

ІНФОРМАЦІЙНІ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ВТРУЧАННЯ КРЕМЛЯ В ЛЮБЛІНСЬКОМУ ТРИКУТНИКУ (ПОЛЬЩА, УКРАЇНА, ЛИТВА) ТА МОЛДОВІ

Актори, тактики, методи та процедури

Травень 2024 року

детектор медіа

 THE KOSCIUSZKO INSTITUTE

 CIVIC RESILIENCE INITIATIVE

Цей звіт підготовлено за підтримки
Open Information Partnershi

ЗМІСТ

Короткий зміст.....	3
1. Про звіт.....	3
2. Актори.....	4
3. Тактики.....	5
4.Методи.....	7
5. Процедури.....	8
6 Ефективні заходи протидії.....	11
7. Рекомендації.....	12
Зміцнення співпраці.....	11
Ефективно синхронізувати впровадження контрзаходів.....	12
Захистити й підвищити стійкість вразливих груп населення.....	13
ЗВІТИ ПО КРАЇНАХ.....	14
Польща.....	14
Короткий виклад.....	14
Актори FIMI.....	15
Тактики FIMI.....	17
Червоний та Синій фреймворки щодо ТМП від DISARM.....	20
Як FIMI націлюються на групи меншин у Польщі.....	24
Як Польща ефективно протидіяла зусиллям FIMI.....	26
Литва.....	29
Короткий виклад.....	29
Актори FIMI.....	30
Червоний та Блакитний фреймворки ТМП від DISARM.....	35
Як FIMI працює з групами меншин у Литві.....	37
Як Литва ефективно протидіяла зусиллям FIMI.....	39
Україна.....	42
Короткий виклад.....	42
Актори FIMI.....	42
Тактики FIMI.....	45
Червоний та Блакитний фреймворки ТМП від DISARM.....	50
Як FIMI працює з групами меншин в Україні.....	57
Як Україна ефективно протидіяла зусиллям FIMI.....	59
ДОДАТОК.....	62
Молдова: Спірний простір.....	62
Короткий виклад.....	62
Актори FIMI.....	63
Тактики FIMI.....	65
Методи FIMI.....	66
Як FIMI працюють із меншинами в Молдові.....	68
Як Молдова протидіяла зусиллям FIMI.....	70

КОРОТКИЙ ЗМІСТ

1. Про звіт **L3**

Зусилля Кремля з маніпулювання та втручання в інформацію є постійним викликом для країн Люблінського трикутника (L3) — регіонального альянсу Литви, України та Польщі, який був створений у липні 2020 року з метою сприяння координації дій між трьома державами. Після заснування ключовим пріоритетом L3 стала розробка взаємовигідних і стратегічно ефективних заходів протидії спільним викликам безпеці, з якими стикаються всі три держави, таким як операції з іноземного маніпулювання інформацією та втручання (FIMI) та інші некінетичні загрози з боку Кремля та його союзників, такі як кібератаки, зловмисний політичний вплив та економічна корупція.

У 2022 році три групи громадянського суспільства в Польщі (Kosciuszko Institute, Інститут Костюшка), Україні («Детектор медіа») та Литві (Civic Resilience Initiative, Ініціатива громадянської стійкості) опублікували спільний звіт¹, за підтримки Open Information Partnership, в якому вони склали карту та проаналізували наративи, що використовуються в цих операціях впливу, запропонували механізми розбудови суспільної стійкості до них, а також надали кілька ключових рекомендацій для трьох урядів країн L3.

Цей звіт є продовженням попереднього звіту, що ґрунтується на його висновках і детальніше досліджує учасників, тактику, методи і процедури операцій російських збройних сил спеціального призначення в регіоні. Він показує, як ці операції використовуються для підризу дипломатичних відносин між трьома країнами Люблінського трикутника, як вони націлені на вразливі групи населення та використовують їх у своїх цілях, а також оцінює ефективність наявних контрзаходів.

Цей звіт також виходить за межі L3 і охоплює Молдову, яка стикається з багатьма з тих самих викликів (і багатьма з тих самих операцій FIMI), що й країни L3, і є ключовим стратегічним пріоритетом для урядів країн-союзниць. Висновки і спостереження, зроблені на прикладі Молдови, мають важливе значення для всебічної і достовірної оцінки викликів і можливостей для урядів країн Трикутника. Крім того, сама Молдова виграє від того, що буде врахована у стратегічних і, в ідеалі, скоординованих кроках реагування країн L3.

За методологію для формулювання висновків, представлених у цьому звіті, правлять червоний і блакитний фреймворки DISARM (Red and Blue DISARM Frameworks); це дозволяє продемонструвати тактики, методи і процедури (Tactics, Techniques and Procedures, TTPs), які застосовуються акторами FIMI в Польщі, Україні та Литві. DISARM — це набір фреймворків із відкритим вихідним кодом, який спочатку був розроблений робочою групою Misinfosec Коаліції з питань довіри (Credibility Coalition), відомою як Misinfosec WG, з метою протидії дезінформації шляхом обміну даними та аналізом. DISARM має два основні фреймворки: червоний — для опису поведінки творців інциденту, блакитний — для опису потенційних способів реагування². DISARM спирається на найкращі світові практики у сфері кібербезпеки та надає дорожню карту для розуміння інцидентів, пов'язаних із дезінформацією. З моменту свого запуску в 2019 році ця система була вдосконалена й розвинута експертною спільнотою і тепер її поряд з іншими системами використовують і глобальні установи (як-от Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз і НАТО), й урядові установи США й Канади³. Що стосується визначень для TTPs — ми посилаємося на терміни, надані Європейською службою зовнішніх справ (EEAS) й наведені нижче.

¹ Уряд України, «Люблінський трикутник: Спільний звіт про протидію дезінформації», Міністерство закордонних справ України, <<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/the-lublin-triangle-joint-report-on-counteracting-disinformation.pdf>> [переглянуто: 03.02.2024]

² DISARM Framework Explorer <<https://disarmframework.herokuapp.com/>> [переглянуто 29.02.2024]

³ DISARM Framework, <<https://www.disarm.foundation/framework>> [переглянуто 29.02.2024]

ВИЗНАЧЕННЯ Й ТЕРМІНИ

Визначення ключових термінів, надані Європейською службою зовнішніх справ (EEAS)

Іноземні інформаційні маніпуляції та втручання (FIMI) описують здебільшого непротиправну модель поведінки, яка загрожує або потенційно може негативно вплинути на цінності, процедури та політичні процеси. Така діяльність має маніпулятивний характер, здійснюється навмисно і скоординовано державними або недержавними акторами, в тому числі їхніми довіреними особами, як на своїй території, так і за її межами.

Тактики, методи та процедури (ТМП) — у контексті FIMI це моделі поведінки, що використовуються акторами загрози для маніпулювання інформаційним середовищем із метою обману.

Тактики описують оперативні цілі, яких намагаються досягти актори загрози.

Методи — це дії, що описують, як вони намагаються досягти цих цілей.

Процедури — це специфічні комбінації методів у різних тактиках (або етапах атаки), які вказують на наміри й можуть бути унікальними для різних акторів загрози.

Цей звіт охоплює період від початку повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року до листопада 2023 року.

Примітка щодо змісту і стилю

Кожен окремий звіт по кожній країні, що міститься тут, був досліджений і складений відповідною ОГС країни. Таким чином, інформація про кожну країну відображає роботу окремої організації, що надала звіт, а мовні та стилістичні відмінності присутні в кожному звіті.

2. Актори

У трьох країнах L3 акторами FIMI є установи та особи, які відкрито підтримуються державою, такі як російські державні ЗМІ, служби безпеки, державні ініціативи «м'якої сили» або організовані урядом неурядові організації (GONGO), які видають себе за представників незалежної громадськості. Ці актори проникають в інформаційні екосистеми інших країн або через пряме проникнення в інформаційне середовище, або через зв'язки з місцевими акторами, які діють від їхнього імені. В обох випадках ці пов'язані з Кремлем канали публікують, перевидають, перекладають, поширюють, агрегують і ретранслюють контент, який просуває погляди й цінності, що відповідають стратегічним цілям Кремля.

Однак цій динаміці стає дедалі складніше функціонувати в суспільствах, де апетит до відверто прокремлівських наративів зменшується, тому спостерігається зростання акценту на зв'язках із мережами внутрішніх акторів. Ці внутрішні актори надзвичайно різноманітні, серед них антивакцинатори, політичні екстремісти, воєнізовані угруповання, мейнстрімні антизахідні скептики, релігійні та соціальні консерватори, так звані антиімперіалісти, — і це далеко не повний перелік. Часто незрозуміло, якою мірою ці актори діють із власної волі — чи то як жертви операцій FIMI, чи то внаслідок власних мотивів — і якою мірою вони діють у безпосередній співпраці з операціями FIMI. Поєднання ЗМІ, онлайн-інфлюенсерів, ініціатив громадянського суспільства та звичайних громадян формують цю внутрішню екосистему, значна частина якої, швидше за все, не усвідомлює своєї ролі в ширшій кампанії

зловмисного впливу.

Цей, можливо, забутий компонент російських мереж акторів FIMI часто є привабливим як вектор зловмисного впливу завдяки своїй відокремленості від відверто прокремлівських ініціатив.

Існує також низка акторів, чітко пов'язаних із російською державою. До них належать російські чиновники, російські державні ЗМІ (RT, Sputnik) та їхні маріонетки за кордоном, а також місцеві ЗМІ (наприклад, *Niezalenny Dziennik Polityczny*, *Mysl Polska*), громадські діячі, такі як політики та блогери (наприклад, *Vaidas Lekstutis — bukimevieniingi.lt*), та інші онлайн-активісти в соціальних мережах.

Незалежно від того, чи є вони явними або прихованими, чи підтримуються безпосередньо Кремлем, чи є корисними проксі, мережі акторів FIMI можна структурно розділити на три категорії:

- **первинні організатори**, діють як центральні вузли та інтелектуальні двигуни FIMI;
- **вісники**, які є публічними особами і виступають як видимі та впізнавані голоси або бренди, що безпосередньо взаємодіють з аудиторією;
- **операції**, сприяють створенню та розповсюдженню матеріалів FIMI, часто здійснюючи щоденне управління мережами FIMI та забезпечуючи координацію.

У недавній історії традиційні та цифрові ЗМІ відігравали значну роль у цих операціях, але поєднання змін у звичках аудиторії, розвитку технологій та змін у регулюванні змінює цю картину. Актори FIMI зараз присутні на всіх основних соціальних платформах і в месенджерах, таких як вайбер, вотсап і особливо ікс (раніше твітер) і телеграм, популярність яких у Європі та за її межами за останні два роки різко зросла, що спричинило відповідну хвилю активності FIMI.

Телеграм-канали, а також такі інструменти, як VPN і дзеркальні сайти, дозволили провідним акторам і мережам FIMI продовжувати працювати або адаптуватися до нових умов перед лицем посиленого контролю після лютого 2022 року. Ці канали, які важко піддаються регулюванню, широко використовуються для імітації установ (зокрема державних органів) або як платформа для індивідуальних блогерів і джерел новин, що не мають жодних посилань, а отже, ймовірно, стануть одним із найкорисніших інструментів для акторів FIMI у Люблінському трикутнику протягом наступних кількох років.

3. Тактики

Російські операції FIMI спрямовані на використання вже наявних вразливостей у країнах L3 та спотворення нарративу про поточні події, часто з використанням суперечливих повідомлень, нарративів та неправдивих історій. Щоб підірвати підтримку України, Кремль розробляє нові нарративи, які вписуються в ширші метанаративи (наприклад, «українці — нацисти»), які він потім локалізує в кожній країні за допомогою різних методів.

Існує чотири ключові тактики, до яких вдаються підтримувані Росією актори FIMI: використання наявних вразливостей для поглиблення соціальних розбіжностей, залучення вразливої аудиторії в суспільстві, підрив підтримки західних інституцій та посилення почуття страху і занепокоєння серед населення країн L3.

Тактика 1. Розділяти суспільства та посилювати соціальну напруженість

Найпоширенішою тактикою є загострення наявної соціальної напруженості за допомогою мови, етнічної приналежності, регіональних відмінностей, соціальної нерівності, культурних воєн і спірних історичних питань. У Польщі, наприклад, ця тактика була зосереджена на створенні розбіжностей між українськими біженцями та польськими громадянами. Російські актори FIMI намагалися створити й посилити контент, що показує нібито злочини,

скоєні українцями в Польщі, поширюючи контент, який зображає біженців корумпованими, невдячними і негідними підтримки. Через посилені наративи FIMI українців звинувачували в тому, що вони спричинили спалах інфекційних захворювань у Польщі, і покладали на них відповідальність за зростання рівня злочинності. Актори FIMI також намагалися актуалізувати неоднозначні події минулого між Польщею та Україною, щоб підірвати двосторонні відносини.

Так само і в Литві Кремль інвестував у дискредитацію українських біженців та просування наративу про пріоритетність підтримки українців над литовцями.

Тактика 2. Підрив підтримки України

Інша тактика FIMI полягає у використанні економічної вразливості країн Люблінського трикутника для зменшення підтримки України. Це досягається шляхом прив'язки негативних економічних показників у країнах L3 до підтримки України.

Таким чином, російські FIMI наголошують на економічних проблемах, таких як зростання інфляції, цін на паливо та енергоносії, і додають до цього антиукраїнський зміст.

Намагаючись зменшити громадську підтримку України та українських біженців, російські актори FIMI зображують країни Люблінського трикутника як слабші або «невдалі» держави і підкреслюють економічну важливість Росії. Все це робиться для того, щоби створити враження, ніби надання допомоги Україні погіршує економічну ситуацію в Польщі та Литві.

Тактика 3. Послаблення довіри до урядів, інституцій та західних союзників

Окрім використання суспільної напруженості, Кремль також намагається підірвати підтримку демократії, державних інституцій та незалежних ЗМІ в країнах L3. Прокремлівські ЗМІ та актори постійно поширюють антиурядові наративи, критикуючи демократичні процеси та демократично обраних лідерів, а також їхні дії. Ця активність різко зросла під час пандемії COVID-19 і посилилася з повномасштабним вторгненням в Україну.

Часто операції російських FIMI активізуються напередодні виборів, будучи спрямованими проти продемократичних політичних партій, кандидатів та їхньої політики. Однак під удар потрапляють не лише внутрішні інституції, але й міжнародні, такі як ЄС і НАТО. Кремлівські актори FIMI також намагаються підірвати довіру до західних інститутів, стверджуючи, що НАТО «веде війну», і зображуючи інші країни як «маріонеток Заходу», припускаючи, що національні уряди керуються зовнішніми силами. Паралельно Росія продовжує використовувати експорт енергоносіїв як інструмент для розколу міжнародної спільноти та зменшення впливу санкцій на російську економіку. Російські державні компанії надають знижки дружнім урядам як форму допомоги в розвитку для країн Глобального Півдня і таких країн як Угорщина для боротьби з нібито колоніалізмом або західною експансією.

Тактика 4. Створення у ворогів відчуття страху, втоми та приреченості на поразку

Загалом, російські операції FIMI не обов'язково намагаються переконати населення країн L3 прийняти точку зору Кремля. Вони радше зосереджені на створенні великої кількості наративів і повідомлень, щоб заплутати громадськість, змінити хід політичних дебатів і, в довгостроковій перспективі, дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в цих країнах. Одним із таких прикладів є створення сумнівів серед західних союзників, української влади, військових і громадськості в тому, що Україна перемає у війні. У випадку Литви та Польщі експлуатується страх та упередження щодо українських біженців, а в Україні — невирішеність внутрішніх проблем, а також страх ескалації війни. Наприклад, ядерна загроза, корупція, соціальна нерівність, проблеми в судовій системі та правоохоронних органах, а також питання, пов'язані з мобілізацією. В Україні Росія докладає багато зусиль, щоби створити в країні відчуття незахищеності та поразки, проєктуючи образ, начебто її підтримує більшість населення світу і вона має імунітет до санкцій. Російські актори FIMI також поширюють наративи у відповідь на соціальні та політичні події в інших країнах як доказ того, що Україна неминуче втратить міжнародну підтримку.

4. Методи

Російські актори FIMI використовують різні методи впливу на вразливу аудиторію в країнах L3, щоб налаштувати громадськість або окремі верстви населення проти України, а також намагаються вбити клин між цими трьома країнами та їхніми західними союзниками. У попередньому розділі ми обговорили деякі оперативні цілі, яких намагаються досягти російські FIMI, тут ми пояснимо основні методи, що використовуються для досягнення цих цілей.

1. Наповнення інформаційного простору різноманітними нарративами, сфальсифікованими відео та фотографіями, мережами тролів тощо

Основний метод FIMI в регіоні — наповнення інформаційного простору суперечливими або неправдивими нарративами, що ускладнює розрізнення правдивих і неправдивих повідомлень. Насичене медіасередовище сприяє легшому поширенню нарративів FIMI, підриву довіри до уряду та дезорієнтації громадян. Хоча ці нарративи нечасто є надмірно прокремлівськими, деякі з них все ж є такими, і всі вони використовують наявні вразливі місця для посилення поляризації. Наприклад, FIMI штучно посилюють дискусії про економічні витрати на підтримку України як у Польщі, так і в Литві, намагаючись прив'язати підтримку України до занепокоєння щодо зростання витрат і відірвати її від моральних чи стратегічних міркувань.

2. Створення нової та перегляд наявної інфраструктури для розповсюдження контенту FIMI

Російські актори FIMI інвестують значні кошти у створення інфраструктури, заснування нових вебсайтів, каналів у соціальних мережах і пошук нових способів обійти контентні обмеження, як-от у випадку з «NewsFront.PL», з метою поширення нарративів FIMI. Зусилля російських FIMI включають, наприклад, створення новинних агрегаторів, орієнтованих як на окуповані, так і на неокуповані території України. Крім того, меседжі FIMI активно поширюються через телеграм. Наприклад, наприкінці 2022 — на початку 2023 року в телеграмі з'явилося 18 каналів, що розміщували контент FIMI й мали ідентичний вигляд. Ці канали були орієнтовані на регіони України, а також перекладені англійською, французькою, польською та іспанською мовами.

Після створення ці канали також можна використовувати для поширення нових нарративів серед уже наявних аудиторій. Наприклад, під час пандемії COVID-19 російські актори FIMI поширювали антизахідний та антиурядовий контент, переказуючи теорії змови про новий світовий порядок, біолабораторії та ставлячи під сумнів існування пандемії. Багато з цих запеклих антивакцинаторських груп у фейсбуку трансформувалися в антиукраїнські групи після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

3. Кібератаки, хакерство та фальсифікація авторства

Задokumentовано, що актори FIMI використовують зламані або фейкові акаунти, особливо ті, що пов'язані із західними установами, для поширення неправдивої або оманливої інформації. Окрім поширення контенту FIMI, ці атаки мають додатковий потенціал для дискредитації зламаних або сфальсифікованих установ чи експертів. Одна з найвідоміших кібероперацій у цій сфері була проведена в Центральній та Східній Європі між 2016 та 2022 роками. Дослідження, проведене американською компанією з кібербезпеки Mandiant, пов'язало операцію «Ghostwriter» із групою UNC1151, яка орієнтована на білоруський уряд. Ця група відома тим, що використовує комбінацію кібертехнологій, таких як «атаки hack-n-leak», дифамація вебсайтів, «браузер у браузері» та зламані акаунти. Наприклад, у 2020 році зі зламаною акаунта, пов'язаного з Польським університетом військових досліджень, було поширено фальшивий лист із закликом до польських солдатів повстати проти «американських окупаційних сил». Лист був надісланий союзникам по НАТО і польському уряду, а також поширився в соціальних мережах і деяких місцевих ЗМІ. Низка місцевих медіаплатформ повідомила про хакерську атаку, стверджуючи, що вони самі не публікували

цього листа. На щастя, незважаючи на складні кібертехнології, було доведено, що лист був фальшивим і не набув широкого розголосу в ЗМІ.

4. Використання кібервтручання для збору розвідувальної інформації та поширення контенту FIMI, а також кіберхакінг

Кремль використовує соціальну інженерію в соціальних мережах і месенджерах для збору необхідної інформації, а також використовує російських акторів FIMI і телеграм-блогерів, які вербують і координують тих, хто готовий ділитися інформацією про Збройні сили України. Серед поширених методів, які використовують росіяни, — створення та використання мережі ботів, фішингові та хакерські атаки на місцеві ЗМІ та журналістів, а також створення фейкових акаунтів чиновників у соціальних мережах. Створення мереж ботів через соціальні мережі, особливо телеграм, є досить поширеним в Україні. Наприклад, у липні 2023 року українська кіберполіція викрила ботоферму, яка використовувала 150 тисяч SIM-карт для поширення контенту FIMI.

В Україні фішинг із метою отримання доступу до облікових даних є однією з найпоширеніших кібератак, спрямованих проти конкретних осіб, які мають вплив у бізнесі або медіасекторі. Створення фейкових акаунтів українських посадовців та знаменитостей є ще одним поширеним методом. У багатьох випадках Росія використовує кібератаки, намагаючись вплинути на громадську думку. Наприклад, у Польщі проросійська хакерська група NoName057(16), яка спеціалізується на DDoS-атаках, атакувала низку польських вебсайтів. У серпні 2023 року група атакувала ряд вебсайтів та сервісів польських фінансових установ і навіть опублікувала пояснення, чому вони це зробили, на своїх каналах у телеграмі, активно використовуваному російськими акторами FIMI. Деякі з методів, використаних у цьому випадку, включають проведення наступальних операцій у кіберпросторі, а також розробку контенту й контенту на основі зображень і перехресних постів.

Загалом, російські актори FIMI використовують низку методів для досягнення своїх оперативних цілей. Вони створюють неправдивий і маніпулятивний контент, який включає фальшиві відео, фальшиві зображення і неавтентичні документи. Вони створюють нові вебсайти й канали в соціальних мережах і знаходять нові способи подолання блокування та досягнення аудиторії. Наповнюючи інформаційний простір контентом FIMI, російські актори FIMI максимізують свою впізнаваність і використовують різні месенджери, в тому числі локальні проксі-сервери та платформи для поширення свого контенту.

5. Процедури

У ширшому контексті фреймворку ТМГП найбільше варіюються в різних контекстах процедури російських операцій FIMI — тобто конкретна комбінація методів, що застосовуються в рамках різних тактик. Такі фактори, як наявність російськомовного населення, громадських діячів, що симпатизують йому, і ступінь прямого російського впливу в країні (через посольства, ЗМІ та інвестиції), визначають, як діють пов'язані з Кремлем актори. Та навіть попри різноманітну географію країн L3, існує низка спільних тем, які залишаються незмінними в діяльності російських ЗМІ, — дві з них ми розглянемо нижче.

1. Підірвати альянс Люблінського трикутника і створити напруженість

Як зазначалося в попередньому розділі, діяльність російських акторів FIMI в країнах L3 спрямована на підірив довіри до урядів, інституцій та суспільств країн-членів для послаблення підтримки регіонального альянсу. У цьому розділі ми наведемо кілька прикладів того, як російські актори FIMI, використовуючи комбінацію різних методів і поведінкових моделей, намагаються створити напруженість усередині альянсу на урядовому й суспільному рівнях.

Наприклад, протягом багатьох років мішенню різноманітних атак були польсько-литовські відносини. У 2020 році акаунти кількох польських політиків у соціальних мережах було зламано й використано для публікації фейкової інформації про те, що в Литві за звинуваченнями в тероризмі заарештували польських екстремістів. Інформаційна атака комбінувала кібервтручання та інформаційні маніпуляції, подібно до раніше згаданого методу «Ghostwriter». Того ж року різні ЗМІ та державні установи були неправдиво поінформовані про нібито затримання офіцера литовської армії польськими службами безпеки — контент FIMI, який поширювався на численних вебсайтах англійською та російською мовами. Крім того, російські кампанії FIMI маніпулювали історичними подіями, щоб підірвати єдність Люблінського трикутника. Наприклад, у червні 2023 року джерела FIMI опублікували статтю про нібито план створення польсько-української держави з анексією Литви та Білорусі, а в жовтні 2023 року «Sputnik Білорусь» опублікував статтю про нібито польські територіальні претензії до Литви.

Зусилля російських ЗМІ, спрямовані на підрив України в рамках L3, особливо активно використовували фейковий контент. Наприклад, напередодні вторгнення російські ЗМІ поширювали фейкові історії про нібито злочини, скоєні в Україні та українськими Збройними силами. Росія поширювала повідомлення, що містили фальшиві відео, інсценування жорстоких злочинів проти цивільних осіб та фальшиві зображення, які активно поширювалися афілійованими з Росією ЗМІ, а згодом посилювалися через соціальні мережі, особливо телеграм. Повідомлення, що з'явилися в телеграм-каналах і московському ЗМІ «Sputnik Polska», потім проникли в польський інформаційний простір. Одним із прикладів є відео Дениса Пушиліна, лідера так званої Донецької народної республіки («ДНР»), у якому він звинуватив українські Збройні сили в нападі на цивільних осіб. На щастя, відео було швидко спростовано, оскільки його параметри показали, що відео було записано до стверджуваного нападу. Спочатку воно з'явилося на телеграм-каналі, а потім було перекладено й поширено іншими мовами, в тому числі польською. Іншим прикладом новин, які з'явилися в телеграмі й на російських медіаканалах, є випадок, коли в листопаді 2022 року ракета влучила в село Переводів (Przewodów, Люблінське воєводство), внаслідок чого загинули двоє польських фермерів. Для створення соціальної напруженості російські джерела FIMI поширили фейкову заяву голови Люблінської міської ради, в якій звинуватили Україну в навмисному обстрілі Польщі.

На додаток до цих зусиль російські актори FIMI зосередилися на дискредитації українських біженців. На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну поширювалися сфабриковані історії, в яких стверджувалося, що українці скоюють злочини проти жителів країн перебування. У цих історіях часто використовувалися архівні фотографії реальних українців, які нападають на когось за кордоном, з підписом: «Це український біженець від війни». У процесі поширення контенту FIMI російська діяльність включала мобілізацію вже наявних антиукраїнських джерел, а також посилення та створення нових джерел. При цьому вони покладаються на анонімні джерела, які повідомляють про нібито скоєні біженцями злочини, недоведені правопорушення польських прикордонників, заяви про те, що більшість біженців не є українцями, а використовують війну, щоб потрапити до ЄС, фейкові новини про те, що польських дітей викидають з онкологічних лікарень, щоб замість них розмістити українців. Подібні повідомлення та наративи поширювалися анонімними та приватними джерелами, а потім набули більшого поширення в інтернеті, особливо в перші місяці війни. Це призвело до змін у поведінці: приміром, польські футбольні хулігани почали патрулювати вулиці Перемишля, що межує з Україною.

2. Націлювання на меншини

Підтримувані Росією зусилля з FIMI також використовували різноманітні методи і тактики для створення ширшої кампанії, спрямованої на меншини в країнах L3, зокрема на російськомовне населення (приміром, етнічних росіян) та українських біженців. У Литві та Україні ворожі державні актори намагалися представити російськомовні меншини як такі, що

зазнають жорстокого поводження або дискримінації. У Польщі наративи FIMI представляли українських біженців як невдячних, асоціальних, не гідних допомоги і (в деяких випадках) відверто небезпечних.

У Литві проживає найменше етнічних росіян серед країн Балтії, але наративи FIMI, спрямовані на цю меншину, були досить помітними. Ці наративи спрямовані на посилення будь-яких можливих претензій до литовської держави (і, відповідно, до НАТО й Заходу), звинувачуючи її в тому, що вона прагне придушити російськомовну культуру та ідентичність у країні шляхом активної дискримінації їхнього самовираження. Ці наративи, схоже, розраховані на старше покоління, оскільки апелюють до радянської ностальгії, зокрема, згадуючи про вищий статус російської мови та культури за радянських часів. Російськомовні соціальні мережі («ВКонтакте» та «Однокласники») відіграють помітну роль у поширенні цих наративів, так само як і російські медіаканали (незважаючи на призупинення мовлення теле- і радіоканалів, які прямо чи опосередковано керуються, фінансуються або контролюються Кремлем).

В Україні наративи FIMI можна розділити на ті, що спрямовані на етнічні меншини — і які часто стверджують, що ці меншини зазнають утисків або навіть знищення з боку української держави, — і наративи, які стверджують, що ці ж меншини готують змову з метою підризу української державності.

- До першого типу відносяться наративи FIMI, зосереджені на російськомовному населенні, які намагаються створити або поглибити уявний поділ між російськомовними та україномовними громадянами. Наприклад, стверджувалося, що російськомовні ВПО, які переїхали до переважно україномовних регіонів, стикаються з ворожістю з боку місцевого населення. Аналогічним чином операції FIMI представляють українських угорців як переслідуваних і небажаних в Україні, а також натякають, що Україна проводить «етнічні чистки», щоб позбутися угорців. Подібний набір наративів циркулює і щодо карпатських русинів.
- І навпаки, більшість населення України стала мішенню наративів, які стверджують, що широкий спектр етнічних меншин вчиняє дії з недобрими намірами: що поляки прагнуть скористатися нестабільністю в Україні, анексувавши її західні регіони, і що війна Росії в Україні є частиною «світової єврейської змови».

Польща є відносно однорідною країною, але наразі вона приймає близько 1,8 мільйона українських біженців — переважно жінок і дітей. Наративи FIMI намагаються посягати розбрат між цією групою та ширшим суспільством. У цих наративах майже не проводиться різниці між українськими біженцями, студентами, давніми мігрантами або місцевою українською національною меншиною. Натомість усі члени української меншини представлені як небажані, невдячні, антисоціальні, не гідні допомоги і (в деяких випадках) відверто небезпечні. Ці наративи подають поодинокі інциденти як ширші моделі поганої поведінки українців у Польщі, і такий контент час від часу стає вірусним у телеграмі, фейсбуку та іксі (твітері).

Різна демографічна структура країн L3 означає, що діяльність FIMI, спрямована на групи меншин, є різноманітною. Однак цей звіт розкриває стандартну операційну процедуру для націлювання на меншини та залучення їх до наративів FIMI і включення їх у ці наративи:

- меншинам кажуть (через наративи FIMI), що їхня культура перебуває під загрозою через прагнення до гегемонії з боку рідної держави, НАТО та Заходу. Особливо це стосується російськомовного населення;
- більшості населення кажуть, що меншини — чи то давні етнічні групи, чи то нещодавно прибулі біженці — становлять фізичну, культурну та моральну загрозу для «корінного» населення, а також загрожують стабільності держави.

Зрештою, ці наративи спираються на модель жорстокої екзистенційної конкуренції між культурами, в якій неможлива жодна форма етнічного чи культурного співіснування, оскільки кожна група меншин веде боротьбу не на життя, а на смерть проти всіх інших. Культурне

співіснування представляється як гра з нульовою сумою, в якій просування однієї культури вимагає придушення іншої, а будь-яка форма синкретизму розглядається як така, що підриває «чистоту» наявних культурних та етнічних меншин.

6. Ефективні заходи протидії

Країни L3 мають високорозвинені екосистеми протидії FIMI, що складаються з різноманітних урядових та громадських ініціатив, які залучають широке коло аудиторій для реагування на багатогранні виклики. Урядові ініціативи часто зосереджені на підрозділах зі стратегічних комунікацій, які відрізняються за своїми можливостями та цілями. Деякі з цих підрозділів створені для власного моніторингу та збору даних і реагування на надзвичайні інформаційні загрози, тоді як інші — для координації досліджень, зацікавлених сторін та експертизи з метою формування середньо- та довгострокових публічних комунікацій і кампаній, спрямованих на зміцнення стійкості суспільства до вразливостей, які використовують операції FIMI. Існує широке розмаїття форм, яких можуть набувати ці підрозділи, й аудиторій, на які вони можуть орієнтуватися, окрім громадськості. У деяких випадках вони працюють на рівні уряду, допомагаючи різним міністерствам і командам зрозуміти, як діяльність FIMI впливає на сферу їхньої відповідальності, а також підвищуючи їхню стійкість і спроможність реагувати; вони можуть здійснювати зовнішню комунікацію, залучаючи уряди і громадськість у стратегічно важливих країнах по всьому світу в координації з відповідними міністерствами закордонних справ цих країн. Вони також можуть звертатися до громадянського суспільства, покращуючи координацію та узгодженість критично важливих взаємовідносин для протидії операціям FIMI.

Уряд та організації громадянського суспільства не можуть ефективно реагувати на інформаційні загрози, якщо вони перебувають у стані конфлікту; взаємна довіра й повага мають вирішальне значення. Уряди мають більше можливостей та ресурсів і ширше поле зору в багатьох питаннях і секторах, тоді як організації громадянського суспільства часто перебувають на вістрі проблеми, першими б'ють на сполох у зв'язку з важливими подіями, мають доступ до різних аудиторій і перебувають на передньому краї дослідницьких розробок.

Підхід, який, наприклад, суперечить цим двом аспектам, — це заборона ЗМІ. У країнах L3 уряди часто використовували призупинення або заборону діяльності ЗМІ як інструмент, за допомогою якого можна обмежити можливості роботи FIMI. Уряди розглядають це як важливий надзвичайний захід, за допомогою якого вони можуть відповісти на нагальну загрозу, тоді як громадянське суспільство часто сприймає це як початок слизького шляху до надмірного державного регулювання ЗМІ та свободи слова. Така розбіжність може створювати напруженість, особливо коли альтернативи для мовних меншин можуть бути обмеженими, а канали та ЗМІ, пов'язані з FIMI, дедалі частіше можуть переорієнтуватися або знову з'являтися на платформах, які важче регулювати, як-от у телеграмі.

Існує безліч ініціатив, над якими уряд і громадянське суспільство можуть співпрацювати для ефективнішого досягнення спільних цілей.

- Проведення громадських кампаній із перевірки фактів та розвінчання сприяло значному залученню громадськості, особливо в умовах, коли розвінчання як концепції часто важко досягти впливу як контрзаходу, адже в першу чергу воно досягає аудиторії лише потрапивши в поле зору Ініціативи з протидії корупції. Ця діяльність, як правило, передбачає або подання спільноту перевічених фактів та питань, що викликають занепокоєння, або участь у певних заходах, за допомогою яких вони підвищують загальну обізнаність або покращують свою власну.
- Освітні ініціативи є ще одним ключовим елементом, який часто підтримують організації громадянського суспільства, розробляючи та проводячи різноманітні курси, конференції, навчальні програми та заходи, засновані на теоріях зміни поведінки, у школах, університетах та інших установах. Громадянське

суспільство часто очолює розробку ініціатив із медіаграмотності, заповнюючи прогалини в технічній спроможності уряду. На рівні L3 ці організації часто розглядають низький рівень медіаграмотності як проблему безпеки, безпосередньо пов'язану зі впливом FIMI, а не просто як соціальну проблему, і використовують ініціативи з медіаграмотності як інструмент, за допомогою якого можна підвищити стійкість громадян і сприяти низовій активності. Це включає освітні заходи, пов'язані з FIMI як геополітичною загрозою.

Інші ініціативи громадянського суспільства включають розробку інструментів моніторингу за допомогою штучного інтелекту, систем оцінювання, фреймворків для систематизації та автоматизації виявлення; медіаконсультації; або спеціальні програми з протидії FIMI у ЗМІ. Існують також приклади децентралізованих ініціатив громадянського суспільства з протидії FIMI, волонтерських мереж, до яких залучено багато людей з різним професійним досвідом та з різних секторів, що має свої сильні та слабкі сторони. Логістично дуже складно координувати та управляти анонімною та горизонтальною організаційною структурою, діяти спільно або як ціла мережа, або взаємодіяти із зовнішніми зацікавленими сторонами, але ці ініціативи мають надзвичайно широкі можливості, і їх набагато складніше підірвати або дискредитувати акторам FIMI.

7. Рекомендації

Зміцнення співпраці

Слід посилити співпрацю між урядами країн L3 та Молдови, а також продовжувати співпрацю із ширшим колом зацікавлених сторін. Зокрема, всім чотирьом урядам варто:

- створити або підтримувати спеціальні підрозділи зі стратегічних комунікацій та протидії FIMI в уряді, перш ніж налагоджувати зв'язки з відповідними організаціями громадянського суспільства, ЗМІ, науковими колами та приватним бізнесом для розробки загальносуспільного підходу до пом'якшення зловмисного впливу;
- у межах цих підрозділів регулярно координувати роботу між урядами країн Люблінського трикутника на робочому рівні, обмінюючись знаннями та ідеями, а також співпрацюючи в розробці інтервенцій;
- обмінюватися досвідом, загрозами, ефективними контрзаходами та стратегічними планами протидії поширеним загрозам FIMI для того, щоб інформувати про поточну розробку контрзаходів;
- шукати співпраці з третім сектором та академічними установами у сферах виявлення FIMI, фактчекінгу та медіаграмотності;
- підтримувати міжнародну співпрацю з метою розслідування та картографування каналів і акторів, пов'язаних із FIMI, широким сектором громадянського суспільства, посилюючи колективні зусилля з виявлення та протидії мережам FIMI.

Ефективно синхронізувати впровадження контрзаходів

Кожна країна визначила низку контрзаходів проти операцій російських FIMI, але вони застосовуються в регіоні непослідовно. Тісніша співпраця між урядами дозволить розгортати ефективніші контрзаходи, в тому числі:

- посилення підходів до моніторингу та звітності щодо FIMI, що базуються на фактичних даних та поведінкових моделях, на основі єдиної системи. Уряди країн L3 повинні вивчити фінансову та операційну доцільність підтримки платформи для обміну інформацією між урядами в режимі реального часу;
- розробити проактивний стратегічний план протидії російським операціям FIMI до періодів їхньої інтенсифікації. Цей план має базуватися на історичних даних, представлених у цьому звіті та інших дослідженнях третіх сторін, і має визначати критичні події, які стануть предметом операцій FIMI;
- заходи зі «щеплення», такі як попереднє блокування або упереджувальне

розвінчання наративів FIMI шляхом публікації викладу цього контенту разом із контекстуальним спростуванням до моменту його поширення, мають бути розгорнуті до початку таких подій. Ці зусилля мають бути спрямовані на поширення інформації у відповідних країнах їхніми офіційними мовами;

- розвиток державно-приватного партнерства для постійної взаємодії між урядами країн Л3 і Молдови та технологічними компаніями з метою викриття та протидії FIMI в соціальних мережах і притягнення до відповідальності осіб, які займаються FIMI;
- розбудова потенціалу кібербезпеки для уряду та ОГС, а також обмін найкращими практиками. Це має включати інвестиції в надійну кібербезпекову інфраструктуру, кваліфікований персонал та створення механізмів співпраці для обміну інформацією між державним та приватним секторами;
- реформувати процедури закупівель апаратного забезпечення, додавши відповідні міркування безпеки до критеріїв оцінки закупівель, щоб забезпечити максимальну безпеку систем. Слід розробити цифрову «сигналізацію», яка дозволить урядам інформувати одне одного про напади на них.

Захистити й підвищити стійкість вразливих груп населення

Вразливі соціальні групи та меншини — ВПО, біженці, російськомовні, етнічні та мовні меншини — займають центральне місце в операціях російських FIMI. Тому необхідно захищати ці групи як від операцій, спрямованих на них, так і від операцій, що мають на меті підбурювання до насильства проти них з метою поглибити суспільний розкол та спровокувати нестабільність.

- Насамперед, урядам слід активізувати зусилля, спрямовані на розуміння скарг і проблем різних соціальних груп, меншин і біженців. Це слід використати для формування комунікацій, які сприятимуть зміцненню стійкості та протистоятимуть зловмисним спробам розколоти суспільство.
- Також дуже важливо забезпечити мовним меншинам, зокрема російськомовній аудиторії, доступ до високоякісного незалежного медіаконтенту їхніми рідними мовами. Якщо цього не зробити, то підтримувані Кремлем або пов'язані з державою ЗМІ та операції FIMI стануть їхнім єдиним джерелом інформації, що сприятиме суспільній нестабільності та радикалізації.
- Розпочавши кампанії, які підкреслюють, як різноманітність і толерантність узгоджуються з європейськими цінностями, уряди можуть підірвати деякі ключові операції російських FIMI. Такі кампанії також можуть протидіяти мові ненависті, підкреслюючи, що нетерпимість до ВПО, етнічних меншин та інших вразливих груп грає на руку ідеології «русского мира».
- Уряди повинні підтримувати освітні ініціативи із соціальної згуртованості, засновані на достовірних історичних фактах, які підкреслюють різноманітність їхнього етнічного та культурного ландшафту, для боротьби з дезінформацією та стереотипами, спрямованими на розхитування соціальної структури.
- Уряди повинні розробляти і впроваджувати програми медіа- та інформаційної грамотності у співпраці з міжнародними партнерами, освітніми установами та медіаорганізаціями. Тут є чого повчитися — за останні десять років освіта з інформаційної грамотності в Литві помітно покращилася, і цей досвід слід використати для підтримки ініціатив в інших країнах регіону.

Нарешті, слід визнати, що успіх будь-якої з цих ініціатив залежить від розбудови довіри до уряду та державних інституцій.

Короткий виклад

У цьому розділі розглядаються російські закордонні інформаційні маніпуляції та втручання (FIMI) в контексті Польщі, спрямовані на польську аудиторію та Польщу як країну. Сюди входить контент, безпосередньо опублікований і посилений у Польщі, а також різні інші види діяльності російської екосистеми FIMI, яка публікує контент російською та іншими мовами, пронизуючи польську інформаційну екосистему.

На відміну від Росії, де використовуються лише офіційні державні канали та російські політики, в Польщі діяльність російських FIMI розробляється та реалізується широким колом акторів. Це можуть бути як російські дипломати, так і російські державні ЗМІ, а також маріонетки у ЗМІ та соціальних мережах, що діють на території Польщі. Останні можна розділити на дві категорії: джерела, які підозрюються або підтверджені як такі, що керуються з-за кордону, і внутрішні джерела, які посилюють російську тактику й наративи FIMI. З початком повномасштабного вторгнення в Україну було створено низку каналів для поширення проросійського контенту польською мовою, переважно в телеграмі.

Російські операції FIMI використовують широкий спектр тактик, щоб посилити соціальну вразливість у Польщі, одночасно просуваючи порядок денний російської інформаційної війни. У Польщі загалом існує чітка позиція щодо війни Росії в Україні, а в польському суспільстві домінують антиросійські настрої. У цьому контексті російські операції FIMI намагаються використовувати страх, економічні проблеми та історичні розбіжності між Польщею та Україною, застосовуючи широкий спектр тактичних прийомів. Тактика варіюється залежно від конкретної мети кожної операції, але може включати: мікротаргетинг шляхом створення локалізованого контенту польською мовою, насичення польського інформаційного простору для максимального поширення контенту FIMI, заперечення причетності до інформаційних тактик і використання анонімних проксі для посилення контенту FIMI в польському інформаційному середовищі.

За допомогою цих тактик російські FIMI-операції можуть проникати в польський інформаційний простір і впливати на публічний дискурс. Аналіз підтверджених російських операцій FIMI, спрямованих на Польщу, таких як Ghostwriter, показав, що російський FIMI-контент зазвичай реагує на надзвичайні події, спотворює факти, переприспосовує контент, розробляє контент, заснований на зображеннях, і просуває нові наративи, спрямовані на конкретні вразливості аудиторії. Крім того, російські операції FIMI маніпулюють алгоритмами соціальних мереж, використовують офіційні дипломатичні канали та створюють неавтентичні документи.

Російські операції FIMI сіють розбрат між різними сегментами суспільства, зокрема меншинами, особливо українцями, перебільшуючи проблемні питання та створюючи фейковий контент, який висвітлює нібито правопорушення та злочини, скоєні певними групами меншин. Діяльність російських ЗМІ також спрямована на підрив зовнішніх відносин Варшави, використовуючи історичні наративи та підкреслюючи розбіжності в офіційній політиці.

На відміну від Литви, російська меншина в Польщі дуже малочисельна. Існує лише кілька джерел у соціальних мережах, орієнтованих на російську меншину в Польщі; вони продукують переважно російськомовний контент, присвячений мистецтву та культурі. Польща розробила широкий спектр заходів, спрямованих на протидію російським тактикам FIMI. Стратегічні комунікації відіграють тут важливу роль, і різні польські урядові міністерства беруть активну участь у комунікаційних стратегіях, зокрема міністерство закордонних справ (StratCom). Державний науково-дослідний інститут (NASK) відповідає за інформування громадськості про діяльність російських FIMI-операцій. NASK проактивно аналізує FIMI-кампанії та рівень медіаграмотності. Громадянське суспільство також відіграє важливу роль у боротьбі з російськими кампаніями FIMI, перевіряючи факти, сприяючи підвищенню медіаграмотності та повідомляючи про підозрілий контент.

У Польщі російські FIMI-операції розробляються та впроваджуються широким колом акторів, що діють на території Польщі, від російських офіційних державних каналів, політиків і дипломатів до маріонеток у ЗМІ та соціальних мережах. FIMI-акторів, що діють у польському інформаційному середовищі, можна розділити на дві основні категорії:

 Місцеві актори (орієнтовані на Кремль)	Іноземні актори (ймовірно, координовані Кремлем)
Ті, що підтримують стратегічні цілі Кремля (наприклад, антивакцинатори, політичні екстремісти, люди, вороже налаштовані до НАТО, ЄС та США)	Медіаджерела, такі як Niezależny Dziennik Polityczny, Rubaltic.ru, сумнівні телеграм-канали

Серед місцевих акторів є ті, хто скептично ставиться до мейнстримних джерел інформації. Незрозуміло, чи діють вони незалежно, чи є жертвами операцій FIMI, чи навмисно поширюють FIMI-контент. Так само важко визначити, якою мірою на них впливають іноземні актори. Хоча наведена вище класифікація, як правило, перетинається, вона також розрізняє польських громадян і сторонніх агентів, які видають себе за польські ЗМІ, інфлюенсерів або громадян країни. Прикладами місцевих акторів, орієнтованих на Кремль, є антивакцинаторські групи у фейсбуку, імовірно керовані іноземними агентами, які несподівано змістили фокус⁴ на просування контенту, спрямованого проти українських біженців. Оскільки актори FIMI не здатні створювати нову інфраструктуру для кожної нової кампанії, вони часто вирішують повторно використовувати вже наявні ЗМІ для просування нових нарративів FIMI. Таке скоординоване перепрофілювання розкриває тактику, яку використовують актори FIMI і яка відображена в Червоному фреймворку DISARM. Контент, який просувають місцеві актори, зазвичай є поляризаційним — антизахідним, конспірологічним або націоналістичним.

Російський FIMI-контент зазвичай з'являється в новинних інтернет-виданнях, на платформах соціальних мереж (телеграм, твітер / ікс, фейсбук) і на зашифрованих каналах. Він також проникає на місцеві новинні платформи, такі як Wykop.pl, Hejto або Lurker — вебсайти, подібні до Reddit. Контент FIMI у відео- та інших аудіовізуальних формах публікується на ютубі, в інстаграмі й тіктоку. Зокрема, організація «Global Minds of Ukraine»⁵ виявила групу телеграм-каналів, які поширюють російські FIMI-нарративи:

Телеграм-канал 	Кількість підписників⁶
Fikcyjna Wojna na Ukrainie ⁷	117
Grupa Sympatyków Konfederacji ⁸	414

4 Команда FakeHunter, «Антиукраїнська та антивакцинальна пропаганда — спорідненість та джерела», #FakeHunter, 29.06.2022, <<https://fake-hunter.pap.pl/node/21>> [переглянуто 24.11.2023]

5 <<https://t.me/fikcja>> [переглянуто: 24.11.2023]

6 <<https://t.me/konfederacjapoland>> [переглянуто: 24.11.2023]

7 Цей акаунт має назву популістської правої політичної партії «Конфедерація», але не обов'язково пов'язаний із самою політичною партією.

8 <<https://t.me/NajNewsy>> [переглянуто: 24.11.2023]

KonfederacjaPL ⁹ ¹⁰	674
NajNewsy 3 World War WW3 ¹¹	943
Wolni Ludzie ¹²	3 596
Korona Skandal Wiadomości ¹³	4 406
Nasza Wolna Polska ¹⁴	6 456
Niezaleznydziennikpolityczny ¹⁵	12 178

Слід зазначити, що інфраструктура телеграму унеможлиблює визначення того, чи є канал іноземним або місцевим.

Слідом за польським журналом про кібербезпеку «Zaufana Trzecia Strona»¹⁶ у квітні 2022 року Агентство внутрішньої безпеки Польщі заблокувало низку вебсайтів, таких як dziennik-polityczny.com, lenta.ru, myspolska.info, pl.sputniknews.com, ria.ru, rt.com, ruptly.com, wicipolskie.pl, wolnemedi.net, wrealu24.pl, wrealu24.tv, xportal.pl. Однак російські FIMI-операції і дали масово вливають контент у польське інформаційне середовище, і наведений вище список не є вичерпним.

Після повномасштабного вторгнення в Україну та заборони російських і проросійських ЗМІ, що послідувала за цим, більшість російських FIMI-операцій у Польщі перекочували в додатки для обміну повідомленнями, такі як телеграм. На цій платформі почали з'являтися медіаресурси, орієнтовані на компіляцію та посилення проросійського контенту, багато з яких належать до ширших мереж каналів, що працюють кількома мовами. Наприклад, InfoDefensePOLAND¹⁷ (1146 підписників) виглядає як волонтерське ЗМІ, але насправді є зовнішнім актором російських FIMI.

Ще два ЗМІ, Mriya News¹⁸ і Pravda PL¹⁹, представляють значні спроби локалізації російського контенту FIMI шляхом перекладу його польською мовою. Обидва ЗМІ є частиною ширших інформаційних мереж, спрямованих на декілька країн. Вони слугують агрегаторами матеріалів із російськомовних джерел і відкрито управляються іноземними акторами. І Mriya News, і

9 <https://t.me/wolni_ludzie> [переглянуто: 24.11.2023]

10 <<https://t.me/koronaskandalpl>> [переглянуто: 24.11.2023]

11 <https://t.me/wolna_polska> [переглянуто: 24.11.2023]

12 <https://t.me/ndp_pl> [переглянуто: 24.11.2023]

13 Adam Haertle, «Чому не працює мій сайт, або Як ABW бореться з кремлівською пропагандою», Niebezpiecznik, 29.04.2022, <<https://zaufanatrzeciastrona.pl/post/dlaczego-nie-dziala-mi-strona-czyli-jak-abw-walczy-z-kremiowska-propaganda/>> [переглянуто: 24.11.2023]

14 <<https://t.me/infodefPOLAND>> [переглянуто 24.11.2023]

15 <<https://pl.mriya.news/>> [переглянуто 24.11.2023]

16 <<https://pravda-pl.com/>> [переглянуто 24.11.2023]

17 Такі як Sputnik Polska, Pravda Polska та Mriya News Polska

18 Артур Колдомасов, «Fake: Ukrainian refugees caused an outbreak of infection in Polish Rzeszów». «Детектор медіа», 29.09.2023, <<https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-bizhentsi-vykykaly-u-polskomu-zheshuvi-spalakh-infektsiinoi-khvoroby>> [переглянуто 24.11.2023]

19 Орест Сливенко, «Fake: the level of criminality went up because of Ukrainians». «Детектор медіа», 10.04.2023, <<https://disinfo.detector.media/post/u-polshchi-zbilshyvsia-riven-zlochynnosti-cherez-ukraintsiv>> [переглянуто 24.11.2023]

Pravda PL з високою ймовірністю використовують автоматичні переклади, і обидва ведуть вебсайти й телеграм-канали. Ці приклади дають корисне уявлення про адаптивність російських FIMI-тактик, особливо коли вони стикаються із забороною контенту для російських ЗМІ в Польщі та ЄС.

Тактики FIMI

Російські операції FIMI є опортуністичними, вони використовують будь-які наявні розбіжності та вразливі місця в суспільстві. Це часто досягається шляхом представлення суперечливих повідомлень і наративів на різних платформах. З огляду на стійку підтримку України та антикремлівські настрої в Польщі, російські FIMI-тактики уникають прямих меседжів, воліючи використовувати поширені страхи, економічні проблеми та історичні конфлікти між Польщею та Україною. Російські FIMI-тактики в Польщі включають такі:

- посилення антиукраїнських / антимігрантських настроїв,
- розпалювання ворожнечі в польсько-українських відносинах,
- посилення наративів про негативні наслідки польської допомоги Україні,
- поширення паніки та створення інформаційного хаосу в Польщі,
- підрив довіри до польської держави та інституцій,
- підрив довіри до офіційної інформації,
- формування негативного сприйняття ядерної енергетики.

Російські FIMI-операції систематично використовують зловмисні стратегії, які експлуатують вразливість суспільства, щоб маніпулювати цільовими аудиторіями. Російська FIMI-діяльність не має на меті безпосередньо схилити аудиторію до поглядів Кремля на глобальну політику та світові проблеми. Натомість російські FIMI-операції покликані заплутати читачів, змінити характер політичних дебатів і дестабілізувати загалом ситуацію в країні, що виходить за рамки політичного чи суспільного рівня.

	 Маніпулювання наративами щодо економічних питань	 Стверджувана ядерна загроза	 Підбурювання страху щодо біженців	 Звернення до історичних конфліктів
Фокус тактики	Російський FIMI-контент часто зосереджений на базових страхах щодо економічної вразливості Польщі, пропонуючи натомість індивідуалізм та корисливість. Російські FIMI зображують Польщу як країну на межі повного економічного колапсу і перебільшують потенційні негативні економічні наслідки військової допомоги Україні та прийому біженців з боку Варшави.	Тактика російських FIMI підкреслює невизначеність щодо можливої неминучої ядерної ескалації, нападу Росії на Польщу та наближення загрози Третьої світової війни. Контент, що пропагує ймовірні ядерні загрози, поширюється російськими урядовцями, державними ЗМІ та іншими акторами FIMI, особливо в телеграмі.	Тактика FIMI, що полягає у створенні та поширенні маніпулятивного контенту, який зображує злочини, скоєні українцями в Польщі, використовується для того, щоб підкреслити нібито невдячність українських біженців по відношенню до поляків. Ця тактика використовується для зменшення підтримки України серед поляків, про що свідчать хештег Гжегожа Брауна (Grzegorz Braun, ультраправий депутат Конфедерації) «Зупинимо українізацію Польщі» («Stop Ukrainisation of Poland») та антиукраїнські білборди в Польщі ²⁰ .	Російські операції FIMI також використовують складне історичне минуле Польщі та України для розпалювання ворожнечі між країнами. Починаючи з 2014 року російські FIMI-операції просувають наративи, які поглиблюють розкол між Польщею та Україною, і ця тенденція лише посилилася після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.
Метод тактики	Російський контент FIMI наполягає на тому, що поточні економічні проблеми, такі як зростання інфляції, паливна криза та підвищення цін на електроенергію, загострюються через підтримку України.	У травні 2023 року Микола Патрушев, секретар Ради безпеки Росії, попередив про радіоактивну хмару над Польщею, яку нібито спричинили збагачені ураном боєприпаси, використані Україною ²¹ . Локалізовані версії цієї історії були поширені через вебсайти й телеграм-канали, створені для перекладу контенту FIMI з Росії ²² .	Антиукраїнський контент поширюється за допомогою відредагованих зображень, розміщених на перший погляд достовірними джерелами. Наприклад, хоча відео було розміщено польським акаунтом в іксі (колишній твітер), прокремлівські канали поширили відео, на якому нібито показано, як українці б'ють поляків у Варшаві за відмову сказати «слава Україні». Як підтвердила поліція, в цьому провокаційному відео немає жодного українця.	FIMI-операції настільки широко пропагують минулі конфлікти між Польщею та Україною через російські державні медіаканали, що вони стали частиною ширшого політичного дискурсу в обох країнах.

20 Aga34686913, Соціальна медіаплатформа X, 27.02.2022, <<https://archive.ph/sJFYu>> [переглянуто: 24.11.2023]

21 Команда «Детектора медіа», «У Польщі випустили марку із Зеленським в образі Гітлера», «Детектор медіа», 30.12.2022, <<https://disinfo.detector.media/post/u-polshchi-vypustily-marku-iz-zelenskym-v-obrazi-hitlera>> [переглянуто: 24.11.2023]

22 Global Minds for Ukraine, «Суперечливі наративи щодо українських військових біженців у польськомовних соціальних мережах», YouTube, 12.11.2022, <<https://www.youtube.com/watch?v=aNTS7rj1iyg>> [переглянуто 24.11.2023]

<p>Бажаний ефект</p>	<p>Хоча такі поширені економічні питання, безумовно, мають бути частиною суспільного дискурсу, російські операції FIMI маніпулюють дискурсом навколо цих питань, поєднуючи їх із неправдивим (і часто неактуальним) контентом. Ця тактика створює потужні антиукраїнські настрої, які надовго відбиваються у свідомості цільових аудиторій у Польщі.</p>	<p>Ці нарративи просуваються російськими акторами FIMI для того, щоб посяяти страх і переконати польську громадськість не підтримувати Україну.</p>	<p>Подібні нарративи посилюються для того, щоби зменшити народну підтримку України. Наприклад, у деяких повідомленнях у соціальних мережах стверджується, що українські біженці спричинили спалах легіонельозу в Жешуві²³, а інші припускають, що українці несуть відповідальність за зростання злочинності в Польщі²⁴. Також з'явилися тривожні повідомлення про те, що польських дітей викидають з онкологічних лікарень, щоби звільнити місце для українців²⁵.</p>	<p>Минулі конфлікти між Польщею та Україною експлуатуються за допомогою маніпулятивного контенту, який опосередковано нагадує про ці непрості історії. Наприклад, фейкове зображення нібито польських поштових марок, на яких Володимира Зеленського зображено з вусами у стилі Гітлера²⁶. Насправді ці поштові марки були повністю сфальсифіковані.</p>
-----------------------------	--	---	--	---

23 <<https://t.me/konfederacjapolski>> [переглянуто: 24.11.2023]

24 Дані станом на 24.11.2023.

25 4. Wojciech Jakobik, «Росія лякає Польщу неіснуючою радіоактивною хмарою», Biznes Alert, 11.05.2023, <<https://biznesalert.pl/rosja-straszy-polske-nieistniejaca-chmura-radioaktywna/>> [переглянуто 24.11.2023]

26 4. «У Польщі з'явилися антиукраїнські білборди». «Детектор медіа», 10.02.2023, <<https://disinfo.detector.media/post/u-polshchi-znaishly-antyukrainski-bilbordy>> [переглянуто 24.11.2023]

Червоний та Синій фреймворки щодо ТМП від DISARM

Якщо попередній розділ був присвячений тактиці російських FIMI у Польщі, то цей розділ висвітлює методи, що використовуються в різних комбінаціях для досягнення бажаного ефекту тактик. Хоча може здатися, що методи не відрізняються від тактик, слід зазначити, що методи (конкретні протоколи) розроблені для застосування до тактик (загальних планів), а отже їхні цілі природним чином збігаються. Ми проаналізували деякі з цих методик, використовуючи стандарт Червоного фреймворку DISARM²⁷, і надали відповідні показники, запропоновані Синім фреймворком DISARM²⁸.

	Змінити польське сприйняття українців та налаштувати поляків проти українських біженців	Підживлювати антизахідні та антиурядові настрої	Підірвати довіру до союзників по НАТО (наприклад, операція «Ghostwriter»)
Червоний Фреймворк DISARM	T0007: Створювати несправжні сторінки і групи в соціальних мережах	T0007: Створювати несправжні сторінки і групи в соціальних мережах	T0011: Зламувати справжні акаунти
	T0022: Використовувати наративи теорії змови	T0010: Культивувати необізнаних агентів	T0013: Створювати неавтентичні вебсайти
	T0023: Перекручувати факти	T0022: Використовувати наративи теорії змови	T0023: Перекручувати факти
	T0049: Наводнювати інформаційний простір	T0023.001: Змінювати контекст	T0023.002: Редагувати контент із відкритим кодом
	T0068: Реагувати на надзвичайну подію або активну кризу	T0045: Використовувати фейкових експертів	T0085.002: Створювати фальшиві або змінені документи
	T0081: Визначати соціальні й технічні вразливості	T0049: Наводнювати інформаційний простір	T0085.003: Створювати неавтентичні новинні статті
	T0082: Розробляти нові наративи	T0079: Розділяти	T0089.002: Створювати неавтентичні документи
	T0087: Створювати відеоконтент	T0098: Створювати неавтентичні новинні сайти	T0099: Готувати активи під виглядом реальних організацій
	T0101: Створювати локалізований контент	T0101: Створювати локалізований контент	T0123: Контролювати інформаційне середовище за допомогою наступальних операцій у кіберпросторі
		T0104: Соціальні мережі	T0135: Підривати

²⁷ DISARM Foundation, «DISARM Framework Explorer», <<https://disarmframework.herokuapp.com/>> [переглянуто 24.11.2023]

²⁸ DISARM Foundation, «Companion Guide to the 2019 'Blue' workshop output», <<https://drive.google.com/file/d/1tPN0DM1xHfFLe8k09FchAgcBK1Vwq4Kw/view>> [переглянуто 29.02.2024]

Приклади	Історичний ревізіонізм для просування нарративу про те, що Польща планує анексувати частини Західної України	Розповсюдження антизахідного, антиурядового та конспірологічного контенту, посиленого під час пандемії COVID-19	Операція «Ghostwriter» проводилася в країнах Центральної та Східної Європи щонайменше сім років (2016–2022 рр.), знову з'явившись у військовому контексті. Тактика кібератак включала такі методи, як hack-n-leak, дифамацію вебсайтів, browser-in-browser атаки та злам облікових записів.
	Зображення українців нацистами шляхом локалізації російського контенту, такого як фальшиве відео Дениса Пушиліна (лідера російських сепаратистів у Донецьку), який звинувачує Збройні сили України в нападі на цивільних осіб.	Висловлення припущення, що Польща є жертвою низхідної владної динаміки	
	Висвітлення найтемніших моментів польсько-української історії.	Локалізація афілійованих із Росією ЗМІ та поширення адаптованого контенту через місцевих посередників і мимовільних акторів.	Підрив стратегічних відносин країн ЦСЄ та їхніх союзників.
	Зображення українців як невдячних, корумпованих і негідних польської допомоги в їхній оборонній війні проти Росії.	Після початку російсько-української війни антивакцинаторські групи в соціальних мережах змінили свою риторику на антиукраїнську.	Кібератаки на кшталт тієї, що сталася в Польщі у квітні 2022 року, коли Університет військових досліджень опублікував неавтентичний антиурядовий і орієнтований на Кремль лист.

Блакитний Фреймворк DISARM	C00027: Створювати культуру ввічливості	C00030: Розробляти переконливий контрнартив (заснований на правді)	C00030: Розробляти переконливий контрнартив (заснований на правді)	C00115: Викривати актора та його наміри
	C00030: Розробляти переконливий контрнартив (заснований на правді)	C00040: Верифікувати людей третьою стороною	C00040: Верифікувати людей третьою стороною	C00184: Висвітлювати в засобах масової інформації
	C00109: Зменшувати емоційну реакцію	C00012: Регуляція платформ	C00012: Регуляція платформ	C00200: Поважна особа спростовує дезінформацію
	C00200: Поважна особа спростовує дезінформацію	C00013: Рейтингова система для новин	C00013: Рейтингова система для новин	C00219: Додавати метадані до контенту, який опинився поза контролем дезінформаційних акторів
	C00074: Виявляти й видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту	C00074: Виявляти й видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту	C00074: Виявляти й видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту	C00222: Настільні симуляції
	C00085: Блокувати контент	C00085: Блокувати контент	C00085: Блокувати контент	C00116: Надавати докази залучення
	C00096: Зміцнювати інституції, які завжди правдиві	C00096: Зміцнювати інституції, які завжди правдиві	C00096: Зміцнювати інституції, які завжди правдиві	C00119: Задіювати корисне навантаження і розвінчання
	C00117: Знижувати / зменшувати силу повідомлення, щоб його побачило менше людей	C00117: Знижувати / зменшувати силу повідомлення, щоб його побачило менше людей	C00117: Знижувати / зменшувати силу повідомлення, щоб його побачило менше людей	C00195: Перенаправляти пошукові запити подалі від дезінформації
	C00128: Створювати тертя за допомогою позначення контенту висміюванням або іншими «сповільнювачами»	C00128: Створювати тертя за допомогою позначення контенту висміюванням або іншими «сповільнювачами»	C00128: Створювати тертя за допомогою позначення контенту висміюванням або іншими «сповільнювачами»	

Російські спроби налаштувати поляків проти України та українських біженців

Російська кампанія FIMI проти України та українців розпочалася всерйоз у 2014 році і набрала обертів після повномасштабного нападу Росії на Україну. Кампанія²⁹ використовує маніпулятивну тактику, щоби вплинути на вразливу польську аудиторію і налаштувати її проти українців, а також вбити клин між поляками та їхніми західними союзниками. Ця тактика спирається на цифрові інструменти та платформи для впливу як на дані, так і на публічні дискусії.

На відміну від деяких інших операцій FIMI, ці операції включають наративи, які фокусуються на економічній нестабільності.

Наративи, спрямовані на використання цих поширених побоювань, стверджують, що українці є тягарем для польської фіскальної системи і що Польща не може дозволити собі надсилати військову допомогу Україні. Російські операції FIMI використовують відеоролики «під чужим прапором»³⁰, мережі тролів³¹, сфальсифіковані фотографії та відео³², а також меми³³ для впливу на цільову аудиторію.

29 Kazimierz Wóycicki, Marta Kowalska та Adam Lelonek, «Російська дезінформаційна війна проти Польщі», Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji, 2017, <<https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf>> [переглянуто 24.11.2023]

30 KGL, «Росіяни видавали себе за польських солдатів. Є відео», o2.pl, 19.08.2023, <<https://www.o2.pl/informacje/rosjanie-udawali-polskich-zolnierzy-jest-wideo-6932184928529312a>> [переглянуто 24.11.2023]

31 Wiktor Ferfecki, «Тролі дезінформують про Україну», RP.pl, 25.02.2022, <<https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35762701-trolle-dezinformuja-na-temat-ukrainy>> [переглянуто 24.11.2023]

32 Rafał Piłkuła, «Інтернет заповнили фальшиві зображення російського вторгнення в Україну. CERT ostrzega: nie klika», Wyborcza.biz, 22.02.2022, <<https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,28140983.internet-zalewaja-falszywe-obrazy-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine.html>> [переглянуто 24.11.2023]

33 Krzysztof Kaźmierczak, «Мем як інструмент дезінформації», TVP3 Poznań, 24.06.2022, <<https://poznan.tvp.pl/60912701/memy-jako>>

Підживлення антизахідних та антиурядових настроїв

Контент FIMI, пов'язаний із COVID-19 у Польщі, був зосереджений на розповсюдженні антизахідного, антиурядового та конспірологічного контенту. Польська організація з перевірки фактів «Асоціація демагогів» (Demagog Association)³⁴ збрала всебічний, але невичерпний огляд 110 нарративів FIMI. Список охоплює широкий спектр тем, зокрема фейкові новини, засновані на ідеях Нового світового порядку, та звинувачення в навмисному створенні фейкових пандемій для скорочення чисельності населення. Інші нарративи припускають, що COVID-19 — це зброя, розроблена в біолабораторіях, або стверджують, що сама пандемія була фейковою. З цього переліку контент, що просуває теорії змови, здається, був найпомітнішою³⁵ частиною операції впливу російських FIMI. Конспірологічний контент був особливо переконливим для цільових аудиторій, оскільки інформація подавалася в контексті громадського здоров'я та запроваджених урядом обмежень.

Відверто проросійського або прокремлівського контенту серед російських ЗМІ, включених до цього списку, було відносно мало. Натомість російські ЗМІ намагалися поляризувати окремі соціальні групи та підірвати довіру до державних інституцій. Як зазначалося вище, у фейсбуку та інших соціальних мережах були впливові акаунти³⁶ груп противників вакцинації, які раптово стали різко антиукраїнськими після початку російсько-української війни.

Російські операції FIMI також націлені на Польщу за допомогою нарративного контенту, спрямованого на просування антизахідних меседжів шляхом дискредитації західного способу життя, НАТО, ЄС та окремих західних країн. Антизахідні меседжі представляють Польщу як залежну від уряду США і припускають, що польське суспільство було втягнуте у війну польським урядом і Брюсселем³⁷. У цих меседжах повномасштабне російське вторгнення нібито було спровоковане НАТО.

Ці та пов'язані з ними нарративи є частиною операцій російських FIMI протягом щонайменше двох десятиліть і досі поширюються російськими державними ЗМІ та московськими FIMI-проксі. Звіди повідомлення адаптуються до місцевих мов і поширюються через мережі афілійованих із Росією ЗМІ та соціальні мережі, а також через місцевих посередників або неафілійованих осіб, які несвідомо допомагають поширювати FIMI-нарративи. До місцевих проксі в Польщі належать два ЗМІ — *Niezależny Dziennik Polityczny* та *Myśl Polska*, які регулярно публікують антизахідний контент, що цитує та повторює позицію російських FIMI. Обидва ці видання також часто цитують російські ЗМІ, зокрема *Russia Today* і «РИА Новости». Спотворюючи факти, маніпулюючи контекстом і використовуючи фейкових експертів, російські ЗМІ можуть ефективно поширювати локалізовані версії антизахідних нарративів, адаптовані для польської аудиторії.

Підрив довіри до союзників по НАТО (операція «Ghostwriter»)

Одна з найвідоміших атак, пов'язаних з операцією «Ghostwriter» (описана в таблиці вище), сталася в квітні 2020 року в Польщі, коли Польський університет військових досліджень опублікував³⁸ на своєму вебсайті дуже незвичний лист. Автором листа нібито був тодішній

[narzedzie-dezinformacji](#)] [переглянуто 24.11.2023]

34 Demagog team, «Коронавірус — компіляція неправдивої інформації», Demagog, 04.04.2020, <https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/koronawirus-zestawienie-falzywych-informacji/> [переглянуто 24.11.2023]

35 Piotr Śledź, «Різка тінь туману: антизахідна дезінформація з боку Китаю та Росії щодо пандемії COVID-19», *Rocznik Strategiczny*, vol 26, 2021, <https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/07/Sledz_Ostry_cien_mgly.pdf> [переглянуто 24.11.2023]

36 Команда FakeHunter, «Антиукраїнська та антивакцинаторська пропаганда — спорідненість та джерела», #FakeHunter, 29.06.2022, <<https://fake-hunter.pap.pl/node/21>> [переглянуто 24.11.2023]

37 Michał Marek, «Російська дезінформація в Польщі — цілі та меседжі», *Centum Badań Nad Współczesnym Środowiskiem Bezpieczeństwa*, 30.03.2022, <<https://infowarfare.pl/2022/03/30/rosyjska-dezinformacja-w-polsce-cele-i-przekazy/>> [переглянуто 24.11.2023]

38 Adam Haertle, «Фейковий лист польського генерала на сайті Академії військових мистецтв», *Zaufana Trzecia Strona*, 22.04.2023, <<https://zaufanatrzeciastrona.pl/post/falzywy-list-polskiego-generalna-na-stronie-www-akademii-sztuki-wojennej/>> [переглянуто 24.11.2023]

ректор університету генерал Ришард Парафянович. Цей лист був явно антиурядовим, антиамериканським і проросійським. Його автори критикували військові навчання Defender 2020 і закликали польських солдатів не підкорятися уряду. Потім лист був розісланий до НАТО і польського уряду, поширений у соціальних мережах і на вебсайтах, які підозрюються в приналежності до російських активів (Durian, Niezależny Dziennik Polityczny), а також показаний у місцевих ЗМІ. Пізніше місцеві медіаплатформи (такі як podlasie24.pl, eroznan.pl, leszno.pl) заявили, що їх було зламано. Незважаючи на витончені методи кібератаки, сам лист був далеко не переконливим і не набув широкого розповсюдження.

Поєднання FIMI та кібердіяльності

Одним із помітних елементів російських операцій FIMI є перетин між FIMI та кібердіяльністю. Проросійська хакерська група NoName057(16), яка спеціалізується на DDoS-атаках, націлилася на цілий ряд польських вебсайтів. Угрупування веде два телеграм-канали, які використовує для інформування про свою діяльність.

У серпні 2023 року група атакувала вебсайти й сервіси низки польських фінансових установ. Як заявила хакерська група на своїх телеграм-каналах, *«безглузді русофобські настрої польської влади, яка розподіляє бюджет у дивних пропорціях, де більший відсоток коштів польських платників податків йде прямо в кишеню бандерівцям, не можуть більше терпіти навіть самі поляки. Щоб висловити нашу підтримку всім чесним польським громадянам, які виступають проти русофобської потопачої влади своєї країни, наші DDoS-ракетні установки сьогодні спрямовані на польські цілі (...)*»³⁹.

Як FIMI націлюються на групи меншин у Польщі

Етнічні меншини

Згідно з результатами найсвіжішого польського перепису населення 2021 року (частково опублікованого⁴⁰ у 2023 році), лише близько 14,8 тис. осіб задекларували свою національну ідентичність як росіяни. Дослідження показують, що російська діаспора активно використовує цифрові медіа та соціальні медіаплатформи як домінуючі форми медіаспоживання⁴¹, причому серед іммігрантів спостерігаються сильні бікультурні медіавподобання⁴².

Різноманітні російські групи, активні в мережах Meta та «ВКонтакте», такі як «Наши в Польше»⁴³ (11,3 тис. членів) або «Русские в Польше»⁴⁴ (1386 членів), видаються переважно аполітичними. Аналогічно й загальний характер поглядів «ЕВРОПА.RU»⁴⁵, журналу для російської меншини в Польщі, здається, зосереджений виключно на мистецтві та культурі, тоді як вебсайт «Русский дом»⁴⁶ фокусується на спільній історії, народній творчості, мові та спадщині російських емігрантів. Окремої уваги заслуговує російсько-польська історія, яка часто ставала об'єктом маніпуляцій, зловживань і прямої пропаганди в інтересах російської політики щодо Польщі. На противагу цьому історія, представлена «Русским домом», покликана підкреслити історичну спільність. Він також намагається створити позитивний образ Росії, підкреслюючи спільну польсько-російську боротьбу проти нацистської Німеччини

39 Michał Duszczyk, «Погрозливі російські хакери знову атакують Польщу. Ціль: GPW, банки, Profil Zaufany», Rzeczpospolita, 29.08.2023, <<https://www.rp.pl/finanse/art39021181-grozni-rosyjscy-hakerzy-znow-atakuja-polske-celem-gpw-banki-profil-zaufany>> [переглянуто: 24.11.2023]

40 GUS team, «Попередні результати перепису населення 2021 року щодо національно-етнічної структури та мови спілкування домогосподарств», GUS, 11.04.2023, <https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6494/10/1/1/wstepne-wyniki_nsp_2021_w_zakresie_struktury_narodowo-etnicznej_oraz_jezyka_kontaktow_domowych.pdf> [переглянуто: 24.11.2023]

41 Davydova-Minguet, O., Sotkasiira, T., Oivo, T., & Riiheläinen, J. (2019), «Опосередкована мобільність і мобільні медіа: використання транснаціональних медіа серед російськомовних у Фінляндії», *Journal of Finnish Studies*, 22(1-2), 265-282.

42 Khalimzoda, I., & Siitonen, M. (2022), «Взаємодія з російськомовними ЗМІ та їхня культура у Фінляндії та Латвії», *Comparative Migration Studies*, 10(1). <<https://doi.org/10.1186/s40878-022-00304-1>> [переглянуто: 24.11.2024]

43 <<https://www.facebook.com/groups/560319714616819/>> [переглянуто: 24.11.2023]

44 <https://vk.com/ru_poland> [переглянуто: 24.11.2023]

45 <<https://euoparu.wordpress.com/>> [переглянуто: 24.11.2023]

46 <<https://rosjaniewpolsce.com/>> [переглянуто: 24.11.2023]

та інші пов'язані теми. При цьому контент «Русского дома» не цурається політично чутливих тем, часом відкрито визнаючи жорстокість радянської окупації.

Нові групи мігрантів

У вересні 2023 року Dziennik Gazeta Prawna⁴⁷ оцінювала загальну кількість іммігрантів у Польщі між 3,5 і 4 мільйонами, з яких 60–75% становили українці. Іншими словами, українська меншина сама по собі може налічувати від 2,1 до 3 мільйонів осіб. Ці оцінки слід розглядати як обережні. Наприклад, OkoPress⁴⁸ припускає, що в лютому 2023 року кількість лише українських біженців становила від 2,4 до 2,7 мільйона осіб. Точна кількість біженців або українських мігрантів у Польщі залишається неясною, але ці спроби показують, що українські іммігранти становлять значну частину населення — як в абсолютних цифрах, так і відносно до загального населення Польщі. Українці в Польщі привертають увагу російських спецслужб. Кремль зазвичай не розрізняє українських біженців, студентів, довгострокових мігрантів або місцеву українську національну меншину, яка мешкає в найсхідніших частинах країни (близько 39 тис., згідно з переписом 2011 року⁴⁹). Російські FIMI-операції ініціювали невивіркову наклепницьку кампанію, яка мала на меті зобразити всю українську меншину як небажану, невдячну, антисоціальну, негідну допомоги і, зрештою, як відверто небезпечну. За даними Варшавського інституту⁵⁰, найпоширеніші наративи, спрямовані проти української меншини в період із лютого 2022 року по вересень 2023 року, містили такі твердження:

- 1) «все було надано їм безкоштовно»,
- 2) «вони забрали робочі місця в поляків»,
- 3) «вони скоювали жорстокі злочини».

Третє з цих тверджень пізніше було спростовано⁵¹ сайтом Fakenews.pl, який викрив зв'язок між цим наративом та роботою російських FIMI. У 2022 році ініціатива Fake Hunter Польського агентства преси підсумувала⁵², що антиукраїнські наративи, як правило, базуються на чотирьох основних аргументах:

- 1) «Українські біженці — це шкідники»,
- 2) «Польсько-українські територіальні претензії»,
- 3) «Польща вступила у війну»,
- 4) «Вони хочуть змусити нас забути про волинську різанину».

Спостереження Fake Hunter розширюють список найпоширеніших наративів, додаючи до звинувачень в антисоціальній поведінці іммігрантів використання історії як зброї та фальшиві заклики до миру (з Росією як бенефіціаром). Ці спостереження були оприлюднені в рамках

47 Piotr Pasewicz, «Де мільйон біженців з України? Дані SG також свідчать про страх перед річницею 24 лютого», OkoPress, 28.02.2023, <<https://oko.press/ilu-jest-uchodzcow-z-ukrainy>> [переглянуто: 24.11.2023]

48 Ewa Karbowicz, «Кількість іммігрантів у Польщі становить приблизно 3,5–4 мільйони, 60–75 відсотків з яких — українці [ЗБИТ]», Gazeta Prawna, 23.09.2023, <<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9307688.liczba-imigrantow-w-polsce-to-ok-35-4-mln-z-czego-60-75-proc-stano.html#:~:text=W%20roku%202020%20a%C5%BC%20280.60%2D75%25%20stanowi%C4%85%20Ukrai%C5%84cy>> [переглянуто: 24.11.2023]

49 Уряд Польщі, «Національні та етнічні меншини», 2011, <<https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/ukraincy>> [переглянуто: 24.11.2023]

50 Mikołaj Rogalewicz, «Російська дезінформація про українських біженців у Польщі», Warsaw Institute, 11.09.2023, <<https://warsawinstitute.org/russian-disinformation-about-ukrainian-refugees-in-poland/>> [переглянуто: 24.11.2023]

51 Katarzyna Lipka, «Hi, підозрювані у вбивстві в Новому Світі не є іноземцями», FakeNews.pl, 20.05.2022, <<https://fakenews.pl/spoleczenstwo/nie-podejrzany-mi-o-zabojstwo-na-nowym-swiecie-nie-sa-obcokrajowcy/>> [переглянуто: 24.11.2023]

52 Команда FakeHunter, «Ключові дезінформаційні наративи Росії, спрямовані на поляків — аналіз Fakehunter», #FakeHunter, <<https://fake-hunter.pap.pl/en/node/19>> [переглянуто: 24.11.2023]

OSINT-розслідування⁵³, проведеного Global Minds для України, в якому відзначається поширеність цих наративів у телеграмі і фейсбуку. Кремль може багато чого сказати на тему українських іммігрантів, але мішенню цих повідомлень є польський народ, а не власне українське населення. Наразі існують певні ознаки⁵⁴ того, що російські операції FIMI мали помірний успіх у налаштуванні поляків проти української меншини, хоча це питання не було ретельно досліджене. Згідно з дослідженням Warsaw Enterprise Institute⁵⁵ за 2022 рік, тактика російських FIMI успішно зашкодила громадському іміджу українських мігрантів. Цілком можливо, що контент російських FIMI спирається на упередженість підтвердження, посилюючи вже наявні упередження. Контент російських FIMI також може виявитися привабливим для певних осіб і груп через свою ексклюзивність і незалежність від мейнстримних ЗМІ. Global Minds for Ukraine виявила⁵⁶ низку телеграм-акаунтів, які використовуються для поширення антиукраїнського контенту FIMI, зокрема Info War Ukraina Rosja, FIKCYJNA WOJNA NA UKRAINIE, Konfederacja PL, Grupa Sympatyków Konfederacji, KORONA SKANDAL WIADOMOŚCI, Wolni Ludzie, Nasza Wolna Polska, Niezależny Dziennik Polityczny. Описані вище наративи також поширювалися у фейсбуку та іксі (колишній твітер).

Як Польща ефективно протидіяла зусиллям FIMI

Польські зусилля у сфері стратегічної комунікації

Польські стратегічні комунікації та стратегії протидії операціям FIMI в основному здійснюються підрозділом StratCom при міністерстві закордонних справ. Цей підрозділ підпорядковується Бюро пресекретаря⁵⁷ і поєднує в собі різні сфери відповідальності, включаючи моніторинг ЗМІ, збір звітів та інформації від інших організацій (у тому числі посольств), ідентифікацію FIMI-наративів та підготовку звітів для керівництва міністерства. На підрозділ StratCom також покладено низку внутрішніх обов'язків, таких як проведення інформаційних кампаній для міністерства, обслуговування системи швидкого оповіщення ЄС та організація тренінгів із протидії підходам, пов'язаним із FIMI. Нарешті, підрозділ стратегічних комунікацій відповідає за співпрацю з міжнародними партнерами. Окрім підрозділу StratCom при МЗС, існують й інші організації, які виконують подібні завдання з протидії операціям FIMI на державному рівні. Наприклад, Урядовий центр безпеки⁵⁸ має власну систему швидкого оповіщення, що дозволяє Раді міністрів звертатися до польських громадян у рамках ширшої системи управління кризовими ситуаціями. Хоча ця система переважно використовується для попередження про складні погодні умови, УЦБ також застосовує її для протидії операціям FIMI. Наприклад, 12 жовтня 2023 року вона була використана для інформування⁵⁹ широкої громадськості про кампанію під «фальшивими прапорами», попереджаючи громадян про те, що вони можуть отримувати оманливі SMS-повідомлення, які виглядали схожими на розсилку від партії влади. Відповідальність за інформування громадськості про діяльність російських FIMI покладено на державний науково-дослідний інститут NASK⁶⁰. NASK активно розвінчує контент російських FIMI в іксі (колишній твітер) та у фейсбуку. Він слугує кінцевим пунктом для

53 Global Minds for Ukraine, «Контroversійні наративи щодо українських військових біженців у польськомовних соціальних мережах», YouTube, 12.11.2022, <<https://www.youtube.com/watch?v=aNTS7rj1iyg>> [переглянуто: 24.11.2023]

54 Karolina Kropiwięc, «Зростає кількість поляків, чії думки збігаються з російською пропагандою. Звіт», PAP, 30.01.2023, <<https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1528594%2Crosnie-liczba-polakow-o-opiniach-zbieznych-z-rosyjska-propaganda-raport>> [переглянуто: 24.11.2023]

55 Maison & Partners, «Поляки під прицілом Путіна», Warsaw Enterprise Institute, 2022, <<https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2022/10/Polacy-na-celowniku-propagandy-Putina.-Raport.pdf>> [переглянуто: 24.11.2023]

56 Global Minds for Ukraine, «Контroversійні наративи щодо українських військових біженців у польськомовних соціальних мережах», YouTube, 12.11.2022, <<https://www.youtube.com/watch?v=aNTS7rj1iyg>> [переглянуто: 24.11.2023]

57 Polish government, «Офіс речника Міністерства закордонних справ», <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/biuro-rzecznika-prasowego-msz>> [переглянуто: 24.11.2023]

58 <<https://www.gov.pl/web/rcb>> [переглянуто: 24.11.2023]

59 Aleksander Stawiński, «RCB alert попереджає про фейкові текстові повідомлення від партії «Право і справедливість». Тисячі людей вже отримали їх раніше», Wyborcza.pl, Warszawa, 12.10.2023, <<https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,30293612.alert-rcb-przestrzega-przed-falszywymy-sms-ami-od-pis-wczesniej.html>> [переглянуто: 24.11.2023]

60 <<https://www.nask.pl/pl/wlaczwyfikacje/wlaczwyfikacje/4413.WlaczWeryfikacje.html>> [переглянуто: 24.11.2023]

польських громадян, куди вони можуть повідомляти про виявлені випадки FIMI в соціальних мережах. Під час пандемії COVID-19 Польське агентство преси започаткувало громадську ініціативу з виявлення, моніторингу та викриття фейкових новин і FIMI-контенту в польському інформаційному середовищі за хештегом #FakeHunter⁶¹.

Реакція громадянського суспільства

Польща має добре розвинену мережу неурядових організацій — асоціацій, фондів та аналітичних центрів, які моніторять інформаційний простір країни. Незабаром після повномасштабного російського вторгнення в Україну неурядові організації першими попередили громадськість про діяльність російських FIMI і були готові співпрацювати з державними організаціями в моніторингу польського інтернету.

Серед найбільш інвестиційно активних організацій громадянського суспільства можна виділити: Security Forum Foundation, OKO. press, Panoptykon Foundation, Visegrad Insight, College of Eastern Europe, Fundacja INFO OPS з їхніми флагманськими та багатомовними проєктами DisinfoDigest і #DisinfoPack, Academic Center of Strategic Communications⁶², Demagog Association⁶³, Kosciuszko Institute, Center for Propaganda and Disinformation Analysis, CyberDefence24, FakeHunter, Spider's Web+, Stowarzyszenie Demagog, Stowarzyszenie Pravda, Stowarzyszenie Sieć Obywatelska Watchdog, Fundacja Geremka, Polska Fundacja im. Roberta Schumana з проєктом Wojownicy Kławiatury, а також аналітичні центри, що фінансуються державою: Польський інститут міжнародних відносин та Центр східних досліджень. Громадянське суспільство в Польщі займається широким спектром діяльності, в тому числі перевіркою фактів, розвінчанням міфів, неформальною освітою, проведенням курсів і тренінгів з ідентифікації та моніторингу FIMI, концептуальною та дослідницькою роботою щодо гібридних загроз, а також підвищенням обізнаності громадськості про російський контент FIMI. Разом з урядовими та академічними установами організації громадянського суспільства складають основу польської суспільної реакції на діяльність FIMI. Деякі організації громадянського суспільства співпрацюють із платформами соціальних мереж і допомагають у моніторингу та ліквідації мереж тролів і ботів.

Медіаграмотність

Польські зусилля у сфері медіаграмотності, як правило, є неформальними заходами, які підкріплюють роль організацій громадянського суспільства в розбудові стійкості до російського контенту FIMI на загальнонаціональному рівні. Існує потреба в більшому залученні польської держави до медіаграмотності. Наразі найбільш упізнаваними ініціативами з медіаграмотності в Польщі є такі:

- навчальний посібник для шкіл «Z Tarczą!»⁶⁴, розроблений Інститутом Костюшка. Посібник намагається в доступній та цікавій формі ознайомити молодших читачів із небезпеками, які несе в собі FIMI. Він включає такі нові теми, як гейміфікація та діпфейки;
- освітня платформа⁶⁵, створена Demagog Association, із подкастами та курсами, які навчають студентів про FIMI, ментальну гігієну та соціальну взаємодію з необізнаними юзерами в мережі;
- бюлетень Euractiv⁶⁶ містить поради та приклади найкращих практик перевірки

61 Команда FakeHunter, «Ключові дезінформаційні наративи Росії, спрямовані на поляків — аналіз Fakehunter», #FakeHunter, <<https://fake-hunter.pap.pl/en/node/19>> [переглянуто: 24.11.2023]

62 <<https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/en/academic-centre-for-strategic-communication/>> [переглянуто: 24.11.2023]

63 <https://demagog.org.pl/analiza_i_raporty/koronawirus-zestawienie-falszywych-informacji/> [переглянуто: 24.11.2023]

64 Kościuszko Institute, «ПОСІБНИК Z TARCZĄ — ЯК ЗАХИСТИТИСЯ ВІД ДЕЗІНФОРМАЦІЇ», Kościuszko Institute, 20.12.2021, <<https://ik.org.pl/publikacje/podrecznik-z-tarcza-jak-chronic-sie-przed-dezinformacja/>> [переглянуто: 24.11.2023]

65 <<https://platforma.demagog.org.pl/>> [переглянуто: 24.11.2023]

66 Karolina Zbytneńska, «Дезінформація», Euractiv, September 2023, <https://www.euractiv.pl/wp-content/uploads/sites/6/2023/09/Podrecznik-o-dezinformacji_EUACTIV-Polska.pdf> [переглянуто: 24.11.2023]

медіа. Короткий посібник попереджає користувачів про спотворені аудіовізуальні матеріали та містить посилання на корисні ресурси для фактчекерів;

- посібник⁶⁷ із критичного мислення, створений старшокласниками соціального проекту zdezINFORMOWANI. Посібник знайомить із навичками критичного мислення, підкреслює відмінності між фактами та думками, пояснює, що таке клікбейт, а також розглядає тактики переконання, які використовують актори FIMI.

Крім того, різні польські ОГС організують курси, конференції, симпозіуми та інші заходи для охоплення різних соціальних груп. Серед відомих ініціатив можна назвати: Cyfrowa Akademia Walki z Dezinformacją⁶⁸, яку проводить ініціатива Wojownicy Klawiatury, та Akademia Fact-Checkingu⁶⁹, організована Demagog Association. Польський державний мовник TVP опублікував посібник⁷⁰, у якому викладено різні аспекти FIMI та рекомендації щодо дотримання ментальної гігієни. На початку 2023 року TVP також організував власну суперечливу кампанію Młodzieżowa Akademia Walki z Dezinformacją⁷¹.

67 Те ж посилання, що й у 62.

68 <<https://wojownicyklawiatURY.pl/cyfrowa-akademia-walki-z-dezinformacja/>> [переглянуто: 24.11.2023]

69 <<https://akademia.demagog.org.pl/>> [переглянуто: 24.11.2023]

70 Telewizja Polska S.A., «Медіаосвіта: посібник для батьків та вчителів», <<https://s.tvp.pl/repository/attachment/8/5/2/8520a0cdb8fe41c8bc4d2a56ce37ac2d.pdf>> [переглянуто: 24.11.2023]

71 <<https://tvrepublika.pl/Mlodziezowa-Akademia-Walki-z-Dezinformacja-Za-darmo-Zobacz-dla-kogo,144369.html>> [переглянуто: 24.11.2023]

Короткий виклад

Цей звіт містить широкий огляд екосистеми російських FIMI та їхніх основних тактик, методів і процедур, що застосовуються в Литві. Основну увагу приділено розкриттю внутрішньої роботи всієї екосистеми FIMI, формуванню розуміння місцевих наративів, які вводять в оману і впливають на аудиторію. Комунікаційна діяльність Кремля в Литві характеризується стратегічною послідовністю та комплексністю. З точки зору тактики, російські кампанії FIMI реалізуються дуже гнучко: вони здатні швидко реагувати на місцеву специфіку в кожній країні та використовувати сучасні контексти. Російські кампанії FIMI в Литві також є дуже опортуністичними. Російські актори FIMI зазвичай обирають свої наративи, експериментуючи з різними варіантами і з'ясовуючи, які з них є найбільш ефективними.

У Литві є багато акторів, які працюють незалежно, а також різні ЗМІ, які колективно діють у країні й постійно поширюють контент, орієнтований на кремлівські FIMI; крім того, є незалежні актори, які мимоволі поширюють такий контент. Ці актори використовують різноманітні методи і тактики в поєднанні для досягнення своїх цілей. Деякі з цих методів, такі як створення діпфейків і штучних медіа, потребують глибокого польового аналізу. Слід також проаналізувати більше місцевих прикладів, що показують загальні процедури й методи (наприклад, свідчення, підтасовування карт, обзивання), які використовують актори FIMI в Литві.

Коли у відповідь на повномасштабне вторгнення в Україну Литва призупинила мовлення каналів, пов'язаних із Кремлем і режимом Лукашенка, російські операції FIMI стали спрямовувати більше ресурсів у соціальні мережі. Хоча соціальні мережі потенційно сприяють створенню більш демократичних суспільств, вони також є ідеальною платформою для поширення FIMI-контенту, що претендує на представлення «голосу народу». На тактичному рівні російські FIMI-медіа (друковані, онлайніві або соціальні) акцентують увагу на негативних аспектах політичних, економічних або соціальних питань, які викликають резонанс у всьому литовському суспільстві, надаючи цим історіям негативного емоційного забарвлення. Люди з більш вираженим почуттям незадоволеності менш критичні й менш вибагливі, коли справа стосується інформації. Озброївшись цими знаннями, російські актори FIMI створюють наративи, використовуючи ретельно підібрані комунікаційні інструменти, щоби зробити свої історії якомога переконливішими.

Російські FIMI вибірково публікують негативні коментарі на теми, що викликають розбіжності, з метою маніпулювати цільовою аудиторією. Це можуть бути чутливі події з історії Литви, відносини між Литвою та Польщею, соціальні проблеми в Литві, еміграція, бідність тощо. Мета цієї тактики — створити метанаратив про Литву як невдалу державу. Антиурядові наративи були найпопулярнішими і найпослідовнішими. Орієнтовані на Кремль ЗМІ намагаються створити чітке розмежування між «нами» — звичайними громадянами Литви і «ними» — політиками та іншими державними службовцями. Таким чином, російський контент FIMI використовує емоційні маніпуляції, спрямовані на деякі з фундаментальних наріжних каменів демократії, такі як демократичні цінності та довіра до свого уряду. Діяльність FIMI змушує людей ставити під сумнів усе, що робить і говорить їхній національний уряд, роблячи суспільство в цілому набагато вразливішим.

Литва є однією з лідерок серед країн, що намагаються протидіяти зусиллям FIMI. Зіткнувшись із безперервними кампаніями FIMI, Литва пропонує цінні уроки своїм сусідам. Вона активно зміцнює свій захист від гібридних загроз. Багатовекторний підхід зосереджений на кількох ключових сферах, включаючи визнання небезпеки на політичному рівні, створення спеціальних урядових комунікаційних центрів і зміцнення міжнародної співпраці.

У Литві є мережі, створені для допомоги російським акторам FIMI у поширенні контенту. Залучені актори зазвичай прагнуть прославляти Росію як країну і просувати радянську ностальгію. Розгалужені мережі FIMI керують понад сотнею груп у фейсбуку, каналами на ютубі та іншими соціальними медіапорталами. Поширюючи меседжі, що виправдовують вторгнення Росії в Україну, ці групи та сторінки намагаються відвернути увагу від атак на цивільне населення в різних містах України. Російські нарративи FIMI зображують Росію як невинну сторону конфлікту, а актори FIMI підкріплюють цей нарратив за допомогою контенту, розміщеного в соціальних мережах. Однією з мереж FIMI, що поширює проросійські нарративи в Литві, керує лише кілька осіб. Вона складається з понад сотні груп і сторінок у фейсбуку, пов'язаних із рухами, політиками та езотеричними релігійними громадами.

Хоча Росія залишається основним джерелом операцій FIMI, активно спрямованих на Литву, є й інші орієнтовані на Росію актори, які беруть участь у поширенні нарративів FIMI. Ці зусилля послідовно спрямовані на те, щоб посягти розбрат, підірвати довіру до демократичних інститутів і сприяти досягненню геополітичних цілей Росії.

Ключові російські актори FIMI в Литві:

- російська мережа RT (раніше Russia Today) — це фінансована державою міжнародна телевізійна мережа, яка транслює новини та програми про поточні події з проросійським ухилом. RT має значну присутність у Литві, веде мовлення литовською мовою та орієнтується на вразливу литовську аудиторію;
- Sputnik News — ще одне російське державне інформаційне агентство, яке поширює проросійський контент FIMI. Sputnik має вебсайт і помітну присутність у соціальних мережах у Литві, де поширює новинні статті та авторські матеріали, які просувають інтереси Росії та підривають демократію в Литві;
- проросійські вебсайти та блоги. В Литві досі працюють кілька проросійських вебсайтів і блогів, які публікують статті та коментарі, що збігаються з нарративами російських ЗМІ. Ці вебсайти часто орієнтовані на конкретну аудиторію, наприклад, на російськомовних литовців або тих, хто критично ставиться до НАТО чи ЄС;
- акаунти в соціальних мережах. Російські актори також використовують соціальні медіаплатформи, такі як фейсбук, ікс (колишній твітер) і телеграм, для розповсюдження контенту FIMI. Вони створюють фейкові акаунти, беруть участь у цільових повідомленнях і посилюють проросійський контент, щоби впливати на литовську громадську думку.

У світлі війни Росії в Україні профіль акторів FIMI в Литві змінився. На тлі занепокоєння тим, що сегмент литовського суспільства, часто маргіналізований, але такий, що має значний вплив, готовий співпрацювати з ворожими державами, постало питання, як впоратися з цією «п'ятою колоною».

Хоча найбільша загроза з точки зору FIMI все ще походить від Росії, всередині країни діє ширша дезінформаційна мережа. Існує три основні типи внутрішніх акторів, які беруть участь у російських операціях FIMI в Литві:

- 1) головні організатори, що працюють як об'єднані центри окремих акторів FIMI;
- 2) публічні особи, які є найбільш помітними та впізнаваними на всіх соціальних платформах або на живих заходах;
- 3) back-end-адміністратори, які дбають про створення медіа, заміну контенту та поширення контенту FIMI в інтернеті.

Важливо зазначити, що жоден із цих акторів чи груп не працює ізольовано від інших. Актори

FIMI та всі компанії, якими вони керують, ЗМІ, які вони редагують, групи в соціальних мережах, інтернет-портали та різні асоціації пов'язані між собою дуже тісними зв'язками.

Різні розслідування показують, що основні розповсюджувачі російського контенту FIMI в Литві групуються навколо Палецькіса (Paleckis), колишнього литовського політика, визнаного винним у шпигунстві на користь Росії⁷² і засудженого до тюремного ув'язнення. У 2010-х роках Палецькіса було засуджено за заперечення радянської агресії 13 січня 1991 року (тоді 14 людей загинули після того, як радянські війська спробували повалити литовський уряд після проголошення незалежності в березні 1990 року). Він стверджував, що людей вбили «свої», звинувачуючи в цьому активістів руху за незалежність Литви (Sąjūdis), а не бійців ОМОНу, які почали стріляти в натовп, чи радянських військових⁷³, повторюючи версію Кремля про ті події. Примітно, що цей наратив про «вбивства, скоєні своїми», триває й до сьогодні, залишаючись важливим інструментом російських операцій FIMI. Палецькіса часто називають чудовим прикладом «мимовільного актора». Його заяви, що заперечують події 13 січня, постійне поширення проросійських наративів, безпідставна критика на адресу уряду Литви і повторювані коментарі для підконтрольних Кремлю телеканалів говорять самі за себе.

Палецькіс також підпадає під другу категорію російських акторів FIMI, як зазначено вище — «публічне обличчя», яке добре помітне і впізнаване на різних платформах. Навіть перебуваючи у в'язниці, Палецькіс заснував асоціацію Tarptautinis geros kaimynystės forumas — «Міжнародний форум добросусідства»⁷⁴, яку литовський суд постановив ліквідувати⁷⁵. Ця литовська організація стала відомою завдяки поїздкам до Білорусі та Росії, де члени форуму зустрічалися з місцевими політиками, вихваляли Кремль і Лукашенка, а також заявляли, що членство в ЄС і НАТО є шкідливим для Литви. Офіційно очолюваний Ерікою Швенчіонієне (Erika Švenčionienė) — ще однією прокремлівською активісткою, головою форуму й однією з найбільш упізнаваних діячок FIMI в Литві, — форум вирушив до Мінська, щоб зустрітися з Олександром Лукашенком. Президент Білорусі демонстративно привітав «литовську делегацію та її лідера Альгірдаса Палецькіса». Організація також планувала відвідати окуповані Росією території Східної України. Перебуваючи там, організація нібито планувала спостерігати за незаконними референдумами про приєднання до Російської Федерації.

Однак найактивніших розповсюджувачів кремлівського контенту FIMI в Литві об'єднує не лише вищезгадана група Альгірдаса Палецькіса «Міжнародний форум добросусідства», а й рух Teisingumo Aušra («Світанок справедливості»)⁷⁶. Окрім Палецькіса та Швенчіонієне, член форуму Казімерас Юрайтис (Kazimieras Juraitis) також відіграє важливу роль у мережі FIMI, що діє в Литві. Постійно з'являючись на інтернет-каналі PressJazz TV⁷⁷, Юрайтис адмініструє кілька каналів на ютубі⁷⁸, керує порталом kazimierasjuraitis.lt і публічно виступає з упередженими заявами. Колишній депутат парламенту Аудрюс Накас, який керує ЗМІ ekspertai.eu, також тісно пов'язаний із PressJazz TV. Серед інших прихильників Палецькіса — Крістоферіс Войшка (Kristoferis Voiška), колишній член руху «Світанок справедливості», і Едуардас Вайткус (Eduardas Vaitkus), представник руху «Світанок справедливості».

Попри те, що Палецькіс проведе кілька років за ґратами, його соратники й далі активно

72 Gytis Pankūnas, «Верховний суд: Палецькіса визнано винним у шпигунстві на користь Росії, термін ув'язнення скорочено на півроку», Delfi, 23.06.2023, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/auksciausiasis-teismas-paleckis-lieka-nuteistas-uz-snipinejima-rusijai-laisves-atemimo-bausme-sutrupinta-pusmeciu.d?id=93748253>> [переглянуто: 2023.11.01]

73 Journal on Baltic Security, ««Інструменти дестабілізації»: Медійний наступ Кремля в Литві», 2015, <<https://www.baltdefcol.org/files/files/JOBS/JOBS.01.1.pdf>> [переглянуто: 2023.10.15]

74 <<https://www.facebook.com/TGKForumas/>> [переглянуто 20.10.2023]

75 LRT, «Вирок суду: «Міжнародний форум добросусідства залишається незаконним і розпускається», 16.05.2023, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1990123/teismo-verdiktas-tarptautinis-geros-kaimynystes-forumas-lieka-pripazintas-neteisetu-ir-likviduojamas>> [переглянуто: 25.10.2023]

76 <<https://teisingumoausra.lt/>> [переглянуто: 20.10.2023]

77 <<https://www.pressjazz.tv/>> [переглянуто: 20.10.2023]

78 <<https://www.youtube.com/channel/UCcRX1XzNaxUy5Co2Hw6S6bA>> [переглянуто: 10.11.2023]

розміщують відео на його ютуб-каналі та в інших місцях. Це третя категорія пов'язаних із Кремлем активних акторів у Литві — «бекендерів», які переважно працюють в інтернеті. Російські актори FIMI, які прославляють Кремль, дуже активні, публікуючи пости по кілька чи кількадесят разів на день на різних каналах. Після того, як фейсбуку вдалося позбавити декого з цих осіб можливості поширювати контент FIMI, більшість їхніх комунікацій перейшли на телеграм — шифровану платформу для обміну повідомленнями.

Одним із найкращих прикладів таких внутрішніх акторів є Йонас Ковальскіс (Jonas Kovalskis)⁷⁹, самопроголошений адвокат і проросійський актор FIMI, який поширює в інтернеті антизахідний, антиєвропейський і антинатовський контент. Ковальскіс є одним із найактивніших акторів, який керує не лише кількома особистими акаунтами, але й групами Citizens у телеграмі та фейсбуку. Ця група у фейсбуку адмініструється не лише з Литви, а й з Естонії та Киргизстану. Іншим помітним внутрішнім актором є Вайдас Лекстутіс-Жемайтіс (Vaidas Lekstutis-Žemaitis), один із головних проросійських акторів у Литві, який відповідає за сім груп / сайтів у соціальних мережах і є співвласником телеграм-сторінки Liaudies žurnalistika, на якій активно поширюється російський контент FIMI та антилитовські наративи.

Окрім груп у фейсбуку й телеграмі, значна кількість контенту FIMI поширюється через орієнтовані на Кремль засоби масової інформації. Деякі такі медіа були заборонені, однак багато з них усе ще працює. Такі портали, як bukimevieniingi.lt, laivaslaikrastis.lt, ekspertai.eu, minfa.lt, 77.lt тощо щодня публікують величезну кількість статей. Найкращим прикладом є відносно нова новинна платформа 77.lt, створена у квітні 2023 року. Ця платформа працює і як соціальна мережа, і як новинний портал; адмініструється іншим відомим прокремлівським актором Антанасом Кандротасом (Antanas Kandrotas), більш відомим під прізвиськом Целофанас (Celofanas, Целофан). Кандротас надзвичайно активний на своїй сторінці у фейсбуку⁸⁰, теж відносно новий: його попередня сторінка була заблокована⁸¹. Новинний портал 77.lt не лише публікує значні обсяги контенту FIMI, але й явно використовує фейкові профілі, які реагують на пости, опубліковані на порталі. Ці фейкові профілі потім самі поширюють контент. Фактчекери ще не визнали, що цей новинний ресурс поширює контент FIMI, але його інтенсивний графік публікацій викликає занепокоєння. Видання публікує майже 400 статей на місяць. Такі цифри свідчать про величезний і тривожний потік контенту FIMI, з яким громадяни постійно стикаються у своїх соціальних мережах. Це особливо тривожно, якщо врахувати, наскільки широкою і взаємопов'язаною є вся мережа акторів у Литві.

Тактики FIMI

Операції російських FIMI спрямовані на досягнення численних цілей, використовуючи різні соціальні вразливості. Контент російських FIMI зосереджується на дуже специфічних темах, пов'язаних з історією та проблемами країни, а також на конкретних групах у суспільстві цієї країни. Заяви російських акторів FIMI підкріплюються добре підібраними аргументами. Тактики FIMI в Литві спрямовані на використання:

79 <<https://jonaskovalskis.com/>> [переглянуто: 11.10.2023]

80 <<https://www.facebook.com/p/Celofanas-LIVE-100095253799383/>> [переглянуто: 15.11.2023]

81 Lrytas.lt, „Facebook видалив акаунт Antano Kandrotos-Celofano“, 21.07.2023, <<https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2023/07/21/news/-facebook-panaikino-antano-kandrotos-celofano-paskyra-27759580>> [переглянуто: 15.11.2023]

	 Стрімкий розвиток цифрових технологій	 Фрагментований медіаландшафт	 Мовні та етнічні меншини	 Вплив зовнішніх акторів
Фокус тактики	<p>Поширення цифрових платформ і поява соціальних мереж прискорили розповсюдження контенту FIMI. Швидкі темпи технологічного прогресу ставлять перед владою завдання не відставати від нових тактик, що з'являються у сфері боротьби з FIMI.</p>	<p>Медійний ландшафт Литви складається з різноманітних ЗМІ з різним рівнем довіри. Така фрагментація ускладнює створення єдиної реакції на операції FIMI та координацію зусиль для ефективної боротьби з неправдивими наративами.</p>	<p>Литва має різноманітне населення, і контент FIMI часто експлуатує наявні мовні та етнічні меншини. Неправдиві наративи, пристосовані до конкретних мовних або етнічних груп, можуть посилити поляризацію та підірвати соціальну згуртованість.</p>	<p>Геополітичний контекст Литви робить її вразливою до кампаній FIMI, що походять від зовнішніх акторів. Найочевиднішим прикладом є фінансовані державою операції FIMI з Росії.</p>
Метод тактики	<p>Ця тактика FIMI використовує популярність та анонімність соціальних мереж для поширення контенту FIMI. Маніпульований контент спочатку публікується для створення бажаного наративу, а потім поширюється за допомогою мимовільних акторів і ботів для посилення видимості та легітимізації наративів.</p>	<p>Хоча фрагментований медіаландшафт є ознакою здорової демократії, ця тактика FIMI має на меті використати свободу литовського інформаційного простору, поширюючи контент FIMI без протидії. Поблажливість, яку дає свобода слова, використовується, щоб наповнити медіапростір наративами FIMI.</p>	<p>Контент FIMI, який фальсифікує наратив про розколоте литовське суспільство, створюється мовами меншин, як-от російською, з метою відштовхнути певні групи населення. Ця тактика демонструє використання відверто фейкового контенту.</p>	<p>Намагаючись віддалити литовське суспільство від решти Заходу, ця тактика російських FIMI маніпулює радянською пам'яттю й намагається підірвати НАТО і Європейський Союз, поширюючи контент FIMI, який ставить під сумнів ефективність і етичність цих західних партнерств.</p>
Бажаний ефект	<p>Створити саморозповсюджену екосистему FIMI у просторі соціальних мереж.</p>	<p>Просувати контент FIMI через ЗМІ, які не ставлять під сумнів точність та походження контенту.</p>	<p>Створювати розбіжності між литовцями різного етнічного походження.</p>	<p>Прагне впливати на громадську думку, розпалювати розбрат і підірвати довіру до демократичних інститутів.</p>

Вразливі місця, навіть якщо їх локалізувати, стають векторами атаки для кампаній FIMI та іноземного впливу. Вразливі сфери та суб'єкти, як правило, першими стають мішенями для підсилювачів FIMI. Наприклад, усі суб'єкти, згадані в діаграмі вище, мають тенденцію підтримувати або принаймні мало що робити для запобігання швидкому і постійному поширенню антиурядових наративів. Російські операції FIMI постійно експлуатують історію Литви для того, щоби принизити її державність. Антиурядові наративи найпомітніші і

найчастіше трапляються в усіх видах орієнтованих на Кремль ЗМІ; вони покликані послабити віру в демократію і довіру до лідерів країни. Актори FIMI роками послідовно використовували антиурядові наративи, зображуючи Литву як невдалу державу. Антиурядовий контент може зосереджуватися на конкретному політикуві, події, політичній партії або критикувати весь уряд, підкреслюючи його передбачувану некомпетентність. Таким чином, антиурядові ЗМІ підривають фундаментальні основи демократії та впливають на довіру людей до уряду. Суспільство, яке підозріло ставиться до власного уряду, легше піддається маніпуляціям і є більш вразливим до поширення інших потенційно зловмисних наративів.

Маніпулювання наративом економічного впливу є ще одним важливим компонентом російських FIMI в Литві. Незважаючи на історичну окупацію Радянським Союзом і повну економічну залежність від нього, Литва активно диверсифікувала свої економічні зв'язки і звела залежність від Росії до нуля після відновлення незалежності⁸². Таким чином, діяльність російських FIMI була зосереджена на культивуванні наративу про те, що Литва є економічно неспроможною і повністю залежить від субсидій ЄС⁸³. Поширення цього наративу призвело до побутування переконання, що основні ризики, пов'язані з економічною вразливістю Литви, пов'язані з російськими інтересами, включаючи зусилля Росії, спрямовані на збереження свого домінування на енергетичних ринках країн Балтії та пострадянського простору в цілому. Насправді Литва стала першою країною ЄС, яка повністю припинила імпорту російського газу у відповідь на енергетичний шантаж Європи, пов'язаний із війною Росії в Україні⁸⁴, що суттєво зменшило її економічну вразливість до російського впливу.

Іншими помітними векторами атаки для кампаній FIMI є такі:

Війна Росії в Україні	Політичні кампанії та вибори	Антизахідний контент FIMI
<p>Наративи FIMI про війну Росії в Україні стверджують, що про литовців забувають на користь українців і що уряд віддає перевагу інтересам інших країн над інтересами Литви. Ці наративи також просувають ідею про те, що Росію не можна судити за її дії в Україні і що обидві сторони слід оцінювати однаково. Вони також стверджують, що Литва повинна спробувати зрозуміти інтереси Росії й те, як Україна може їх порушувати.</p>	<p>Наративи FIMI, спрямовані проти політичних кандидатів, партій та конкретних політиків, є поширеним явищем під час виборчих кампаній. Ці наративи мають на меті вплинути на громадську думку, створити розбіжності та підірвати довіру до демократичних процесів. Під час виборів до муніципальної ради та виборів мера у 2023 році кампанії FIMI були спрямовані проти партії Tėvynės sąjunga, стверджуючи, що Литвою керує «клан консерваторів», які «продали Литву Заходу».</p>	<p>Литва, як член Європейського Союзу і НАТО, є об'єктом антизахідних операцій з боку пов'язаних із Кремлем акторів. Ці наративи мають на меті підірвати довіру до західних інституцій та сприяти розколу в суспільстві. Це особливо актуально в контексті війни Росії в Україні, коли матеріали FIMI стверджують, що НАТО веде війну і провокує Росію, а Литва підпорядковується Заходу. Росія зображує країни Балтії як «маріонеток Заходу» або «маленьких гавкітливих собачок», щоб делегітимізувати їхні уряди і створити враження, що їхні рішення і дії зумовлені зовнішнім впливом, а не їхніми власними національними інтересами.</p>

Російський контент FIMI в Литві покликаний спотворювати реальну ситуацію через викривлені повідомлення, що розміщуються в різних соціальних мережах. Нинішня ситуація в Україні є яскравим прикладом такого підходу, оскільки актори FIMI намагаються відвернути увагу від

82 Департамент державної безпеки Литви, «Економічні та енергетичні загрози», 17.06.2021, <<https://www.vsd.lt/gresmes/ekonomines-ir-energetines-gresmes/>> [переглянуто: 09.11.2023]

83 Міжнародний центр оборони і безпеки, «Стойкість до дезінформації: Новий балтійський шлях для наслідування?», December 2022, <https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2022/10/ICDS_Report_Resilience_Against_Disinformation_Teperik_et_al_October_2022.pdf> [переглянуто: 02.11.2023]

84 BNS, «Литва повністю відмовляється від імпорту російського газу», 02.04.2021, <<https://www.delfi.lt/verslas/energetika/lietuva-visiskai-atsisake-rusisku-duju-importo-89872141>> [переглянуто: 11.11.2023]

трагічного становища цивільного населення в українських містах, дискредитувати біженців і в цілому звинуватити саму Україну у війні.

Червоний та Блакитний фреймворки ТМП від DISARM

Якщо попередній розділ був присвячений тактиці російських FIMI в Литві, то цей розділ висвітлює методи, що використовуються в різних комбінаціях для досягнення бажаного ефекту від застосування таких тактик. Хоча може здатися, що методи не відрізняються від тактики, слід зазначити, що методи (конкретні протоколи) розроблені для застосування до тактики (загальних планів), а отже їхні цілі природним чином збігаються. Ми проаналізували деякі з цих технік, використовуючи стандарт Червоної рамкової програми DISARM⁸⁵, і надали відповідні показники, запропоновані Блакитною рамковою програмою DISARM⁸⁶.

	Поширення сфабрикованого контенту	Використання емоційних закликів	Маніпулювання реальним контентом	Використання попередньо створеної репутації
Червоний фреймворк DISARM	T0010: Культивувати необізнаних агентів	T0010: Культивувати необізнаних агентів	T0003: Використовувати наявні наративи	T0002: Сприяти державній пропаганді
	T0019: Створювати інформаційне забруднення	T0039: Приманювати справжніх інфлюенсерів	T0010: Культивувати необізнаних агентів	T0009: Створювати фейкових експертів
	T0066: Ослабити супротивника	T0077: Відволікти	T0019: Створювати інформаційне забруднення	T0010: Культивувати необізнаних агентів
	T0085.003: Створювати неавтентичні новинні статті	T0083: Інтегрувати вразливості цільової аудиторії в наратив	T0023: Перекручувати факти	T0100: Кооптувати надійні джерела
	T0102: Використовувати ехокамери / фільтр-бульбашки	T0104: Соціальні мережі	T0042: Зерно істини	T0102: Використовувати ехокамери/ фільтр-бульбашки
	T0117: Залучати традиційні ЗМІ	T0118: Посилювати наявний наратив	T0082: Розробляти нові наративи	T0118: Посилювати наявний наратив
	T0118: Посилювати наявний наратив	T0136: Культивувати підтримку	T0098: Створювати неавтентичні новинні сайти	T0136: Культивувати підтримку
	T0136: Культивувати підтримку			

85 DISARM Foundation, «DISARM Framework Explorer», <<https://disarmframework.herokuapp.com/>> [переглянуто 24.11.2023]

86 DISARM Foundation, «Companion Guide to the 2019 'Blue' workshop output», <<https://drive.google.com/file/d/1tPN0DM1xHfLe8k09FchAgcBK1Vwq4Kw/view>> [переглянуто 29.02.2024]

	<p>«Bandwagon» — це метод, який ґрунтується на громадській думці. Актори намагаються переконати аудиторію, що всі (або принаймні абсолютна більшість) повністю підтримують програму дій агента FIMI, тому кожна людина повинна слідувати думці натовпу, не ставлячи під сумнів достовірність контенту.</p>	<p>«Прості люди» — це техніка FIMI, за допомогою якої мовці намагаються переконати аудиторію, що вони та їхні ідеї є правильними, тому що вони теж є «простими людьми». Політики та громадські лідери часто використовують цей прийом, щоб завоювати прихильність аудиторії, виглядаючи більш «звичайними» та зрозумілими.</p>	<p>«Перетасовування карт» — це техніка, в якій факти, інформація, зображення, а також логічні та нелогічні твердження змішуються, щоби просувати один аргумент над іншим. «Перетасовування карт» опускає будь-яку згадку про моменти, які можуть суперечити цільовому повідомленню.</p>	<p>«Свідчення» — це техніка FIMI, в якій шановані (або ненависні) люди заявляють, що певна ідея / програма / продукт / людина тощо є хорошою чи поганою. Ця техніка спирається на довіру до відомих публічних осіб, яка ґрунтується на впізнаваності, а не на фактичних знаннях чи доказах достовірності.</p>
<p>Приклади</p>	<p>Цей метод широко використовується з багатьма наративами, починаючи з антиурядових (наприклад, «ніхто не проголосує за цей уряд злодіїв на майбутніх виборах») і закінчуючи наративами проти підтримки України (наприклад, «всі інші країни відмовляються від допомоги Україні, тому що це небезпечно, і Литва теж повинна це зробити»).</p>	<p>Цей метод також використовується для того, щоби представити мовця як представника народу і створити враження, що його цілі — це цілі всієї нації. Російський президент Володимир Путін і його команда експертів є майстрами цього методу.</p>	<p>Російські ЗМІ вибірково подають інформацію про український уряд і націю з метою створення вкрай негативного образу. За цим зображенням слідує контент, створений російськими державними ЗМІ, який зображує громадян України як екстремістів і неонацистів.</p>	<p>Це може створити ілюзію, що ідея є хорошою чи поганою лише тому, що її підтримує певна особа чи група осіб. У контексті анексії Криму Путін використовував висловлювання відомих авторів або тексти, які нібито доводили історичні права Росії на півострів.</p>

Блакитний фреймворк DISARM	C0008: Створювати спільну базу даних для перевірки фактів	C00073: Навчати населення медіаграмотності на тренінгах із медіаграмотності	C0008: Створювати спільну базу даних для перевірки фактів	C00030: Розробляти переконливий контрнарратив (заснований на правді)
	C00011: Медіаграмотність	C00109: Зменшувати емоційну реакцію	C00011: Медіаграмотність	C00115: Викривати актора та його наміри
	C00014: Оновлювати базу даних для перевірки фактів у реальному часі	C00111: Зменшувати поляризацію, об'єднавши та представивши співчутливе викладення протилежних поглядів	C00014: Оновлювати базу даних для перевірки фактів у реальному часі	C00184: Висвітлювати в засобах масової інформації
	C00081: Звернути увагу на наводнення та шум, а також пояснити мотивацію	C00115: Викривати актора та його наміри	C00028: Удоступнити інформацію про походження інформації	C00200: Поважна особа (інфлюенсер) спростовує дезінформацію
	C00124: Не годувати тролів	C00044: Не давати людям негайно публікувати пости в соціальних мережах	C00030: Працювати з правдою, що міститься в наративах	C00067: Паплюжити реципієнта / проєкт
	C00032: Перехоплювати контент і посилятися на правдиву інформацію		C00124: Не годувати тролів	C00048: Називати і прискорювати інфлюенсерів
	C00071: Блокувати джерело забруднення		C00219: Додавати метадані до контенту, який знаходиться поза контролем акторів дезінформації	C00098: Анулювати статус «верифікованого»
	C00074: Виявляти та видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту		C00071: Блокувати джерело забруднення	C00160: Знаходити й навчати інфлюенсерів
			C00074: Виявляти та видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту	

Як FIMI працює з групами меншин у Литві

У всіх трьох країнах Балтії проживає значна кількість російськомовного населення, яке часто стає мішенню російських кампаній FIMI. Етнічні меншини та громадяни, які проживають поблизу кордонів із Росією та Білоруссю, є найчастішими об'єктами операцій FIMI⁸⁷. Хоча в Литві відносно невелика російськомовна меншина (5% від загальної кількості населення)⁸⁸, ця

87 Anna Grigoit, «Чи принесе нова модель підтримки ЗМІ користь литовським регіональним ЗМІ та ЗМІ національних меншин??», LRT, 11.04.2023 <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1958735/ar-naujasis-mediju-remimo-modelis-suteiks-naudos-lietuvos-regionu-ir-tautiniu-mazumu-ziniasklaidai>> [переглянуто: 09.10.2023]

88 Відділ статистики населення уряду Литви, «Основні результати перепису населення та житла 2021 року», Official Statistics Portal,

крихка і вразлива демографічна група все ще існує, а отже може бути використана російськими FIMI для підризу трансатлантичної та європейської єдності⁸⁹. Російськомовні меншини споживають проросійський контент, а це означає, що вони постійно стикаються з різного роду проросійськими наративами.

У громадянському суспільстві Литви є кілька суперечливих тем, що викликають розбіжності, як-от дискусії навколо національної ідентичності та історичної пам'яті. Ці дискусії часто включають різні точки зору та інтерпретації, що породжує дебати й розбіжності. Історичний досвід породив низку питань, пов'язаних із правами меншин, мовною політикою та інтеграцією етнічних меншин — питань, які часто поляризують суспільство в усіх трьох країнах Балтії, в тому числі і в Литві. Публічні дебати точаться навколо збереження культури, використання мов і тонкого балансу між повагою до відмінностей і зміцненням єдності.

Основна мета втручання Кремля в інформаційний простір країн Балтії — посіяти розбрат і плутанину через поширення контенту FIMI на тему економіки, майбутнього процвітання, соціальної згуртованості та історії країн Балтії. Діяльність російських FIMI також спрямована на відродження радянської ностальгії серед старшого покоління та зміну негативних поглядів балтійців на Росію.

Російськомовні соціальні медіаплатформи, як-от «ВКонтакте» та «Однокласники», відіграють важливу роль у поширенні контенту російських FIMI серед меншин. Користувачі часто стикаються з контентом, який звинувачує народи Балтії у невдячності за радянські інвестиції та допомогу після Другої світової війни, а також звинувачує балтійських істориків у «фальсифікації історії», коли їхні розповіді не збігаються з наративом Кремля⁹⁰. Російські операції FIMI постійно намагаються зобразити Литву як вкрай русофобську країну, яка дискримінує російські меншини, мову та культуру. Однак це не відповідає дійсності. Насправді Литва є демократичною країною, в якій поважають права меншин і права людини і не дискримінують нікого на підставі громадянства, політичних поглядів або рідної мови. Тим не менш, громадяни, які живуть на кордонах із Росією або Білоруссю, часто стають основними об'єктами діяльності операцій FIMI.

Стратегії FIMI щодо роботи з меншинами в Литві

Поширення неправдивої або оманливої інформації про економіку, політику та суспільство Литви, що має на меті посилити суспільне невдоволення. Наприклад, російські кампанії FIMI стверджують, що економіка Литви занепадає, що її уряд корумпований або що населення нетерпиме до російськомовних.

Пропагування радянської ностальгії та применшення або заперечення злочинів Радянського Союзу. Наприклад, російські кампанії FIMI прославляють радянську епоху в Литві або стверджують, що Радянський Союз був для країни благом.

Розпалювання розбрату та поділу серед литовського суспільства. Наприклад, російські кампанії FIMI намагаються зіштовхнути литовців із російськомовними або просувати екстремістські погляди з обох сторін.

Підризу довіри до литовських інституцій та ЗМІ. Наприклад, російські кампанії FIMI поширюють неправдиві заяви про литовські державні установи або ЗМІ.

21.12.2021, <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniiai-pranesimai?eventId=288049>> [переглянуто: 20.02.2024]

89 LRT Investigation, «Дослідження LRT. Секретний документ Кремля містить план для країн Балтії», LRT, 26.04.2023, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lrt-tyrimai/5/1970921/lrt-tyrimas-slapstame-kremliaus-dokumente-planas-baltijos-salims>> [переглянуто: 12.10.2023]

90 EESC, «Російська пропаганда: аналіз, оцінка, рекомендації», 2017, <http://www3002.vu.lt/uploads/news/id987/RESC%20monografija_propaganda.pdf> [переглянуто: 07.11.2023]

Як Литва ефективно протидіяла зусиллям FIMI

Литва постійно вдосконалюється у боротьбі з FIMI і вже має багато уроків і прикладів, якими може поділитися із сусідніми країнами, що часто зазнають атак таких самих або дуже схожих ворожих інформаційних кампаній. Почнімо з того, що уряди країн Балтії поступово активізували зусилля з підвищення обізнаності та розробки відповідей на гібридні загрози, особливо після вторгнення Росії в Грузію в 2008 році і в Україну в 2014 році. Їхній підхід можна охарактеризувати за трьома основними напрямками:

- 1) політичне визнання загрози,
- 2) створення урядових центрів стратегічних комунікацій,
- 3) міжнародна співпраця.

Реакція на державному рівні

Визнавши і стримуючи загрозу, яку становлять FIMI, як це було сформульовано у Стратегії національної безпеки Литви 2017 року, уряд також встановив світові стандарти для створення ефективних заходів реагування на цю загрозу. Коли йдеться про фінансовані державою інформаційні операції, чітке розуміння загрози дозволяє владі Литви ідентифікувати ланцюг ураження цілі FIMI і розірвати його на ранніх стадіях.

З 2014 року Комісія з питань радіо і телебачення Литви періодично призупиняла мовлення російських телеканалів за поширення неправдивої інформації, неправдиве зображення історичних подій і підбурювання глядачів до ненависті та війни. Наприклад, у 2016 році Комісія призупинила на три місяці мовлення російського державного мовника ВГТРК після його різких антиамериканських коментарів. Крім того, після вторгнення Росії в Україну було вирішено призупинити мовлення каналів, пов'язаних із Кремлем і режимом Лукашенка. Національний центр управління кризовими ситуаціями (NCMC) є ключовою установою оперативного рівня в запобіганні та управлінні кризами та надзвичайними ситуаціями в Литві. NCMC відстежує загрози національній безпеці Литви через свій цілодобовий Ситуаційний центр, готує і планує реагування на кризові та надзвичайні ситуації, координує міжвідомчі зусилля, а також проводить навчання і тренінги. Загалом, NCMC проводить аналіз на основі даних і пропонує рішення для політиків, а також координує стратегічну комунікацію держави щодо національної безпеки. У разі виникнення надзвичайних ситуацій у сфері кібербезпеки існує ще одна важлива установа — Національний центр кібербезпеки (NCSC) у Литві. Його очолює міністерством національної оборони, і відповідає він за єдине управління кіберінцидентами, моніторинг і контроль за виконанням вимог кібербезпеки, а також за акредитацію інформаційних ресурсів. У 2021 році понад 2000 працівників державного сектору з понад 20 установ взяли участь у тренінгу з кібербезпеки, який допоміг державним підприємствам виявити кіберзагрози та захиститися від потенційних кібератак.

Реакція громадянського суспільства

Неприбуткові організації та організації громадянського суспільства протягом останнього десятиліття займаються вирішенням нагальних питань, пов'язаних із FIMI в країнах Балтії, як і в інших західних країнах. На додаток до внутрішніх можливостей, розроблених аналітичними центрами та дослідницькими центрами, два типи неурядових організацій є особливо актуальними в країнах Балтії: «Балтійські ельфи» та центри протидії незаконному вивезенню мігрантів.

«Балтійські ельфи» — це волонтерська організація, що об'єднує тисячі людей із різних сфер діяльності, зокрема журналістів, ІТ-експертів, бізнесменів, студентів та працівників сфери обслуговування. Засновані у 2014 році в Литві, «Ельфи» надихнули подібні організації в Естонії, Латвії, Грузії, Чехії, Польщі та Україні.

Як впливає з назви, інспірованої міфологією, «Ельфи» активно моніторять інформаційні екосистеми своїх країн, щоб викривати проросійських тролів, фейкові акаунти в інтернеті, контент і наративи, що містять інформацію, отриману з використанням засобів масової інформації. Виявивши їх, «Ельфи» повідомляють про скоординовані інформаційні операції соціальним мережам, які іноді видаляють контент і ресурси, що порушують законодавство. «Ельфи» також розробляють і просувають онлайн-кампанії «вини і ганьби», щоб викрити проплачених Росією тролів і акторів, а також співпрацюють із місцевими ЗМІ для перевірки інформації.

Хоча точну кількість людей, залучених до організацій «Ельфів», важко оцінити через їхню децентралізовану структуру, за оцінками, близько 5000 волонтерів брали участь у русі інформаційного спротиву в Литві у 2017 році.

Децентралізація цих зусиль є одночасно і сильною, і слабкою стороною. З одного боку, вона ускладнює для зовнішніх акторів можливість переслідувати або впливати на волонтерів, а з іншого — створює ризик інфільтрації та спроб втручання в рухи зсередини. Додаткові виклики включають необхідність перевіряти нових волонтерів і довіряти їм, координувати діяльність різної кількості волонтерів і управляти горизонтальною структурою організацій.

Центри протидії FIMI — це ще один тип неурядових організацій, які відіграють вирішальну роль у боротьбі з операціями FIMI в країнах Балтії. Подібно до аналітичних центрів, ці центри зосереджуються виключно на питаннях FIMI і ґрунтують свою роботу на співпраці між урядом, військовими, ЗМІ та експертами громадянського суспільства для дослідження та активної протидії операціям FIMI.

У Литві організація Debunk EU нещодавно використала технологію штучного інтелекту для розробки інструменту, який може перевіряти 20 000 статей на день з більш ніж 1000 джерел. Ця технологія та її аналітики дозволяють Debunk EU виявляти наративи FIMI, що з'являються в країні, ще до того, як вони привернуть значну увагу. Потім Debunk EU попереджає журналістів, «Балтійських ельфів» та органи державної влади, які можуть оперативнo вжити заходів для мінімізації загрози. Наразі вони адаптують свою платформу до різних мов та експортують свої ноу-хау за межі Литви.

Реакція ЗМІ

Журналісти та медійні експерти в Литві також нещодавно адаптували свої зусилля для боротьби з операціями FIMI. Ось три унікальні приклади, як журналісти роблять свій внесок у цю боротьбу:

- медіаконсалтингові організації, які проводять тренінги та надають підтримку журналістам у тому, як виявляти та розвінчувати контент FIMI;
- телеканали, що фінансуються коштом громадськості, такі як Laisvės TV («Свобода ТВ»), не залежать від державного та корпоративного фінансування, що дозволяє їм неупереджено та авторитетно висвітлювати контент FIMI;
- литовські телеканали все частіше включають у свої репортажі повідомлення, що викривають і розвінчують контент FIMI.

Згаданий вище Laisvės TV є унікальним прикладом: це інтернет-телеканал, що фінансується спільнотою. Вільний від упередженості, пов'язаної зі спонсорами, Laisvės TV зосереджується на боротьбі з корупцією та просуванні громадянських цінностей, а також на боротьбі з контентом FIMI. Головним пріоритетом каналу є надання неупереджених та авторитетних джерел інформації, особливо російськомовним громадам країн Балтії, які є найбільш вразливими до медійних наративів, що фінансуються Кремлем. Крім того, на Laisvės TV вийшла передача «Деконструкції», в якій відомий журналіст Едмундас Якілайтіс (Edmundas Jakilaitis) запросив литовських експертів із різних галузей для розвінчання найактуальніших наративів FIMI, що циркулюють у новинах.

Місцеві ЗМІ в Литві також змогли підвищити рівень обізнаності про реальну загрозу, яку становлять FIMI, шляхом постійного висвітлення важливості цих питань. Наприклад, литовське ЗМІ 15min.lt запустило «Truth-o-meter» — розділ на своєму вебсайті, який збирає статті із зовнішніх джерел і оцінює їхню правдивість, підкріплену ретельною перевіркою фактів для читачів. Видання Delfi.lt також відкрило на своєму сайті підрозділ, присвячений боротьбі з FIMI, в якому публікуються деякі з найпопулярніших статей видання. Статті, пов'язані з FIMI, з'являються в основній стрічці новин видання, але позначені спеціальними хештегами, щоб користувачам було зручніше орієнтуватися. Всі ці статті можна переглянути у спеціальному підрозділі, який часто є одним із найбільш відвідуваних розділів ЗМІ.

Медіаграмотність

Медіаграмотність можна визначити як здатність громадян самостійно ідентифікувати достовірні новини та інформацію, а також оцінювати надійність медіаджерел, використовуючи основні інструменти та методи. У своєму Індексі медіаграмотності Інститут відкритого суспільства в Софії склав рейтинг 35 європейських країн на основі їхньої здатності протистояти викликам, пов'язаним із медіаграмотністю. Литва посіла 19-те місце в цьому рейтингу. Тим не менш, Литва впроваджує ініціативи, спрямовані на покращення навичок медіаграмотності свого населення в довгостроковій перспективі. Наприклад, університети Литви розробили низку програм для вирішення проблеми FIMI з академічної точки зору. Вільнюський університет розробив програму «Політика і медіа», яка значною мірою зосереджена на інформаційній війні та її впливі на внутрішній і міжнародний геополітичний ландшафт. Що ще важливіше, країна почала повною мірою включати концепції медіаграмотності у шкільні програми. Наприклад, ще у 2017 році понад 200 шкіл Литви викладали медіаграмотність дітям віком 9–16 років. До кінця 2020 року навчальну програму з медіаграмотності було повністю інтегровано в усі школи, а понад 1000 вчителів пройшли підготовку для викладання та передачі знань із цієї галузі.

Нарешті, кілька місцевих неурядових організацій у Балтійському регіоні розширили свою діяльність, зосередившись на навчанні медіаграмотності для всіх вікових груп. Зокрема, Литовська ініціатива громадянської стійкості (CRI) має на меті підвищити стійкість громадян у сферах безпеки, медіаграмотності, FIMI, кібербезпеки, громадянської активності та діяльності на низовому рівні, водночас розширюючи можливості громадянського суспільства брати активну участь в освітніх заходах.

CRI об'єднує експертів, які досягли успіху в різних галузях і можуть дати розуміння освітнього процесу для різних вікових груп. На відміну від них, офіційні державні установи часто не в змозі заповнити ці прогалини через обмеженість ресурсів.

Debunk EU у співпраці з нідерландською компанією adtas також впровадила інтерактивний метод навчання в інтернеті: гру Bad News («Погані новини»). Ця гра охопила тисячі людей і заохочує гравців спробувати себе в ролі автора пропаганди, покроково показуючи процес створення та поширення спеціально розроблених фейкових новин. Згідно з деякими дослідженнями, краще розуміння розумового процесу, що лежить в основі тактики FIMI, дозволяє гравцям — і, в ширшому сенсі, суспільству — набувати все більшого імунітету до FIMI. Цей процес можна пояснити за допомогою теорії щеплення МакГвайра: при щепленні переконання сильний виклик, такий як фейкова історія або теорія змови, послаблюється до такої міри, що він не змінює позицію людини, а також викликає захисну реакцію, таку як посилення критичного мислення та проактивні захисні заходи.

Короткий виклад

Російські актори FIMI прагнуть посягти розбрат. Контент FIMI маніпулює історичними подіями, фактами та новинами, щоб породити конфлікти всередині суспільства та між національними меншинами, урядами, міжнародними організаціями та окремими особами. Спотворення інформації слугує просуванню російських інтересів. Успішні контрзаходи передбачають скоординовану реакцію цільових соціальних груп, інституцій та ініціатив громадянського суспільства з акцентом на стратегічні комунікації, попереднє викриття, розвінчання та активні ініціативи з перевірки фактів на міжнародному рівні.

Російські актори FIMI беруть участь у шпигунських операціях під прикриттям та соціальної інженерії для збору інформації про Збройні сили України, цивільну та військову інфраструктуру. Ці операції виправдовуються класифікацією цих груп як комбатантів, а не журналістів чи блогерів. Це визнання підкреслює військовий характер їхньої діяльності.

Росіяни посилюють контроль над окупованими українськими територіями — виклик, із яким українському уряду важко боротися через обмеженість ресурсів. Посилення російського контролю над територією включає в себе створення засобів масової інформації, блокування українських медіаканалів і трансляцію центрального російського інформаційного контенту, зокрема на телебаченні. Місцеві канали, що поширюють FIMI-контент, та багатотиражні місцеві газети сприяють посиленню російського контролю над інформаційним простором на цих територіях. Український уряд стикається з проблемами у протидії російському контролю над ЗМІ на окупованих територіях через брак ресурсів та інструментів. Потенційні шляхи вирішення цієї проблеми включають: консолідацію зусиль для впливу на телеграм та посилення присутності українського телебачення на окупованих територіях. Посилення контролю над телеграмом і телеканалами могло б дозволити Україні ефективніше боротися з FIMI на окупованих територіях.

М'яка політика модерації контенту в телеграмі робить його важливим каналом для роботи російських FIMI та дозволяє їм поширювати неправдиву інформацію серед різних груп, видаючи себе за проукраїнські канали. Проактивні заходи з боку українського уряду та військових мають вирішальне значення для обмеження впливу телеграму. Наприклад, зменшення його використання як основної комунікаційної платформи для українських цивільних і військових посадовців у поєднанні з інформуванням громадян про ризики кібербезпеки, пов'язані з телеграмом, може суттєво знизити ефективність роботи російських акторів FIMI на цій платформі.

Популярність телеграму в Україні допомагає протидіяти FIMI. Українська кіберполіція використовує ботів, які дозволяють громадянам повідомляти про контент FIMI в соціальних мережах і телеграмі. Незважаючи на ці зусилля, російські актори FIMI успішніші завдяки м'якій модерації телеграму та використанню обізнаних в IT-технологіях людей. Ці актори часто поєднують кіберзлочинну діяльність із координацією мереж ботів FIMI та ксенофобськими кампаніями.

Актори FIMI

Акторів, залучених до російських закордонних інформаційних маніпуляцій та втручання в Україні, загалом можна розділити на три основні групи: по-перше, проросійські українські традиційні ЗМІ (активні до повномасштабного вторгнення і санкцій); по-друге, російські ЗМІ (як традиційні, такі як телеканали й газети, так і сучасні, такі як телеграм і канали на Rutube/VKplay); по-третє, сучасні користувачі соціальних мереж, які діють у сірій зоні анонімності. Багато з цих користувачів соціальних мереж видають себе за українців, хоча насправді їхні акаунти належать і контролюються російськими агентами.

До повномасштабного вторгнення Росії українські проросійські телевізійні та інтернет-ЗМІ були представлені переважно телеканалами, що входять до так званого пулу Медведчука⁹¹ («112 Україна», Newsone, ZIK та інші), а також каналом Євгена Мураєва «Наш»⁹². Після запровадження санкцій РНБО в лютому 2021 року (щодо каналів Медведчука) та в лютому 2022 року (щодо каналу «Наш») російський FIMI-контент фактично втратив свою присутність на українському телебаченні. Іншим прикладом традиційних ЗМІ, яких часто звинувачують у поширенні російського контенту, є сайт «Страна.ua»⁹³. У серпні 2021 року проти головного редактора видання Ігоря Гужви було запроваджено санкції, а доступ до газети в Україні заблоковано, хоча вона й далі працює й доступна через дзеркальні сайти, через VPN та через телеграм-канал видання.

Що стосується другої групи, то російські ЗМІ найбільш активні на тимчасово окупованих територіях України (ТОТ). Інструменти комунікації кремлівських ЗМІ на ТОТ постійно розвиваються. Телебачення залишається одним із провідних інструментів, оскільки українські ЗМІ повністю заблоковані, натомість транслюються центральні російські FIMI-канали. На цих територіях також з'явилися місцеві канали, що поширюють контент FIMI. Серед них виділяється Олександр Малькевич, російський актор FIMI, який побудував мережу⁹⁴ на територіях, тимчасово окупованих із 24 лютого 2022 року. До проросійських онлайн-медіа належать «Зов»⁹⁵ (який також охоплює значну частину території, підконтрольної Україні), «Город24»⁹⁶, Readovka⁹⁷ та інші. Іншими ключовими рупорами FIMI є місцеві та регіональні газети, які росіяни масово друкують і поширюють⁹⁸.

Також важливими для поширення контенту FIMI на ТОТ (і певною мірою на території, підконтрольній українській владі) є відверто проросійські телеграм-канали, які можна класифікувати як офіційні (російських псевдоорганів влади та їхніх очільників, як-от канали «Администрация Херсонской области»⁹⁹ та «Владимир Рогов»¹⁰⁰), інформаційні канали (як-от «Типичный Донецк»¹⁰¹ та «Здоровый Херсон»¹⁰²) або авторські канали (як-от «Media Малькевич»¹⁰³ та «Херсонский Типчак»¹⁰⁴). Останні дві категорії не завжди поширюють меседжі, узгоджені з центральними російськими ЗМІ, і час від часу пропонують помірковану критику певних посадових осіб або військовослужбовців путінського режиму. Після початку повномасштабної війни російські офіційні актори FIMI припинили систематичну роботу в ютубі, фейсбуку, вайбері та ватсапі, а російська влада намагається заблокувати останні три платформи через «Роскомнадзор»¹⁰⁵. Російські платформи «ВКонтакте» та «Одноклассники»

91 Ольга Комарова, «Вимкнули «канали Медведчука»: перші пояснення та реакції у соцмережах», Radio Liberty, February 2021, <<https://www.radiosvoboda.org/a/kanaly-medvedchuk-sankciy-zelenskiy-tv-112-zik-newsone-zaborona/31082909.html>> [переглянуто: 22.11.2023]

92 BBC Ukraine, «Канал «НАШ» Мураєва потрапив під санкції РНБО. Його закриють», BBC Ukraine, February 2022, <<https://www.bbc.com/ukrainian/news-60334904>> [переглянуто: 22.11.2023]

93 «Детектор медіа», «Що не так із виданням «Страна.ua» і чому ми не віримо, що воно стало проукраїнським», «Детектор медіа», 30.09.2022, <<https://detector.media/infospace/article/203301/2022-09-30-shcho-ne-tak-iz-vidanniam-stranaua-i-chomu-my-ne-viryemo-shcho-vono-stalo-proukrainskym/>> [переглянуто: 22.11.2023]

94 Олександр Янковський та Олена Бадюк, «Знищення українського минулого. Що транслюють ЗМІ в окупації та хто їх контролює?», Radio Liberty, 14.05.2023, <<https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovyya-zmi-v-okupatsiyi-pid-kontrolem-holovy-pvk-vahner-pryhozhyna/32409470.html>> [переглянуто: 22.11.2023]

95 Те ж посилання, що й у 87.

96 <<https://gorod24.online/herson>> [переглянуто: 22.11.2023]

97 <<https://readovka.news>> [переглянуто: 22.11.2023]

98 Те ж посилання, що й у 87 та 88.

99 <https://t.me/VGA_Kherson> [переглянуто: 22.11.2023]

100 <<https://t.me/vrogov>> [переглянуто: 22.11.2023].

101 <<https://t.me/itsdonetsk>> [переглянуто: 22.11.2023]

102 <<https://t.me/zdxerson>> [переглянуто: 22.11.2023]

103 <https://t.me/alexandr_malkevich> [переглянуто: 22.11.2023]

104 <<https://t.me/VKherson>> [переглянуто: 22.11.2023]

105 Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, «Інформаційний вакуум і новинний треш: Як працює російська

були заборонені в Україні ще у 2017 році. Тому вони не надто популярні серед мешканців тимчасово окупованих територій. Для російської окупаційної влади ці платформи становлять лише дуже малу частину офіційних каналів комунікації, вони мають невелику кількість переглядів, реакцій та коментарів від користувачів.

Традиційні російські матеріали FIMI на підконтрольних Україні територіях стали значною мірою неефективними, що спонукає акторів використовувати третю групу FIMI-медіа, яка складається з різноманітних анонімних соціальних мереж, публічних сторінок, бот-мереж тощо. Найважливішими тут є мережі проросійських анонімних телеграм-каналів¹⁰⁶. Ці канали часто маскуються під проукраїнські. Деякі з них (приміром, «Резидент»¹⁰⁷ і «Легитимный»¹⁰⁸, які мають понад мільйон підписників кожен), як стверджують, перебувають під прямим контролем російської розвідки¹⁰⁹.

Телеграм-канал	Кількість підписників ¹¹⁰
«Херсонский Типчак»	15,011
«Здоровый Херсон»	23,404
«Администрация Херсонской области»	24.065
«Media Малькевич»	110,957
«Владимир Рогов»	117,365
«Типичный Донецк»	580,916
«Резидент»	1,012,272
«Легитимный»	1,038,300

На території, підконтрольній Україні, є також низка каналів, які маскуються під регіональні канали, що висвітлюють місцеві новини. Насправді ж вони поширюють контент FIMI. Деяких адміністраторів таких каналів звинувачують у наданні розвідувальних даних для російських атак¹¹¹.

Актори FIMI також використовують тематичні чат-групи у вайбері, телеграмі й вотсапі¹¹² для соціальної інженерії або для поширення своїх повідомлень серед мешканців багатоквартирних будинків, ОСББ, батьківських комітетів, шкіл та інших груп. Приклади кампаній FIMI

пропаганда на окупованій Донеччині», Ukrinform, 23.10.2023, <<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3777532-informacijnij-vakuum-i-novinnij-tres-ak-prasue-gosijska-proraganda-na-okupovanij-doneccini.html>> [переглянуто: 22.11.2023]

106 «Детектор медіа», ««Кремлівська гідра»: 300 телеграм-каналів, які отруюють український інфопростір», «Детектор медіа», 14.12.2022, <<https://detector.media/monitoring-internetu/article/205954/2022-12-14-kremlivska-gidra-300-telegram-kanaliv-yaki-otruuyut-ukrainskyu- infoprostir/>> [переглянуто: 22.11.2023]

107 <https://t.me/rezident_ua> [переглянуто: 29.02.2024]

108 <<https://t.me/legitimniy>> [переглянуто: 29.02.2024]

109 Олена Роціна, «Українцям назвали Telegram-канали, яким не можна довіряти», «Українська правда», 15.07.2022, <<https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/15/7358291/>> [переглянуто: 22.11.2023]

110 Дані станом на 29.02.2024.

111 Олексій Ладика, «Мешканець Краматорська передав інформацію адміну 'I love Kramatorsk' і отримав 9 років в'язниці: що сталося», KramatorskPost, 01.08.2023, <https://www.kramatorskpost.com/meskanec-kramatorska-peredav-informaciju-adminu-i-love-kramatorsk-i-otrimav-9-rokiv-vyaznici-shho-stalosya_85591> [переглянуто: 22.11.2023]

112 Юлія Дукач, «Війна у вайбер-чатах. Типологія російської дези», Texty.org.ua, 02.03.2022, <<https://texty.org.ua/articles/105829/show-tam-u-vajber-chatah/>> [переглянуто: 22.11.2023]

включають неправдиві заяви про загальну мобілізацію в Україні¹¹³ та звинувачення, замість Росії, української влади та особисто президента Зеленського¹¹⁴ у зимових відключеннях електроенергії у 2022-2023 роках¹¹⁵.

Після придбання Ілоном Маском платформи Twitter і перейменування її на X, за даними Єврокомісії, значно зросла кількість російського контенту на цій платформі¹¹⁶. Актори FIMI також діють через фейсбук¹¹⁷, інстаграм¹¹⁸ і тікток¹¹⁹, використовуючи вразливі місця в алгоритмах та інструментах платної реклами цих соцмереж. Вони просувають меседжі про те, що Україна програє війну, що підтримка Заходу зменшується¹²⁰ і що українська влада корумпована та байдужа до простих людей¹²¹ тощо. Зловмисники також націлені на ютуб, але багато з цих каналів заблоковані через правоохоронні дії української влади, враховуючи слабку політику платформи¹²². Деякі з каналів заблоковані лише на території України, тому вони залишаються доступними за допомогою VPN (наприклад, ютуб-канал Анатолія Шарія).

Ця третя категорія контенту FIMI, яка покладається на анонімні групи та канали, що маскуються під українців і розміщують публікації в ЗМІ, може бути найефективнішою. Такі ресурси рідко виправдовують російську агресію та уникають найбільш очевидних меседжів кремлівського FIMI-контенту, намагаючись натомість залучити проукраїнську або нейтральну аудиторію. Мета анонімних груп — розпалити будь-яке розчарування та обурення аудиторії, висвітлюючи деякі реальні проблеми (такі як корупція або розбіжності із західними союзниками), і маніпулювати цими питаннями таким чином, щоб сприяти досягненню цілей FIMI.

Тактики FIMI

Операції інформаційного втручання були розгорнуті в Україні ще до повномасштабного російського вторгнення і лише посилилися з початком вторгнення. Російські операції FIMI і далі застосовують складний набір інструментів для підриву обороноздатності України, роботи державних установ та ЗМІ, а також для підриву довіри між Україною та її партнерами. У цьому розділі звіту ми окреслимо тактику російських FIMI в Україні в кіберпросторі, медіа, соціальній, економічній та політичній сферах, а також очікувані та вжиті заходи з боку української влади та її партнерів, спрямовані на стримування або послаблення активності російських FIMI.

113 Віра Перун, «Ворожа пропаганда поширює фейки про «повну мобілізацію» в Україні, щоб посіяти паніку серед населення — Стратком ЗСУ», «Лівий берег», 28.07.2023, <https://lb.ua/society/2023/07/28/567536_vorozha_propaganda_poshiryuiye_feyki_pro.html> [переглянуто: 22.11.2023]

114 Надія Ключко, «Нова психологічна спецоперація. РФ підбурює українців до протестів через відключення світла», «Главком», 20.11.2022, <<https://Главком.ua/odessa/news/nova-psihologichna-spetsoperatsija-rf-pidburjuje-ukrajintiv-do-protestiv-cherez-vidkljuchennja-svitla-890440.html>> [переглянуто: 22.11.2023]

115 Павло Рудь, «Світло проти темряви: які жахи очікують на українців взимку за версією російської пропаганди», «Детектор медіа», 24.10.2023, <<https://en.detector.media/post/light-over-darkness-what-winter-horrors-await-ukrainians-according-to-russian-propaganda>> [переглянуто: 22.11.2023]

116 Joseph Menn, «Нова політика Маска в Twitter сприяла поширенню російської пропаганди», — ЄС», Washington Post, 01.09.2023, <<https://www.washingtonpost.com/technology/2023/09/01/musk-twitter-x-russia-propaganda/>> [переглянуто: 22.11.2023]

117 Сергій Одаренко, Галина Долинна, «Як фейсбук просуває російську пропаганду», Behind the news, 03.06.2023, <<https://behindthenews.ua/manipuliatsiyi/politika/yak-feysbuk-prosuvaе-rosiysku-propagandu-497/>> [переглянуто: 22.11.2023]

118 Ben Brody, «Як російська армія тролів поширюється в YouTube та Instagram», Protocol, July 2022, <<https://www.protocol.com/policy/russia-ukraine-telegram-instagram-youtube>> [переглянуто: 22.11.2023]

119 Texty.org.ua, «ТікТок став новим рупором зради», Texty.org.ua, 05.06.2023, <<https://texty.org.ua/articles/109804/tik-tok-staye-nebezpechnym-rosijska-propahanda-vykorystovuye-socialnu-merezhu-yak-element-vijny-proty-ukrayiny/>> [переглянуто: 22.11.2023]

120 Олена Богданьок, «РФ запустила потужну антиукраїнську кампанію у Facebook. Що про це відомо», «Суспільне Новини», 13.03.2023, <<https://suspilne.media/412695-rf-zapustila-potuznu-antiukrainsku-kampaniu-u-facebook-so-pro-ce-vidomo/>> [переглянуто: 22.11.2023]

121 Андрій Гарасим, ««Зляк опущений вниз». Фейсбук заповнила реклама російських дезінформаторів», Texty.org.ua, 10.05.2023, <<https://texty.org.ua/articles/109613/yak-fejsbuk-na-fiktyvniy-ukrpravdi-zaroblyav-merezhu-zapolonyla-reklama-dezinformatoriv/>> [переглянуто: 22.11.2023]

122 Андрій Шаповалов, «Війна в Youtube. Як Росія створює та просуває пропагандистську інфраструктуру», «Українська правда», 21.04.2023, <<https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/21/7398853/>> [переглянуто: 22.11.2023]

	Підри́в обороноздатності України	Посилення недовіри до західних союзників та України	Розхитування інформаційного простору	Підри́в роботи державних інституцій
Фокус тактики	Російські FIMI використовують тактику соціальної інженерії в соціальних мережах і месенджерах для збору інформації, яка може бути використана в їхній діяльності.	Російські FIMI просувають меседжі про те, що підтримка України з боку Заходу зменшується, а український уряд корумпований. Росія продовжує використовувати експорт і торгівлю енергоносіями як інструмент для розколу міжнародної спільноти та зменшення впливу санкцій на російську економіку.	Російські FIMI зламують українські ЗМІ, щоб отримати контроль над їхнім мовленням, вебсайтами та акаунтами в соціальних мережах. Це дозволяє акторам FIMI поширювати контент FIMI або припиняти українське мовлення з українських акаунтів ¹²³ .	Російські FIMI використовують вразливі місця українського суспільства, такі як корупція, соціальна нерівність, проблеми в судовій системі та правоохоронних органах, питання, пов'язані з мобілізацією та інші.

123 Державна служба спеціального зв'язку України, «Українські ЗМІ є пріоритетними цілями для російських хакерів: захист має бути посилений», Державна служба спеціального зв'язку України, 21.05.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/vorog-realizovuye-skladni-operaciyi-z-poyednannyam-khakerskikh-atak-ta-feikovikh-novin>> [переглянуто: 22.11.2023]

<p>Метод тактики</p>	<p>Російські FIMI використовують кібертактику як інструмент ведення війни, наймаючи та координуючи корегувальників ракет і безпілотних літальних апаратів.</p> <p>Під виглядом дружнього спілкування актори FIMI намагаються отримати інформацію про місцезнаходження підрозділів Збройних сил України, політичних діячів та роботу підприємств¹²⁴ із метою саботажу їхньої діяльності.</p>	<p>Російські актори FIMI зазвичай перетлумачують результати виборів¹²⁵, збройні конфлікти, політичні та соціальні виклики¹²⁶ в інших країнах як свідчення того, що Україна втратить міжнародну підтримку.</p> <p>Російські державні компанії надають знижки дружнім політичним режимам і пропагують знижки¹²⁷ як форму підтримки Глобального Півдня або молодих європейських демократій (таких як Угорщина¹²⁸) для боротьби з нібито колоніалізмом або експансіонізмом США, Великої Британії та Європейського Союзу.</p>	<p>У кількох випадках хакерські атаки на ЗМІ відігравали певну роль у ширших комплексних кібератаках на державні установи. Коли такий контент надходить з офіційних урядових каналів зв'язку, він має більший вплив, оскільки аудиторія сприймає його як достовірну та легітимну інформацію¹²⁹.</p> <p>Контроль над ЗМІ зазвичай отримують завдяки успішним фішинговим атакам на журналістів, редакторів та SMM-фахівців^{130,131}.</p>	<p>Актори FIMI використовують тактику соціальної інженерії, намагаючись вербувати й координувати людей для участі в поширенні ворожого контенту та ксенофобії¹³².</p> <p>Кібертактики також використовуються для координації мереж шпигунів, які можуть працювати на державні установи або армію¹³³.</p>
-----------------------------	--	--	--	--

124 Служба безпеки України, «СБУ викрила зрадників, які навели російський «Іскандер» на село Гроза у Харківській області (відео)», Служба безпеки України, 11.10.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-zradnykiv-yaki-navely-rosiiskiy-iskander-na-selo-hroza-u-kharkivskii-oblasti-video>> [переглянуто: 22.11.2023]

125 Артур Колдомасов, ««Головні вибори в історії»: як Польща обирала старий новий уряд», «Детектор медіа», 22.10.2023, <<https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/33273/2023-10-22-golovni-vybory-v-istorii-yak-polshcha-obyrala-staryy-novyuy-uryad/>> [переглянуто: 22.11.2023]

126 Стор Брайлєн, Олексій Півторак, ««В Європу повернувся терор». Як російська пропаганда маніпулює темою мігрантів через бойові дії в Ізраїлі», «Детектор медіа», 30.10.2023, <https://en.detector.media/post/terror-has-returned-to-europe-how-russian-propaganda-manipulates-the-topic-of-migrants-due-to-hostilities-in-israel?fbclid=IwAR2fSKZnfFil_xRstK64oN9Ei3Uclz5BBLqAIY74LDWrzXJSrhFnYzTQNvg> [переглянуто: 22.11.2023]

127 «Детектор медіа», «Війна і битва наративів: Як російська пропаганда діє в медійному просторі Глобального Півдня», «Детектор медіа», 28.04.2023, <<https://en.detector.media/post/war-and-the-battle-of-narratives-understanding-russian-propaganda-in-the-media-landscape-of-the-global-south>> [переглянуто: 22.11.2023]

128 Gabriel Gavin, «Угорщина збільшить імпорту російського газу взимку, заявляє «Газпром»», Politico, 22.10.2023, <<https://www.politico.eu/article/hungary-ramp-up-russian-gas-imports-winter-gazprom-alexey-miller/>> [переглянуто: 22.11.2023]

129 Державна служба спеціального зв'язку України, «Противник проводить комплексні операції, поєднуючи хакерські атаки та фейкові новини», Державна служба спеціального зв'язку України, 18.08.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/ukrayinski-media-vazhlivi-dlya-rosiiskikh-khakeriv-cili-neobkhdno-posilyuvati-zakhist>> [переглянуто: 22.11.2023]

130 Державна служба спеціального зв'язку України, «Противник проводить комплексні операції, поєднуючи хакерські атаки та фейкові новини», Державна служба спеціального зв'язку України, 18.08.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/ukrayinski-media-vazhlivi-dlya-rosiiskikh-khakeriv-cili-neobkhdno-posilyuvati-zakhist>> [переглянуто: 22.11.2023]

131 Державна служба спеціального зв'язку України, «Кількість кібератак на комерційний сектор потроїлася з початку року: статистика», Державна служба спеціального зв'язку України, 19.05.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/vid-pochatku-roku-zroslo-kilkist-kiberatak-na-kommerciinii-sektor-statistika>> [переглянуто: 22.11.2023]

132 Державна служба спеціального зв'язку України, «CERT-UA попереджає про тривале кібершпигунство за державними організаціями та редакціями українських ЗМІ», Державна служба спеціального зв'язку України, 06.06.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/cert-ua-poperedzhae-pro-trivale-kibershpigunstvo-shodo-derzhavnikh-organizacii-ta-redaktoriv-ukrayinskikh-media>> [переглянуто 22.11.2023]

133 Служба безпеки України, «СБУ затримала у Києві «військового перевертня», який готував нові удари рф по столичних ТЕЦ (відео)», Служба безпеки України, 11.09.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-u-kyievi-viiskovoho-perevertnya-yakyy-hotuvav-novi-udary-rf-po-stolychnykh-tets-video>> [переглянуто: 22.11.2023]

<p>Бажаний ефект</p>	<p>Поширення сумнівів у перемозі України та просування поразницьких настроїв.</p>	<p>Дискредитувати й породжувати розбіжності між західними союзниками та Україною.</p>	<p>Отримати контроль над інформаційним простором.</p>	<p>Впливати на громадську думку, сіяти розбрат і підірвати довіру до демократичних інститутів в Україні.</p>
-----------------------------	---	---	---	--

Кіберінструменти для операцій FIMI

Використовуючи російські соціальні мережі «ВКонтакте» та «Однокласники»¹³⁴, месенджери з голосовими командами¹³⁵ та селфі з геолокаційними даними¹³⁶, російські актори FIMI можуть передавати інформацію про українську армію, суспільство та державні органи. Пізніше ця інформація використовується у військових та інформаційних атаках проти України. Українці, які допомагають Росії, отримують винагороду на свої криптогаманці¹³⁷ або через російські платіжні системи, які також є цифровими / кібернетичними продуктами.

Крім того, російські актори FIMI беруть участь у зборі інформації про Збройні сили України. Відомий щонайменше один доведений випадок, коли російські актори FIMI й телеграм-блогери Владлен Татарський і Сергій Лебедев (Лохматий)¹³⁸ координували громадян України, які збирали та передавали їм таку інформацію.

¹³⁴ Служба безпеки України, «СБУ затримала інформатора рф на Донеччині, який коригував ворожі удари голосовими повідомленнями», Служба безпеки України, 14.09.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-informatora-rf-na-donechchyni-yakui-koryhuvav-vorozhi-udary-holosovymy-povidomlenniamy>> [переглянуто: 22.11.2023]

¹³⁵ Служба безпеки України, «СБУ затримала коригувальницю, яка знімала стратегічні об'єкти Харкова під виглядом «селфі»», Служба безпеки України, 05.09.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-koryhuvalnytsiu-yaka-znimala-stratehichni-obiekt-y-kharkova-pid-vyhladom-selfi>> [переглянуто: 22.11.2023]

¹³⁶ Служба безпеки України, «СБУ затримала російського інформатора, який коригував ракетні удари рф по Слов'янську та Лиману», Служба безпеки України, 27.10.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-rosiiskoho-informatora-yakui-koryhuvav-raketni-udary-rf-po-sloviansku-ta-lymanu>> [переглянуто: 22.11.2023]

¹³⁷ Служба безпеки України, «СБУ затримала агента фсб, який коригував удари рф по Харкову», Служба безпеки України, 19.10.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-ahenta-fsb-yakui-koryhuvav-udary-rf-po-kharkovu>> [переглянуто: 22.11.2023]

¹³⁸ Служба безпеки України, «СБУ затримала у Миколаєві ще одного інформатора фсб, який шпигував за аеродромами ЗСУ», Служба безпеки України, 14.11.2023, <<https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-u-mykolaevi-shche-odnoho-informatora-fsb-yakui-shpyhuvav-za-aerodromamy-zsu>> [переглянуто: 22.11.2023]

Кіберінструменти для операцій FIMI, що застосовуються в Україні

Створення та підтримка мереж ботів. Соціальні мережі є головним джерелом інформації в Україні, частково завдяки вільному ринку цифрових комунікацій, а також через потребу українців оперативно отримувати новини. Ці вимоги стимулюють розвиток мереж ботів, які беруть участь у поширенні контенту FIMI в соціальних мережах, особливо в телеграмі.

Створення фейкових акаунтів у соціальних мережах від імені відомих осіб та державних службовців. У 2022 та 2023 роках анонімні актори FIMI створили телеграм-канали від імені Кирила Буданова¹³⁹, очільника Головного управління розвідки Міністерства оборони¹⁴⁰, Головнокомандувача Збройних сил України. У кожному випадку ці фейкові телеграм-акаунти поширювали матеріали, що стосуються військової діяльності українських Збройних сил. Ці повідомлення поширювалися проросійськими та проукраїнськими телеграм-каналами без перевірки фактів.

Синхронізуючи телеграм-канали та пов'язані з ними вебсайти, російські агенти FIMI створюють новинні агрегатори, орієнтовані як на окуповані, так і на неокуповані території України. З мінімальним людським контролем актори FIMI можуть широко розповсюджувати контент FIMI через телеграм. Наприкінці 2022 — на початку 2023 року з'явилося 18 вебсайтів, які виглядали ідентично один одному¹⁴¹. Ці вебсайти були орієнтовані на регіони України, і серед цих 18 сайтів були версії, перекладені англійською, французькою, польською та іспанською мовами.

Досвід України показує, що бот-мережі складаються з тисяч акаунтів, які можуть координуватися лише невеликою кількістю осіб. Наприклад, у липні 2023 року українська кіберполіція викрила організаторів ботоферми, що використовувала близько 150 000 SIM-карт для поширення російського контенту FIMI.

Ці особи також збирали персональні дані за допомогою фішингових атак і продавали їх в інтернеті. Близько 100 осіб¹⁴² були залучені до управління цією бот-мережею. Інша ботоферма керувала мережею з 4000 бот-акаунтів, які поширювали контент FIMI, намагаючись дискредитувати Збройні сили України, виправдати російську військову агресію та вплинути на громадську думку. Імовірно, мережею керували три особи, які отримували зарплату в російських рублях¹⁴³.

Кіберзлочинці та російські актори FIMI наразі націлені на український уряд, приватних осіб та підприємства¹⁴⁴. Представники 23 проросійських та російських хакерських угруповань, як правило, обирають одну жертву, яку визначають як цінну для російських військових або для операцій російських FIMI. Якщо кібератака є успішною, ці хакерські групи намагаються якомога швидше викрасти якомога більше даних зі своєї жертви або оперативного опублікувати контент FIMI до того, як правоохоронці перехоплять¹⁴⁵ атаку або жертви виявлять факт порушення безпеки. Для надання правдоподібності фішинговим атакам часто імітується впізнаваний

139 Кіберполіція України, «Кіберполіція викрила організаторів ботоферм, які поширювали ворожу пропаганду та займалися інтернет-шахрайствами», Кіберполіція України, 18.07.2023, <<https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliczija-vykryla-organizatoriv-botofermyaki-poshyruvaly-vorozhu-propagandu-ta-zajmalysya-internet-shaxrajstvamy-7156/>> [переглянуто: 22.11.2023]

140 Кіберполіція України, «Понад 4000 ботів для дискредитації Сил оборони України та поширення пропаганди на користь росії: поліцейські Вінниччини ліквідували масштабну ботоферму», Кіберполіція України, 12.06.2023, <<https://cyberpolice.gov.ua/news/ponad-botiv-dlya-dyskredytacziyi-syl-oborony-ukrayiny-ta-poshyrennya-propagandy-na-koryst-rosiyi-policzejski-vinnychchyny-likviduvaly-masshtabnu-botofermu-7868/>> [переглянуто: 22.11.2023]

141 Державна служба спеціального зв'язку України, «Зросла кількість інформаційних операцій з кібернетичною складовою», Державна служба спеціального зв'язку України, 28.10.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/the-amount-of-information-operations-with-the-cyber-component-has-grown/>> [переглянуто: 22.11.2023]

142 Державна служба спеціального зв'язку України, «Russia's Cyber Tactics H1'2023-EN», Державна служба спеціального зв'язку України, 01.04.2023, <<https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=60068>> [переглянуто: 22.11.2023]

143 Державна служба спеціального зв'язку України, «Revenge, manipulation, genocide, energy blackmail: what is the purpose of Russian hacking attacks (study)», Державна служба спеціального зв'язку України, 19.01.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/pomsta-manipulyaciyi-genocid-energetichnii-shantazh-z-yakoju-metoyu-atakuyut-rosiiski-khakeri-doslidzhennya>> [переглянуто: 22.11.2023]

144 Державна служба спеціального зв'язку України, «Cybercriminals use SSSCIP unit attributions for phishing attacks again», Державна служба спеціального зв'язку України, 14.08.2023, <<https://cip.gov.ua/en/news/kiberzlovmisniki-znovu-vikoristovuyut-atribut-pidrozdiliv-derzhspeczvyazku-dlya-zdiisnennya-fishingovikh-atak>> [переглянуто: 22.11.2023]

145 Державна служба спеціального зв'язку України, «SMS, які надходять нібито від імені Печерського районного суду, – небезпечні», Державна служба спеціального зв'язку України, 02.06.2023, <<https://cip.gov.ua/ua/news/sms-yaki-nadkhodyat-nibito-vid-imeni-pecherskogo-raionnogo-sudu-nebezpechni>> [переглянуто: 22.11.2023]

медійний брендинг. Наприклад, у червні 2023 року хакери надіслали електронною поштою фішингові посилання, які імітували посилання на сайт NV Media¹⁴⁶ (український інформаційний портал). Це дозволило хакерам скористатися довірою до бренду, обманом змусивши жертв відкрити посилання. Такою ж логікою керуються при незаконному використанні логотипів державних органів¹⁴⁷, судів¹⁴⁸ та навчальних закладів¹⁴⁹. У лютому 2023 року кіберзлочинці створили фейкові вебсайти Міністерства закордонних справ України, Служби безпеки України та поліції Польщі. Ці фальсифіковані ресурси розсилали фішингові електронні листи, націлені на цивільних осіб, які нічого не підозрювали¹⁵⁰.

Виявлення фейкових акаунтів посадовців і знаменитостей, які поширюють контент FIMI, є складним завданням для організацій, що займаються моніторингом ЗМІ, та правоохоронних органів. Державні службовці та їхні помічники з питань комунікацій, як видається, наразі найбільш ефективно борються з фейковими акаунтами. У кожному з описаних вище випадків жертви крадіжки персональних даних привертала увагу громадськості до фейкових акаунтів¹⁵¹.

Що стосується вебсайтів, синхронізованих із проросійськими телеграм-каналами, то українські та молдовські правоохоронні органи знають про вебсайти, націлені на українські регіони, оскільки ці сайти неможливо переглянути з території України чи Молдови без VPN. Тим не менш, англійська, іспанська, польська та французька версії цих небезпечних сайтів залишаються доступними в Україні та Молдові без VPN, а всі 18 сайтів доступні з окупованих територій України та з польських, латвійських і литовських IP-адрес. Поки що ці сайти мають обмежену популярність в ЄС. Схоже, вони націлені на ту саму аудиторію, що й більш відомі та популярні ЗМІ, які фінансуються російською державою, такі як Sputnik і Russia Today. Однак новинні сайти, які передрукують повідомлення з телеграму, можуть слугувати джерелом новин для користувачів із низьким рівнем медіаграмотності або тих, хто схильний до теорій змови, а не до фактологічних новинних повідомлень.

Червоний та Блакитний фреймворки ТМП від DISARM

Основні цілі діяльності російських FIMI в Україні можна окреслити наступним чином:

- 1) зменшення обсягів військової допомоги Україні з боку західних союзників;
- 2) зростання сумнівів у перемозі України серед західних союзників, української влади, військових та населення;
- 3) створення негативного іміджу української влади та посилення недовіри до неї серед західних союзників, українських військових та населення;
- 4) посіяти розкол в українському суспільстві за різними ознаками, такими як національність, регіон, мова, політика, соціальні питання, релігія тощо;
- 5) культивування достатньої підтримки в українському суспільстві мирної угоди на російських умовах, яка би передбачала передачу тимчасово окупованих територій України до складу Росії.

Серед ключових соціальних вразливостей в українському суспільстві, які експлуатуються російськими FIMI, — корупція, соціальна нерівність у майновому та правовому контекстах,

146 Державна служба спеціального зв'язку України, «Cybercriminals deployed an attack using the emblem of the National Defense University of Ukraine — analysis», Державна служба спеціального зв'язку України, 02.06.2023, <<https://cip.gov.ua/ua/news/sms-yaki-nadkhodyat-nibito-vid-imeni-pecherskogo-raionnogo-sudu-nebezpechni>> [переглянуто: 22.11.2023]

147 Державна служба спеціального зв'язку України, «Від пошти зі шкідливими документами до фейкових сайтів. Група, що атакує державні установи України та Польщі, змінює тактику — аналіз», Державна служба спеціального зв'язку України, 01.04.2023, <<https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=60068>> [переглянуто: 22.11.2023]

148 «Детектор медіа», «Дослідження телеграм-каналів, які наслідують інші та поширюють російську пропаганду», «Детектор медіа», 26.07.2023, <<https://en.detector.media/post/investigation-of-telegram-channels-that-imitate-others-and-spread-russian-propaganda>> [переглянуто: 22.11.2023]

149 «Детектор медіа», «Етноцид угорців та єврейська змова. Російська дезінформація щодо національних спільнот у соціальних мережах», «Детектор медіа», 26.05.2023, <<https://en.detector.media/post/ethnocide-of-hungarians-and-jewish-conspiracy-russian-disinformation-on-ethnic-groups-on-social-media>> [переглянуто: 12.11.2023]

150 Команда «Детектора медіа», «Як російська пропаганда використовує тактику дегуманізації», «Детектор медіа», 06.02.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-tactics-of-inhuman-enemy>> [переглянуто: 23.11.2023]

151 Команда «Детектора медіа», «Як російська пропаганда використовує тактику підміни понять», «Детектор медіа», 23.01.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-substitution-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

проблеми в судовій системі та правоохоронних органах, проблеми, пов'язані з мобілізацією та її справедливістю, мовні та релігійні питання, а також байдужість держави до внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та ветеранів, особливо тих, хто дістав поранення чи інвалідність.

Якщо попередній розділ був присвячений тактиці російських FIMI в Україні, то цей розділ висвітлює методи, що використовуються в різних комбінаціях для досягнення бажаного ефекту від таких тактик. Хоча може здатися, що методи не відрізняються від тактики, слід зазначити, що методи (конкретні протоколи) розроблені для застосування до тактик (загальних планів), а отже їхні цілі природним чином збігаються. Ми проаналізували деякі з цих методів, використовуючи Червоний фреймворк DISARM¹⁵², і надали відповідні показники, запропоновані Блакитним фреймворком DISARM¹⁵³.

	Зменшити військову підтримку України (поширення сумнівів у перемозі України та спроби дискредитації західних союзників)	Створення негативного іміджу українців та української влади	Спроби посіяти розбрат, особливо на тимчасово окупованих територіях (ТОТ)
Червоний фреймворк DISARM	<p>T004: Розвивати конкурентні наративи</p> <p>T0023: Перекручувати факти</p> <p>T0010: Ставка на необізнаних агентів</p> <p>T0066: Ослабити супротивника</p> <p>T0042: Зерно істини</p>	<p>T004: Розвивати конкурентні наративи</p> <p>T0003: Використовувати наявні наративи</p> <p>T0023: Перекручувати факти</p> <p>T0023.001: Змінювати контекст</p> <p>T0066: Ослабити супротивника</p>	<p>T004: Розвивати конкурентні наративи</p> <p>T0114.002: Традиційні медіа</p> <p>T0114.001: Соціальні медіа</p> <p>T0101: Створювати локалізований контент</p> <p>T0023: Перекручувати факти</p> <p>T0023.001: Змінювати контекст</p> <p>T0090.003: Створювати акаунти ботів</p> <p>T0043: Додатки для чатів</p> <p>T0043.002: Використовувати незашифровані додатки для чатів</p>

152 DISARM Foundation, «DISARM Framework Explorer», <<https://disarmframework.herokuapp.com/>> [переглянуто 24.11.2023]

153 DISARM Foundation, «Companion Guide to the 2019 'Blue' workshop output», <<https://drive.google.com/file/d/1tPN0DM1xHfFLe8k09Fc hAgcBK1Vwq4Kw/view>> [переглянуто 29.02.2024]

Приклади

Велика брехня¹⁵⁴

Велика брехня, описана Адольфом Гітлером у Mein Kampf — це відверта брехня, спрямована на спотворення дійсності. Ця тактика аналогічним чином використовується російськими FIMI через твердження, що в Україні існують численні «американські біологічні лабораторії», які створюють комах і тварин, біоінженерно модифікованих для поширення вірусів в окупаційній армії.

Багаторазове повторення¹⁵⁵

Ідеї, повідомлення або гасла послідовно повторюються через численні джерела інформації доти, доки їх не сприйматимуть як правдиві. З початком Революції гідності у 2013 році російські підрозділи ЗІМІ почали називати демократичні процеси в Україні «державним переворотом», «захопленням влади» та іншими подібними термінами, щоб делегітимізувати українську владу. Внаслідок цього в інформаційному просторі почали поширюватися повідомлення про українських «націоналістів», «нацистів» і «бандерівців».

Залякування (апелювання до страху)¹⁵⁶

Актори FIMI використовують страх або стійкі упередження для досягнення бажаного результату. Російські FIMI використовували цю тактику під час звільнення Херсона: спочатку вони поширювали повідомлення про те, що Україна готує «нову Бучу» в Херсоні, і звинувачували українських військових у репресіях проти цивільного населення. Російські FIMI стверджували, що після того, як Україна повернула собі території на Херсонщині, життя в місті погіршилося.

154 Павло Рудь, «Як російська пропаганда використовує тактику «великої брехні»», «Детектор медіа», 08.05.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-great-lies-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

155 Вікторія Наместнік, «Як російська пропаганда використовує тактику повторення», «Детектор медіа», 17.02.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-repetition-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

156 Вікторія Наместнік, «Як російська пропаганда використовує тактику залякування», «Детектор медіа», 27.02.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-scare-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

Приклади

Вибіркова правда¹⁵⁷

Вибіркова правда — це тактика, яка вибірково використовує фрагменти правди, щоби ввести людей в оману. Заява з використанням вибіркової правди може бути частково правдивою, може бути правдивою, але опускає суттєві аспекти, що спотворює початковий зміст заяви, або може містити кілька оманливих елементів, таких як неправильна пунктуація, подвійне смислове навантаження або спотворення істини. Російські FIMI застосовують цю тактику, коли стверджують, що Каховська ГЕС була зруйнована напором води через пошкодження від обстрілу американськими РСЗВ HIMARS у 2022 році. Насправді ж експерти схиляються до думки, що пошкодження на Каховській ГЕС сталися внаслідок вибуху зсередини.

Навішування ярликів (стереотипізація)¹⁵⁸

Ця тактика спрямована на наділення певної групи чи особи негативними характеристиками та навмисне використання негативного контенту для опису групи чи особи. Іноді ця тактика може також використовуватися для того, щоб викликати позитивні конотації, наприклад, називаючи певну групу людей героями або мучениками. Та коли вона використовується для створення негативних стереотипів, російські ЗМІ називають українських військовослужбовців «бойовиками», «нацистами» або «неонацистами». Всі ці терміни мають негативну конотацію, викликають страх перед військовими та слугують для дискредитації українських солдатів як колективу.

Якщоодоїзм (Whataboutism)¹⁵⁹

Ця тактика передбачає відповідь на критику або постановку питання у форматі «А як щодо...?». Ця тактика передбачає, що опоненти не мають морального права критикувати, оскільки самі мають такі ж або навіть серйозніші проблеми і не дотримуються принципів, які публічно декларують. Прикладом «якщоодоїзму» є наратив російських FIMI, який полягає в тому, щоб перекласти на Україну звинувачення у «8-річному вбивстві дітей Донбасу», намагаючись зобразити Україну агресором, а не Росію.

157 Команда «Детектора медіа», «Як російська пропаганда використовує тактику «вибіркової правди»», «Детектор медіа», 09.07.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-selective-truth-tactics>> [переглянуто 23.11.2023]

158 Вікторія Наместнік, «Як російська пропаганда використовує тактику навішування ярликів (стереотипізації)», «Детектор медіа», 03.03.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-labeling-tactics-stereotyping>> [переглянуто: 23.11.2023]

159 Павло Рудь, «Як російська пропаганда використовує тактику «whataboutism»», «Детектор медіа», 10.07.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-whataboutism-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

<p style="text-align: center;">Приклади</p>	<p>Ігнорування теми обговорення¹⁶⁰</p> <p>Після події, несприятливої для російських FIMI, офіційні джерела мовчать або вибірково висвітлюють певні аспекти. Ця тактика використовується для мінімізації негативних аспектів ситуації, відволікання уваги від важливих питань і створення неправдивого наративу. Наприклад, російські FIMI проігнорували удари безпілотників і вибухи, що сталися в російських містах. 30 липня 2023 року відбулася атака дронів на Москву, в результаті якої були зруйновані фасади декількох будівель російських міністерств. У зв'язку з цією подією повітряний простір над Москвою також був закритий для польотів. Однак російські федеральні телеканали проігнорували цей інцидент, зосередившись на висвітленні військово-морського параду в Санкт-Петербурзі та розмові Путіна з журналістами за підсумками російсько-африканського саміту.</p>	<p>Цап-відбувайло¹⁶¹</p> <p>Ця тактика пом'якшує відповідальність тих, хто в чомусь винен, перекладаючи її на когось іншого. Прикладом цього є заява російського актора FIMI про те, що криваве побоїще, вчинене окупаційною армією в Бучі, було інсценовано українською владою. Для підкріплення своєї версії подій видання процитувало нібито громадянина Франції. Російські актори FIMI стверджували, що деякі із зафіксованих на відео українськими військовими тіл, що розкладаються на вулицях Бучі, насправді були мирними жителями, вбитими українською армією під час «громадянської війни» в Україні і були зняті з метою драматизації конфлікту.</p>	<p>Вплив ЗМІ на ТОТ</p> <p>Російські ЗМІ найбільш активні на тимчасово окупованих територіях України (ТОТ). Телебачення залишається одним із провідних інструментів, оскільки українські ЗМІ повністю заблоковані, натомість транслюються центральні російські канали, що поширюють контент FIMI. Крім того, місцеві канали поширюють контент FIMI. Ще одним ключовим рупором FIMI є місцеві та регіональні газети, які масово друкуються та розповсюджуються росіянами.</p> <p>На ТОТ існують відверто проросійські телеграм-канали, які можна класифікувати як офіційні (російських псевдоорганів влади та їхніх керівників, як-от «Адміністрація Херсонської області» та «Владимир Рогов»), інформаційні (як-от «Типичный Донецк» та «Здоровый Херсон») або авторські канали (як-от «Медіа Малькевич» і «Херсонський типчак»).</p>

160 Марина Крижня, «Як російська пропаганда використовує ігнорування теми для досягнення своїх цілей», «Детектор медіа», 01.09.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-ignoring-the-topic-to-achieve-its-goals>> [переглянуто: 23.11.2023]

161 Павло Рудь, «Як російська пропаганда використовує тактику «цапа-відбувайла»», «Детектор медіа», 24.04.2023, <<https://disinfo.detector.media/en/post/how-russian-propaganda-uses-scapegoat-tactics>> [переглянуто: 23.11.2023]

Приклади

Підміна понять¹⁶²

Актори FIMI штучно підмінюють загальноживані терміни, які викликають переважно негативні емоції, новими, які сприймаються нейтрально або позитивно. Тактика підміни понять широко використовується російськими FIMI для висвітлення участі іноземців у війні на боці України. Вони називають усіх іноземців, які воюють в Україні, «найманцями». Насправді ж іноземні громадяни, які отримують фінансову винагороду за участь у бойових діях, зобов'язані вступити до лав Збройних сил України і підпорядковуються їхньому командуванню та правилам. Називання іноземних солдатів «найманцями» слугує делегітимізації української боротьби і викликає враження некерованої, недоброчесної і, зрештою, нелояльної бойової сили.

Ворожі лиходії¹⁶³

Тактика FIMI, за допомогою якої поширюються меседжі, маніпуляції та фейки, що перебільшують і підкреслюють негативні якості українців, такі як агресивність, мстивість і жорстокість. Мета — дегуманізувати українців і заохотити росіян сприймати російську агресію проти України як «священну місію». Російські FIMI намагаються зобразити українців майже нелюдями, поширюючи меседжі на релігійну тематику, які зображують «київський режим», що перетворив Україну на «тоталітарну гіперсекту», яка сповідує «неоязичництво» як основу «радикального націоналізму».

Спроби охопити ширшу аудиторію в Україні

На більшій частині території України FIMI використовують третю групу FIMI-медіа, що складається з різних анонімних соціальних медіаканалів, публічних сторінок, та мереж ботів. Існують мережі проросійських анонімних телеграм-каналів. Ці канали часто маскуються під проукраїнські. Деякі з них стверджують, що безпосередньо контролюються російською розвідкою. На території, підконтрольній Україні, є також кілька каналів, які маскуються під регіональні канали, присвячені місцевим новинам. Насправді ж вони поширюють контент FIMI. Актори FIMI також використовують тематичні чатгрупи у вайбері, телеграмі й ватсапі для соціальної інженерії або для поширення своїх повідомлень серед мешканців багатоквартирних будинків, ОСББ, батьківських комітетів, шкіл тощо.

162 Леся Бідошко, Єгор Брайлян, «Як російській агітпроп використовує паломництво хасидів, щоб розсварити Україну й Ізраїль», «Детектор медіа», 28.09.2023, <<https://en.detector.media/post/how-russian-agitprop-manipulates-the-hasidic-pilgrimage-to-to-drive-a-wedge-between-ukraine-and-israel?fbclid=IwAR0FXZL77pP1ockbRfUGUu1OQfWMIcC9IAS76JQ4BXygUmbhKjmE0wMbfk8>> [переглянуто: 22.11.2023]

163 Леся Бідошко, «Одна методичка, дві країни: що спільного в наративах, які російський агітпроп поширює в Молдові та Україні», «Детектор медіа», 01.08.2023, <<https://en.detector.media/post/one-methodology-two-countries-commonalities-of-russian-agitational-propaganda-in-the-narratives-spread-in-moldova-and-ukraine?fbclid=IwAR2FwCQgodL95cXltdvjNi52fjB9kcjNZdBfSfiuTfFxS3sPcV-qACA2pQY>> [переглянуто: 22.11.2023].

**Блакитний
фреймворк
DISARM**

C00008: Створювати спільну базу даних для перевірки фактів

C00014: Оновлювати базу даних фактчекінгу в режимі реального часу

C00028: Удоступнювати інформацію про походження інформації

C00073: Навчати населення медіаграмотності на тренінгах із медіаграмотності

C00109: Зменшувати емоційну реакцію

C00136: Націлюватись на найімовірніші мішені, а потім надсилати їм контрповідомлення

C00156: Краще розповідати історію своєї країни / організації

C00200: Поважна особа спростовує дезінформацію

C00022: Прищеплювати. Позитивна кампанія, спрямована на зміцнення почуття безпеки

C00027: Створювати культуру ввічливості

C00030: Розробляти переконливий контрнарратив (заснований на правді)

C00051: Тренінг із протидії соціальній інженерії

C00081: Звертати увагу на наводнення та шум, а також пояснювати мотивацію

C00074: Виявляти та видаляти або обмежувати швидкість ідентичного контенту

C00021: Заохочувати особисте спілкування

C00022: Прищеплювати. Позитивна кампанія, спрямована на зміцнення почуття безпеки

C00027: Створювати культуру ввічливості

C00030: Розробляти переконливий контрнарратив (заснований на правді)

C00097: Вимагати використання підтверджених ідентифікаційних даних для участі в опитуванні або коментуванні

C00120: Відкритий діалог про дизайн платформ для досягнення інших результатів

C00019: Зменшувати вплив факторів, що сприяють розколу

Як FIMI працює з групами меншин в Україні

Під час обговорення етнічних спільнот проросійський контент вдається до ксенофобії як інструменту, зазвичай зображуючи поляків як загарбників, угорців як невігласів, а євреїв як розпалювачів війни¹⁶⁴. Кампанії FIMI в Україні також націлені на русинів, молдован та міграційні групи (наприклад, біженців та ВПО).

Поляки

Російські операції FIMI сприяють поширенню уявлення про те, що Україні загрожує потенційний розділ і внутрішній розкол між її сусідами. Поширюються твердження, що Польща прагне скористатися нестабільністю в Україні, анексувавши її західні регіони, які історично були частиною Речі Посполитої та обширної території «від моря до моря» (*od morza do morza*). Ці твердження використовують класичну тактику дзеркального відображення, проєктуючи власні експансіоністські амбіції Росії на Польщу. Мета цього нарративу — психологічно підготувати українців до «підлеглого статусу» в польському суспільстві. Змальовуючи Польщу як агресивного загарбника, цей нарратив має на меті розпалити ворожнечу серед українців до поляків в Україні, а серед українців, які проживають у Польщі, — до громадян країни перебування. Крім того, за допомогою різних медійних стратегій поляків намагаються вивищити над українцями, стверджуючи, що перші мають більш автентичну європейську ідентичність і є справжніми «господарями». Водночас українців зображують як «слуг», придатних лише для фізичної праці, будівництва чи збору «панської полуниці».

Згадками про польську громаду в Україні також маніпулюють у контексті військових дій, зокрема у Сватівсько-Кремінному районі Луганської області. Актори FIMI прагнуть створити враження, що українська влада навмисно ставить під загрозу польську меншину, відправляючи велику кількість її представників на найгарячіші ділянки фронту, в той час як українців нібито тримають подалі від лінії фронту. З'явилися навіть твердження, що військова техніка західного зразка, надана Україні її союзниками, експлуатується переважно поляками, а українцям не рекомендується її використовувати, — як заявив анонімний проросійський телеграм-канал, «екіпажі самохідних гаубиць «Краб» — переважно поляки».

Угорці

Актори FIMI представляють українських угорців як переслідуваних і небажаних в Україні, поширюючи повідомлення про нібито знищення українських угорців на Закарпатті та натякаючи, що Україна проводить «етнічні чистки», щоб позбутися угорців.

Також лунають твердження, що українські чиновники нібито намагаються ліквідувати українських угорців шляхом «масової мобілізації». Деякі користувачі соціальних мереж стверджують, що Україна відправляє на фронт переважно етнічних угорців і милує представників інших етнічних спільнот. Дописи свідчать про те, що «угорці воюють за Україну, а українці залишаються в тилу». Це ще один приклад дзеркальної тактики: в самій Росії після десятиліть переслідувань нинішній призов татар, бурятів, тувинців та інших меншин є непропорційно великим порівняно з іншими народами; меншини в Росії масово призиваються на фронт як «гарматне м'ясо».

У матеріалах російських FIMI наводиться скорочення використання угорської мови в школах як доказ порушення прав представників етнічних спільнот в Україні. Мета цих нарративів — стверджувати, що Україна навмисно «викорінює» угорську ідентичність, проводить «насильницьку українізацію» та здійснює етноцид. Проросійські користувачі поширюють повторюваний меседж про те, що в Україні не існує поняття «етнічна меншина». На їхню думку, це просто «території і народи, підкорені Україною, а угорської етнічної меншини в Україні».

164 «Детектор медіа», ««Оболонка феміні з чорним змістом»: як агітпроп намагається дискредитувати українських жінок», «Детектор медіа», 10.10.2023, <<https://en.detector.media/post/shell-of-femininity-with-a-dark-core-how-propaganda-attempts-to-discredit-ukrainian-women?fbclid=IwAR1VbGS7BnbA-b-WkEM0APG-ixYQSOMwWVUVd0qU78eUTBbBa0XrHQ4dqIE>> [переглянуто: 22.11.2023]

немає» (з анонімного телеграм-каналу, який поширює проросійську риторику).

Російські актори FIMI також повторюють твердження про те, що Закарпатська область України має бути частиною Угорщини, стверджуючи, мовляв, «Європа прекрасно розуміє, що Закарпаття належить Угорщині, але зараз його поглинає Україна з особистих міркувань». Вони стверджують, що Україна не має законних претензій на Закарпатську область. Ці наративи підкріплюють основний меседж, який поширюється російським контентом FIMI серед українських угорців, що закликає їх прагнути стати частиною Угорщини, оскільки Угорщина нібито краще піклується про своїх громадян, ніж Україна.

Русини

Російські інформаційні операції FIMI використовують русинську етнічну групу в спробах дискредитувати Україну. Ці операції поширюють контент про нібито «геноцид русинів», стверджуючи, що Україна знищує карпатських русинів, а їхні російські брати намагаються їх врятувати. В контенті FIMI російське вторгнення називається «визволенням русинів з-під влади українських нацистів». Наприклад, в одному з телеграм-каналів з'явилося повідомлення: «Закарпаття сьогодні — колонія України. Українці вимагають любові від русинів. На знак любові вони посилають їх на бойню, на фронт. Але русини відчайдушно хочуть назавжди відірватися від України». Російські ЗМІ час від часу повертаються до цієї теми, намагаючись продемонструвати нібито «постійну міжетнічну напруженість» у Закарпатській області, насамперед для розпалювання конфліктів і порушення громадського порядку.

Євреї

Основний меседж, поширюваний російським FIMI-контентом, полягає в тому, що президент Зеленський — єврей, тому війна Росії в Україні є частиною «єврейської глобальної змови». Актори FIMI вигадали теорію, що Зеленський розв'язав війну разом із російськими послідовниками цієї «секти», щоб налаштувати «братні слов'янські народи» один проти одного, знищити їх або підпорядкувати глобальному єврейству.

Дотримуючись іншої наративної тактики, напередодні Рош-га-Шана (вересень 2023 року) поширювалися повідомлення FIMI, в яких стверджувалося, що Україна навмисно завдасть ударів по паломниках-хасидах, сфальсифікувавши російські удари, щоби змусити Ізраїль постачати сучасне західне озброєння, зокрема системи протиповітряної оборони¹⁶⁵. Таким чином, контент FIMI прагне зробити Україну цапом-відбувайлом, знявши з неї відповідальність за свої злочини.

Молдовани

Контент FIMI експлуатує питання інтеграції України та Молдови до ЄС. Анонімні телеграм-канали поширюють хибне уявлення про те, що Молдова отримала статус кандидата на членство в ЄС виключно завдяки впливу України, сприяючи формуванню оманливого уявлення про неконкурентоспроможність та політичну вразливість Молдови. У контексті візиту президента Зеленського до Молдови в червні 2023 року проросійські телеграм-канали поширювали необґрунтовані заяви, мовляв, Україна має намір організувати збройні провокації на кордоні з невизнаною територією Придністров'я¹⁶⁶. Ці повідомлення мають на меті посіяти розбрат і перешкодити синхронізованому просуванню до інтеграції в ЄС обох країн.

Біженці

Однією з постійних тем російських кампаній FIMI є дискредитація українських біженок, оскільки вони становлять переважну більшість групи біженців. Жінок, які були змушені

¹⁶⁵ «Детектор медіа», «Мономарафон. Чому влада припинила мовлення 5 каналу, Прямого та «Еспресо», «Детектор медіа», 19.04.2022, <<https://detector.media/infospace/article/198512/2022-04-19-monomarafon-chomu-vlada-prypnyla-movlennya-5-kanalu-pryamogo-ta-espreso/>> [переглянуто: 22.11.2023]

¹⁶⁶ Центр прав людини ZMINA, «Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження», Центр прав людини ZMINA, 2023, <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearchua_web.pdf> [переглянуто: 22.11.2023]

втікати в інші країни, щоби врятувати себе (і часто своїх дітей), зображують «ледачими», «неохочими до роботи» або налаштованими на секс-працю. Їх звинувачують у тому, що вони переїжджають до європейських країн заради особистої вигоди: щоб вийти заміж за європейця і висмоктати з нього гроші або отримати громадянство. У такий спосіб матеріали FIMI намагаються применшити роль українських жінок у суспільстві загалом, натякаючи, що їхня єдина можливість працевлаштування — це робота в секс-індустрії¹⁶⁷. Цей наратив ґрунтується на уявленні про те, що українська біженка — лінива й нікчемна, здатна лише «сміливо вдягатися» й «дефілювати Європою».

Інша група меседжів FIMI стосується того, що до українських біженців ставляться краще, ніж до громадян країни, яка їх приймає. Анонімні телеграм-канали просують оманливі повідомлення про те, що уряди деяких країн ЄС надають пріоритет українським біженцям, а не інтересам місцевого населення, залишаючи його наодинці з нагальними проблемами. Маніпулятивні наративи припускають, що українські біженці мають можливість не працювати й отримувати соціальні виплати, протиставляючи це нібито відсутності такого вибору у нужденних громадян ЄС.

ВПО (внутрішньо переміщені особи)

Російський контент FIMI використовує уявний поділ між російськомовними та україномовними громадянами. У ньому стверджується, що російськомовні ВПО, які переїхали до переважно україномовних регіонів, стикаються з ворожістю з боку місцевого населення. Наратив припускає, що місцева влада і волонтери ставляться до неукраїномовних менш прихильно. У соціальних мережах ВПО іноді зображують як осіб, налаштованих конфліктно, з неадекватною реакцією та невдячним ставленням до допомоги, яку вони отримують. Ці внутрішньо переміщені люди нібито створюють додаткове навантаження на місцеві бюджети, відволікаючи ресурси, які могли би принести користь місцевим громадам. Крім того, є повідомлення ЗМІ, які натякають, нібито ВПО зберігають симпатії до Росії та Путіна. Деякі зображення навіть натякають на очікування приходу російської армії, закликаючи переселитися на підконтрольні Росії території всередині України, а не в західні регіони України.

Як Україна ефективно протидіяла зусиллям FIMI

24-годинний телемарафон

24 лютого 2022 року, в день повномасштабного вторгнення Росії, стартував телевізійний марафон «Єдині новини». До виробництва марафону «Єдині новини» були залучені ключові медіахолдинги України, серед яких Суспільна телерадіокомпанія України, телеканал Верховної Ради України «Рада ТВ» та приватні медіахолдинги «1+1 медіа», Starlight Media, Inter Media Group, «Ми Україна». Кожна компанія виходила в ефір позмінно по 6 годин. Телемарафон став важливим інструментом координації інформаційних потоків між приватними каналами та державою в перші місяці війни. Він упереджував поширення фейків та суперечливої інформації, яка заповнювала інформаційний простір у тумані повномасштабного вторгнення.

Однак із послабленням безпосередньої загрози існуванню держави протягом останнього року представники ЗМІ почали сумніватися в доцільності проведення телемарафону, а населення почало втрачати до нього інтерес. Організації громадянського суспільства також

¹⁶⁷ Київський міжнародний інститут соціології, «Динаміка сприйняття напряду розвитку подій в Україні та довіри до окремих інституцій у травні 2022 — жовтні 2023 рр.», Київський міжнародний інститут соціології, 31.10.2023, <<https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>> [переглянуто: 22.11.2023]

критикували телемарафон за те, що він надає лише ту інформацію, яка відповідає порядку денному уряду¹⁶⁸¹⁶⁹¹⁷⁰¹⁷¹.

Блокування FIMI в телеграмі

Політика телеграму щодо критеріїв та процедури блокування каналів у соціальній мережі є непрозорою. Вона передбачає, що платформа модерує потенційно шкідливий контент, який містить насильство, наркотики, порнографію тощо. На практиці така модерація відбувається рідко, а всі фактори, що підлягають модерації, і далі існують у месенджері. М'якість такої політики перетворила телеграм на платформу для обміну повідомленнями, в якій російські актори FIMI, яким було заборонено користуватися фейсбуком, твітером і ютубом, усе ще мають можливість поширювати контент FIMI, використовуючи широку популярність телеграму¹⁷².

Найуспішнішою відповіддю на поширення контенту FIMI через телеграм стало посилення зусиль із протидії FIMI в телеграмі. Україна скористалася популярністю телеграму в Україні та частково досягла успіху в боротьбі з російським FIMI-контентом на цій платформі.

Наприклад, Департамент кіберполіції Національної поліції України запустив телеграм-канал @stoprussiachannel, який надає щоденні онлайн-завдання для підписників, щоб допомогти протидіяти нарративам FIMI. Станом на початок листопада 2023 року на канал підписано понад 188 000 осіб.

Кіберполіція також створила чатбота @stopdrugsbot у телеграмі. Цей проєкт називається «Мрія» і створений у співпраці з волонтерами. У рамках проєкту «Мрія» користувачі діляться з чатботом інформацією про поширення контенту FIMI. Пізніше інформація обробляється модераторами. У результаті цих зусиль, за даними Кіберполіції України, наразі заблоковано понад 20 000 каналів FIMI¹⁷³.

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України, створений у 2021 році, також веде активну діяльність у телеграмі через канал SPRAVDI з понад 68 000 підписників та відповідного бота @SpravdiBot, в якому користувачі можуть повідомляти про виявлені FIMI.

Співпраця між державними органами та громадськими ініціативами

Сайти державних органів також долучаються до боротьби з FIMI в соціальних мережах, особливо в телеграмі. Наприклад, телеграм-канал Верховної Ради України, «Парламент», має понад 156 000 підписників і бере участь у кампаніях проти FIMI. Громадські ініціативи, такі як Stop Fake, Vox Check від Vox Ukraine, Informnapalm, Disinformation Chronicles від «Детектор медіа» та інші, також активно працюють, зосереджуючи все більше уваги на соціальних мережах. Важливо, що державні ініціативи тісно співпрацюють із громадськими,

168 Internews, «Українські медіа, ставлення та довіра до них у 2023 році», Internews, November 2023, <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainian-media-stavlenia-ta-dovira-2023r.pdf?fbclid=IwAR3q3-aCbHqExz_tLCMu1opdtPBP23zP7k8RN64K5D_FF9eIM54xDnW9Bzs> [переглянуто: 22.11.2023]

169 «Детектор медіа», ««Кремлівська гідра»: 300 телеграм-каналів, які отруюють український інфопростір», «Детектор медіа», 14.12.2022, <<https://detector.media/monitoring-internetu/article/205954/2022-12-14-kremlivska-gidra-300-telegram-kanaliv-yaki-otruuyut-ukrainskyu-infoprostir/>> [переглянуто: 22.11.2023]

170 Кіберполіція України, «Звіт про результати роботи Департаменту кіберполіції у 2022 році», Департамент of Кіберполіція України, 01.02.2023, <<https://cyberpolice.gov.ua/news/zvit-pro-rezultaty-roboty-departamentu-kiberpolicziyi-u--roczni-969/>> [переглянуто: 12.11.2023]

171 Ukrinform, «Інформаційний Рамштайн координуватиме зусилля з військовими – Ткаченко», Ukrinform, 04.03.2023, <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3678135-informacijnij-ramstajjn-koordinuvatime-zusilla-z-vijskovimi-tkacenko.html>> [переглянуто: 14.11.2023]

172 Alex Miclovan, «Естонська газета сколихнула політичну сцену в Кишиневі: Іван Чебан таємно перебуває в Москві 24 лютого 2022 року», Podul, 02.11.2023, <<https://podul.md/articol/881>> [переглянуто: 24.11.2023]

173 Igor Liubec, «Методи, технології, канали пропаганди та дезінформації Росії у гібридній війні в Молдові», IPN, 13.07.2023, <https://www.ipn.md/en/hybrid-war-methods-techniques-propaganda-and-disinformation-channels-of-russia-7978_1098186.html> [переглянуто: 24.11.2023]

що створює синергетичний ефект. Викриття однієї операції FIMI на одній платформі швидко поширюється іншими каналами.

Популярні анонімні телеграм-канали згодом підхоплюють і поширюють такі викриття. Через це «живучість» чутливих фейків в інформаційному просторі скорочується до кількох годин. Після цього терміну його поширення згасає, а розповсюдження обізнаності, навпаки, починає переважати.

Співпраця з міжнародними організаціями

Держава, зокрема Департамент комунікацій та публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України, підтримує тісну взаємодію з організаціями громадянського суспільства, іноземними урядами, ЮНЕСКО, ОЕСР, ООН, Європейським парламентом та НАТО. Діяльність Департаменту вже сприяла підвищенню рівня обізнаності про Україну у світі, в тому числі на Глобальному Півдні.

Стратегічні комунікації

Варто також відзначити роботу Постійного представництва Президента України в Криму, яке розробило Когнітивну стратегію деокупації. Іншими важливими суб'єктами боротьби з FIMI є: Центр протидії дезінформації при РНБО, Апарат РНБО, Служба безпеки України та інші органи державної влади, які докладають зусиль для протидії діяльності FIMI в Україні (включно з тимчасово окупованими територіями) на стратегічному рівні.

Ще однією важливою віхою у сфері стратегічних комунікацій став Другий міжнародний форум зі стратегічних комунікацій в Україні, який відбувся у березні 2023 року. Форум мав на меті сприяти обміну та вдосконаленню підходів до стратегічних комунікацій та розвитку стійкості на державному рівні в Україні та країнах — партнерах НАТО у Східній Європі. Крім того, в листопаді 2023 року в Польщі відбулася конференція «Інформаційний Рамштайн»¹⁷⁴, результати якої також допоможуть розвивати активну співпрацю з міжнародною спільнотою.

Підвищення медіаграмотності

Крім того, Міністерство культури та інформаційної політики розробляє проєкт із медіаграмотності «Фільтр», який разом із зусиллями громадських організацій сприятиме підвищенню стійкості українців до впливу діяльності FIMI.

Зусилля FIMI тривають

Отже, готовність як держави, так і громадських ініціатив адаптуватися до мінливого інформаційного ландшафту є важливим здобутком сучасної політики протидії FIMI. Лише за півтора року населення України вже почало стрімко переорієнтовуватися з телебачення на окремі соціальні мережі, насамперед телеграм, як на основне джерело новин. Кампанії з протидії FIMI, як громадські, так і державні, встигли наслідувати цей приклад, також швидко переорієнтувавшись. Ще одним важливим елементом у боротьбі з FIMI є тісна співпраця державних та громадських ініціатив, які посилюють одна одну. Швидка синхронізація між державою — громадськістю — громадськими організаціями в Люблінському трикутнику стала важливим фактором для забезпечення опору операціям FIMI. Така взаємодія дозволяє всім трьом країнам (а також Молдові) швидко адаптуватися до нових викликів.

¹⁷⁴ Дарина Антонюк, «Кібератаки Росії спрямовані на «дестабілізацію» Молдови, — прем'єр-міністр», The Record, 09.02.2023, <<https://therecord.media/russias-cyberattacks-aimed-at-destabilizing-moldova-pm-says>> [переглянуто: 24.11.2023]

МОЛДОВА: Спірний простір

Короткий виклад

Хоча Молдова не входить до Люблінського трикутника, вона стикається з багатьма з тих самих викликів (і операцій із відмивання грошей), що й країни L3. Наш аналіз російських FIMI в Молдові вказує на різочу схожість з операціями впливу, які розгортаються в країнах Люблінського трикутника. Багато з цих заходів описані в оприлюдненому у 2023 році документі ФСБ, що викриває 10-річну стратегію, спрямовану на зміну політичного ландшафту Молдови, дестабілізацію та посилення заворушень.

Кремль розганяє свої операції FIMI в Молдові через низку пов'язаних із Росією джерел. Російські спецслужби, пов'язані з ними мережі ферм «тролів» і хакерів. Місцеві ЗМІ також були помічені в упередженому висвітленні подій або поширенні неправдивої інформації, а соціальні мережі (зокрема, російськомовні телеграм-канали й тикток) залишаються важливими векторами FIMI. Низка молдовських політичних організацій та осіб, пов'язаних із Росією, також відіграють значну роль у поширенні FIMI-контенту, просуваючи тези Кремля в молдовському політичному дискурсі. Багато з них походять від осіб, причетних до нині забороненої партії «Шор», її правонаступників та колишніх членів, які зараз балотуються як незалежні кандидати. Успіх операцій російських FIMI у Молдові тісно пов'язаний із розгалуженими мережами задіяних у них акторів. Ці мережі відіграють ключову роль у впливі на молдовську політику й суспільство, особливо під час таких подій, як вибори губернатора Гагаузії та місцеві вибори у 2023 році.

Проросійські опозиційні політики — Ігор Додон, Ілан Шор і Володимир Воронін — залишаються впливовими, як і місцева влада та бізнес-еліти Придністров'я і Гагаузії, а також Молдовська православна церква, яка також була вектором для діяльності підтримуваних Росією FIMI. Іон Чебан, нинішній мер Кишинєва, позиціонує себе як прозахідний, але його також вважають проросійським. На початку цього року Чебан заснував нову політичну партію під назвою «Рух національної альтернативи» (MAN) з метою просування соціал-демократичної ідеології, натхненної західними принципами. FIMI, що поширюються цими акторами, потім транслюються низкою телевізійних каналів і поширюються через телеграм. Після заборони російських ЗМІ в країні кілька проросійських медіа (НТВ, ТВ6, РТІ, Access TV), схоже, переключилися на телеграм-канали для розповсюдження контенту.

У Молдові існує проблема втручання у вибори. Проросійська партія «Шор» була заборонена, але її колишні члени зараз балотуються як незалежні кандидати або від нових партій (партія «Шанса», «Ренастере», «Альтернатива та сили порятунку Молдови»). У «Шансу» та в інші партії було інвестовано значні кошти, водночас було створено підозрілі фонди та укладено контракти з молдовськими будівельними фірмами, місцевими муніципалітетами, новоствореними неурядовими організаціями — усіма потенційними каналами фінансування виборчих кампаній.

Крім того, проросійським політикам пропонуються економічні стимули, такі як дешевший газ, що дає їм перевагу в їхніх пропозиціях виборцям. Це особливо актуально у зв'язку з виборами у травні 2023 року в Гагаузькому автономному регіоні, де були поширені звинувачення у підкупі виборців та інших порушеннях, місцевий Апеляційний суд у Комраті, тим не менш, підтвердив результати виборів, що підкреслює занепокоєння щодо російського впливу в гагаузькому політичному просторі.

Операції FIMI, спрямовані на відносини з членами Люблінського трикутника, часто грають на націоналістичних настроях, підкреслюють історичні претензії та прикордонні суперечки, а також часто просувають наративи, що підживлюють етноцентризм і підривають довіру між народами. Російські ЗМІ («РИА», «Спутник», «ТАСС») поширювали неправдиві

повідомлення про плани України напасти на Придністров'я, з аналогічними погрозами про наміри Румунії анексувати молдовські території. Ці повідомлення були підхоплені та поширені такими людьми як, приміром, депутат від Соціалістичної партії Богдан Цирдя (Bogdan Tirdea). FIMI також спрямовані проти українських біженців або значних груп російськомовних меншин у Молдові.

На початку війни поширювалися фейкові історії про те, що українські біженці спричиняють заворушення, з метою посіяти недовіру серед місцевого населення. Крім того, FIMI націлені на біженців, щоб перешкоджати їм шукати притулку в Молдові. Поширюються неправдиві заяви про те, що біженці мають обмежену свободу пересування або що їх відправлять назад у зони збройного конфлікту в Україні.

У Молдові проживає значна російська меншина. Російськомовні громади в автономному регіоні Гагаузія та сепаратистському Придністров'ї часто стають об'єктами операцій впливу. Зусилля Кремля з формування політичного ландшафту в Молдові полягають у стимулюванні сепаратистських настроїв, розпалюванні страхів щодо наслідків західної інтеграції та підриві довіри до демократичних інститутів. Наративи грають на проблемах мовних прав, припускаючи, що молдовський уряд планує обмежити використання російської та гагаузької мов і знищити культурну спадщину цих спільнот.

Це поширюється і на теорії змови навколо використання генетичної зброї проти цих спільнот. Інтеграція до західних інституцій, таких як ЄС чи НАТО, подається як загроза автономії та культурній ідентичності гагаузів. Іншою темою є сприяння євроскептицизму. Європейська інтеграція подається як така, що шкодить інтересам Молдови. Кампанії FIMI стверджують, що членство Молдови в ЄС залежить від її вступу до НАТО, розпалюючи побоювання щодо того, як такі військові альянси можуть вплинути на поточні відносини з Росією.

Регіоналізаційний аспект російської стратегії FIMI, — чи то оманлива інформація, спрямована на ці регіони, чи фінансування Росією конкуруючих центрів влади, таких як Гагаузія, — ще більше посилює її вплив. Крім того, економічні маніпуляції, такі як коригування цін на газ, доповнюють ці зусилля, віддаючи перевагу підтримуваним Росією кандидатам і демонструючи взаємопов'язаний характер російської тактики.

Молдовська держава розробляє нормативно-правову базу для забезпечення інформаційної доброчесності, хоча й стикається з проблемами мінливого характеру загрози FIMI. Новий правовий кодекс дозволяє регулювати діяльність ЗМІ, уповноважуючи владу призупиняти ліцензії вебсайтів і телеканалів, які поширюють неправдиву інформацію. Державно-приватні партнерства підвищують обізнаність про акторів FIMI та їхні тактики. Актори громадянського суспільства працюють над кампаніями з медіаграмотності, зосереджуючи увагу на шкільній молоді.

Актори FIMI

Молдова лежить на одній із найважливіших геополітичних ліній розлому для Кремля, особливо після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Тож країна є першочерговою мішенню російських зусиль з інформаційних маніпуляцій та закордонного втручання. Непохитний політичний курс Молдови на інтеграцію до Європейського Союзу не обіцяє Москві нічого доброго, оскільки російський вплив у Молдові стає дедалі більше загрозеним, незважаючи на розгалужену мережу впливу, яку Росія створила у ключових сферах суспільного життя Молдови. Ця мережа керує складною павутиною діяльності за участю численних акторів і стратегій, спрямованих на просування російських інтересів і здійснення впливу на Молдову. Дійових осіб, які просувають російський вплив у Молдові, можна розділити на кілька категорій.

Проросійські політичні сили

Здатність Росії залучати до своїх лав серйозних політиків і партії, які заслуговують на довіру, останніми роками зменшилася, що призвело до значної втрати політичної присутності в Молдові. Однак у країні все ще існують деякі легітимні політичні сили, які просувають російські інтереси і перешкоджають демократичному прогресу в Молдові. До них відносяться:

- партія «Шор». Очолювана бізнесменом у вигнанні Іланом Шором, партія «Шор» була значною проросійською політичною силою в Молдові, яка виступала за тісніші зв'язки з Росією. Хоча партію було заборонено, на зміну їй прийшли альтернативні партії, такі як партія «Шанс», партія «Відродження», партія «Альтернатива і сила порятунку Молдови», а також незалежні кандидати, пов'язані із партією «Шор». Їхні методи включають політичний підкуп кандидатів та маніпулювання виборцями. Цю тактику проаналізували в рамках нещодавнього естонського журналістського розслідування, яке виявило, що представники партії «Шор» відвідували Москву в день початку війни Росії проти України;
- Партія соціалістів Республіки Молдова (ПСРМ). Ця соціалістична партія із проросійськими поглядами бере активну участь у молдовській політиці, відкрито виступаючи за тісніші зв'язки з Кремлем. Однак останніми роками її популярність знижується;
- Партія комуністів Республіки Молдова (ПКРМ). Очолювана Володимиром Вороніним, ПКРМ історично займала проросійську позицію і мала вплив у молдовській політиці, хоча зараз вона має радше символічний статус;
- партія MAN (Національний альтернативний рух). Нинішній мер Кишинева Іон Чебан у минулому був пов'язаний із проросійськими партіями. Нещодавно він перейшов на проєвропейську платформу, заснувавши партію MAN. Ця зміна викликала питання і скептицизм серед спостерігачів, а естонське журналістське розслідування висвітлило його поїздки до Москви в день початку війни Росії проти України¹⁷⁵.

Проросійські впливові актори

Особи з фінансовим і політичним капіталом часто виступають у ролі агентури на місцях, яка втілює в життя зовнішню політику Кремля. Використовуючи своє багатство, зв'язки та владу, ці люди відіграють важливу роль в операціях російських FIMI.

Очолює цей список Влад Плахотнюк, колишній голова Демократичної партії Молдови. Плахотнюк був членом молдовського парламенту і мав значний політичний вплив, поки не втік із країни у 2019 році. Звинувачення у зв'язках Влада Плахотнюка із проросійськими олігархами та політиками викликають занепокоєння. Члени його колишньої партії активно мігрували до пов'язаних із партією «Шор» та інших прокремлівських партій.

У Молдові до місцевих діячів, пов'язаних із проросійськими медійними кампаніями, належать також Ігор Додон, колишній президент Молдови, відомий своїми тісними зв'язками з Росією та просуванням проросійської політики під час свого президентства, і Олексій Тулбуре, прихильник Росії в Молдові, відомий як медіакоментатор і колишній посол в ООН. Тулбуре активно просуває російські наративи та перспективи, часто поширюючи інформацію, яка відповідає порядку денному Москви в Молдові. Крім того, у Придністровському регіоні є політики та актори, які активно просувають проросійські наративи, такі як Віталій Ігнат'єв, Вадим Красносельський та Андрій Сафонов¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Tim Lister, «Секретний документ Росії щодо Молдови», CNN, 18.03.2023, <https://www.cnn.com/2023/03/16/europe/russia-moldova-secret-document-intl-cmd> [переглянуто: 24.11.2023]

¹⁷⁶ Andreea Tobias, «Поліція Республіки Молдова заявляє, що зірвала змову, яку підтримувала Росія», Mediafax, 12.03.2023, <<https://www.mediafax.ro/externe/politia-din-republica-moldova-spune-ca-a-dejucat-un-complot-sustinut-de-rusia-21686820>> [переглянуто: 24.11.2023]

Підтримувані Росією ЗМІ

Підтримувані Росією ЗМІ та вебсайти поширюють упереджену або неправдиву інформацію з метою формування громадської думки та просування інтересів Росії в Молдові. Місцеві телеканали, зокрема Prime, Canal 2, Canal 3, Publika TV (ймовірно, пов'язаний із Плахотнюком), Orizont TV та ITV Moldova (пов'язаний із партією «Шор»), зіткнулися з тимчасовим призупиненням дії ліцензій на мовлення через поширення ними, як стверджується, неправдивої інформації. Це було зроблено в рамках регуляторних заходів, пов'язаних із контентом ЗМІ і забезпеченням відповідності позиції уряду з різних питань, зокрема щодо його відносин із Росією.

Кіберактори

Кібербезпека є ключовим викликом для перехідних демократій, таких як Молдова, оскільки їхні бюрократії намагаються адаптуватися до сучасних загроз. У 2022 році Молдова зіткнулася з хвилею російських кібератак, включаючи кібер- та DDoS-атаки на онлайн-платформи та державні установи, спрямовані на дестабілізацію країни. Акторів, які стоять за цими кібератаками, важко ідентифікувати.

У Молдові за той самий період було зафіксовано 148 повідомлень про замінування 885 державних установ. Це стало значним випадком кіберагресії, що підкреслює кіберактивність Росії у Східній Європі. Крім того, в січні 2023 року Молдова пережила сплеск кібератак, коли на урядові акаунти було надіслано понад 1330 шкідливих електронних листів¹⁷⁷.

Тактики FIMI

Тактики російських FIMI були розкриті після витоку секретного документа ФСБ у 2023 році, який викрив ретельно розроблену 10-річну стратегію Росії, спрямовану на зміну політичного ландшафту Молдови¹⁷⁸. Ця стратегія містила кілька ключових цілей:

- 1. Вплив на Молдову:** Росія мала намір вплинути на Молдову, колишню радянську республіку, розташовану між Україною та Румунією. Мета полягала в тому, щоб повернути Молдову під російський вплив, змінивши її політичний курс на користь проросійських сил. Це передбачало створення стабільних проросійських груп впливу в молдовському політикумі.
- 2. Дестабілізація:** ще однією задокументованою метою була дестабілізація Молдови. Кремль прагнув підірвати стабільність у країні, прикладом чого є його спроби підбурювання до заворушень під час запланованого протесту в березні 2023 року. Це продемонструвало прагнення Кремля сіяти розбрат і впливати на політичні рішення Молдови.
- 3. Маніпулювання інформацією:** зовнішні інформаційні маніпуляції та втручання відігравали значну роль у загальній стратегії Кремля. Кремль прагнув сформувати громадську думку через поширення упередженої інформації. Він просував «евроскептицизм» і використовував етнічні розбіжності для просування проросійських кандидатів.
- 4. Економічні важелі впливу:** Росія використовувала економічні важелі, надаючи дешевий газ, щоби впливати на політику Молдови. Економічні стимули використовувалися як інструмент для досягнення політичних цілей Кремля.

¹⁷⁷ Alexandra Tanas та Yuliia Dysa, «ОБСЕ відзначає втручання з-за кордону у місцеві вибори в Молдові», Reuters, 06.11.2023, <<https://www.reuters.com/world/europe/osce-notes-interference-abroad-moldova-local-elections-2023-11-06/>> [переглянуто: 24.11.2023]

¹⁷⁸ Команда Veridica, 'FAKE NEWS: Evghenia Gutul brings gas to Gagauzia 10-20 times cheaper than the current tariff,' Veridica, 07.11.2023, <<https://www.veridica.ro/en/fake-news/fake-news-evghenia-gutul-brings-gas-to-gagauzia-10-20-times-cheaper-than-the-current-tarif>> [переглянуто: 24.11.2023]

Конкретні кейси, що розкривають ці стратегії впливу:

- У березні 2023 року поліція Молдови успішно розкрила змову за участю підтримуваних Росією осіб, які пройшли спеціальну підготовку для підбурювання до масових заворушень під час запланованого протесту¹⁷⁹. Змова мала на меті порушити громадський порядок і стабільність у країні. Влада заарештувала понад 50 осіб, пов'язаних із цими групами, які нібито намагалися створити хаос і підірвати цілісність протесту, організованого антиурядовими демонстрантами.
- Під час виборів у Гагаузькій автономії у травні 2023 року лунали звинувачення у втручанні Росії в політичний процес. Проросійські кандидати і групи намагалися вплинути на вибори, серед яких однією з помітних була суперечлива постать Ілана Шора, раніше засудженого за причетність до мільярдної крадіжки з банківської системи Молдови. Цих проросійських акторів звинувачували в підкупі виборців та обіцянках інвестицій, у тому числі потенційно пов'язаних із газопостачанням регіону. Незважаючи на докази порушень під час виборів, включаючи підкуп виборців, результати виборів були підтвержені Апеляційним судом Комрату, що підсилює занепокоєння щодо російського впливу на політичні справи в регіоні.
- Напередодні місцевих виборів у Молдові 2023 року з'явилися звинувачення у втручанні Росії та спробах вплинути на виборчий процес. Ці звинувачення викликали занепокоєння щодо чесності виборів. До суперечок додалося те, що Комісія з надзвичайних ситуацій Молдови (CSE) ухвалила суперечливе рішення про заборону балотуватися кандидатам від партії «Шанс», звинувативши їх у підкупі виборців.
- Служба безпеки і розвідки Молдови (SIS) посилює занепокоєння, заявивши, що близько 50 мільйонів доларів США було влило в країну для фінансування підкупу виборців на місцевих виборах. Це викриття підкреслило занепокоєння щодо зовнішнього впливу на виборчий процес. Крім того, виключення партії «Шанс» із виборів посилює звинувачення в політичних маніпуляціях, що поставило під сумнів чесність виборчих перегонів.
- Нещодавні заяви та дії Ілана Шора, пов'язані з газовим питанням, виглядають як цілеспрямована кампанія FIMI з метою розпалювання заворушень. Шор у співпраці з лідером Гагаузії Євгенією Гуцул оприлюднив контракт на постачання газу між SRL Nordgaz Furnizare та турецькою компанією ZEN Solar Enerji Sanayi Ticaret. Цей контракт, який обіцяє нереально низьку ціну на газ у 10 леїв за кубометр, є вкрай неправдоподібним із комерційної точки зору. Можна припустити, що головна мета Шора — підбурювати до широкомасштабних протестів, виставляючи себе жертвою молдовської влади, яка нібито перешкоджає його зусиллям із постачання газу за такою надзвичайно низькою ціною. Крім того, все ще є сумніви в автентичності контракту, оскільки бракує інформації, а розбіжності викликають підозру, що він міг бути сфабрикований для цілей FIMI, а не для справжнього виконання.

Таким чином, успіх Росії в Молдові є результатом витонченої операції FIMI, спрямованої на встановлення контролю шляхом поєднання використання економічної вразливості та політичних дій. Ця скоординована стратегія підриває молдовську державність і поступово просуває інтереси Росії в регіоні.

Методи FIMI

Список друзів і союзників Росії дедалі меншає у світлі повномасштабної агресії проти України, яка посилює пильність колективного Заходу, а підривні дії Росії стають все більш витонченими — попри їхні прозорі цілі, сформульовані в документі ФСБ, що потрапив в інтернет. Повторювана модель дій Росії в Молдові, яку ми спостерігали в листопаді 2023 року, розгортається як багатогранна і взаємопов'язана стратегія, спрямована на вплив з одночасним підривом демократичних процесів.

¹⁷⁹ Команда Stiri, «Russian-Israeli Sponsor Promised Funding to an Orhei Town Hall», Stiri.md, 06.11.2023, <<https://stiri.md/article/economic/un-sponsor-ruso-israelian-a-promis-finantare-unei-primarii-din-orhei>> [переглянуто: 24.11.2023]

Росія намагається захистити свої інвестиції за допомогою наявних союзників та агентів на місцях у Молдові, а ключові фігури, такі як Ілан Шор, слугують каналами для надходження значних іноземних коштів. Ці кошти стратегічно спрямовуються на політичні проекти, такі як партія «Шанс», і використовуються для підкупу кандидатів, впливу на виборців та формування громадської думки. Нещодавні місцеві вибори в листопаді 2023 року є прикладом російських стратегій втручання, оскільки зовнішнє фінансування було використано для спотворення виборчого ландшафту та підриву демократичних норм¹⁸⁰.

Використання цифрових фінансових інструментів, таких як картки PYYPL з Об'єднаних Арабських Еміратів, сприяє здійсненню таємних фінансових операцій у політичному ландшафті Молдови. За допомогою цих карток можна виплачувати винагороди членам партії «Шанс», дозволяючи їм уникати фінансового моніторингу з боку молдовської влади. Крім того, Росія укладає сумнівні контракти за участю молдовських будівельних компаній, турецьких фірм і місцевих муніципалітетів на суму понад 3,2 мільйона євро. Ці контракти, здавалося б, не пов'язані з економічними інтересами, слугують каналами для надходження коштів, призначених для фінансування виборів, що лише посилює російський вплив.

Поряд з інвестиціями у проросійських кандидатів у молдовській політиці, російські кампанії FIMI розгортаються з метою посягати розкол і недовіру, а також підірвати конструктивний політичний дискурс, просуваючи деструктивні внутрішні наративи. Такі регіони, як Автономне територіальне утворення Гагаузія, стають особливими осередками цих зусиль, оскільки наративи, що роз'єднують, мають на меті підірвати довіру громадськості до демократичних інститутів і сприяють розпалюванню сепаратистських настроїв. Підконтрольні Росії ЗМІ відіграють центральну роль у поширенні контенту FIMI та поглибленні внутрішніх розбіжностей.

Водночас стратегія спрямована на підірив легітимності та авторитету молдовської держави через регіоналізацію, де Росія прагне створити проросійські центри влади на кшталт Гагаузії. Обрання Євгенії Гуцул главою Гагаузії стало поворотним моментом, що кидає виклик внутрішній стабільності Молдови та авторитету уряду. Росія використовує регіональні відмінності, щоб послабити національну єдність та суверенітет, перетворюючи регіональні утворення на важелі впливу на центральну владу.

Економічні маніпуляції доповнюють ці зусилля, просуваючи наративи енергетичної залежності. Ця стратегія чітко простежується у спробах коригування цін на газ у місцевих регіонах, таких як оголошення Євгенії Гуцул про зниження цін на газ для окремих регіонів, пов'язаних із проросійським впливовим діячем Іланом Шором¹⁸¹. Ця тактика має на меті задобрити виборців і кандидатів, які спираються на мережу, що підтримується Росією. Крім того, Росія спрямовує значні кошти — понад 90 мільйонів леїв — на виборчу кампанію партії «Шанс» через непрозорі міжнародні фінансові канали, що підкреслює ключове значення незаконного фінансування в російській стратегії.

Щоб приховувати походження та призначення цих коштів, були задіяні міжнародні фінансові платформи та треті країни. Крім того, створення неурядових організацій, таких як Fundația

180 Tony Wesolowsky, «Перемикання каналів: Молдова стикається з величезним викликом у боротьбі з прокремлівською пропагандою», RFE/RL, 17.06.2023, <<https://www.rferl.org/a/moldova-counters-russia-disinformation-kremlin-propaganda/32463478.html>> [переглянуто: 24.11.2023]

181 Команда Veridica, «ФЕЙК: українські біженці спричиняють заворушення в Молдові, а Київ хоче втягнути Кишинів у війну», Veridica, 14.03.2022, <<https://www.veridica.ro/stiri-false/fake-news-refugiatii-ucraineni-provoaca-dezordini-in-republica-moldova-iar-kiyevul-vrea-sa-atraga-chisinaul-in-razboi>> [переглянуто: 24.11.2023] Команда Veridica, «ФЕЙК: українські біженці спричиняють заворушення в Молдові, а Київ хоче втягнути Кишинів у війну», Veridica, 14.03.2022, <<https://www.veridica.ro/stiri-false/fake-news-refugiatii-ucraineni-provoaca-dezordini-in-republica-moldova-iar-kiyevul-vrea-sa-atraga-chisinaul-in-razboi>> [переглянуто: 24.11.2023]

Команда Veridica, «ФЕЙК: українські біженці спричиняють заворушення в Молдові, а Київ хоче втягнути Кишинів у війну», Veridica, 14.03.2022, <<https://www.veridica.ro/stiri-false/fake-news-refugiatii-ucraineni-provoaca-dezordini-in-republica-moldova-iar-kiyevul-vrea-sa-atraga-chisinaul-in-razboi>> [переглянуто: 24.11.2023]

de Dezvoltare a Democrației Visul meu, та фіктивних програм, таких як Satul Moldovenesc, використовувалося як димова завіса для спрямування грошей на політичну діяльність¹⁸². Ця діяльність була пов'язана зі впливовими фігурами, в тому числі з російськими олігархами, які мають зв'язки з такими політиками як Ілан Шор.

Водночас російські операції FIMI залучені до кампаній, які формують громадську думку та підривають довіру до демократичних процесів. Під час місцевих виборів у листопаді 2023 року підтримувані Росією ЗМІ поширювали наративи на користь політичної фракції Ілана Шора партія «Шанс». Ці кампанії стратегічно спрямовані на розкол, поширення неправдивої інформації та просування проросійських поглядів, з особливим акцентом на такі регіони, як Автономне територіальне утворення Гагаузія. Щедро фінансуючи медіапроекти й інтернет-видання, Росія посилює ці наративи, створюючи осередки опору та змінюючи громадську думку.

Поєднуючи ці тактики, Росія здатна організувати багатогранну стратегію, яка просуває російські цілі в Молдові, одночасно підриваючи демократичні процеси. Такий скоординований підхід об'єднує різні елементи для створення потужнішої і взаємопов'язаної мережі впливу, посилюючи рівень загрози кожного окремого компонента. Для протидії цим елементам може бути застосовано кілька тактик:

- 6) **транскордонна співпраця:** сприяти співпраці між сусідніми країнами для спільного моніторингу та протидії кампаніям FIMI, спрямованим на різні регіони;
- 7) **угоди про обмін інформацією:** укласти двосторонні та регіональні угоди для обміну інформацією про загрози та акторів FIMI між країнами;
- 8) **спільний фактчекінг:** створювати спільні ініціативи з перевірки фактів за участю медіаорганізацій із різних країн для розвінчання неправдивої інформації, спрямованої на весь регіон;
- 9) **регіональні медіаплатформи:** підтримувати створення регіональних медіаплатформ, які надають громадянам у прикордонних регіонах правдиві новини;
- 10) **транскордонні системи раннього попередження:** розвивати міжнародні системи раннього попередження для ефективного та скоординованого виявлення та реагування на FIMI-загрози, що впливають на сусідні країни.

Як FIMI працюють із меншинами в Молдові

Російськомовні громади становлять значну меншину в Молдові, близько 370 000 осіб ідентифікували себе як етнічні росіяни під час перепису населення 2004 року. Однак багато молдован також розмовляють російською мовою. Молдова — багатомовна і багатоетнічна країна, в якій розмовляють багатьма мовами, включаючи молдовську, румунську, російську і гагаузьку. Придністров'я, сепаратистський регіон, має значну кількість російськомовного населення. Російськомовні ЗМІ вплинули на культуру Молдови, а політичний контекст навколо російськомовних громад залишається складним, особливо у відносинах із Росією та Придністров'ям.

Кампанії FIMI в Молдові були спрямовані на гагаузьку та російськомовну громади з метою вплинути на громадську думку, посіяти розбрат і маніпулювати суспільними настроями. Ці зусилля використовують різні наративи, щоб експлуатувати спільні проблеми в цих спільнотах. Тут ми обговоримо наративи, які резонують як із гагаузьким, так і з

¹⁸² Liga.net, 'Залужний повідомив, що хтось від його імені розсилає відомим людям щось провокаційне', Liga.net, 01.11.2023, <<https://news.liga.net/ua/politics/news/zaluzhnyi-zasterih-pro-feikovi-zaluzhni-v-merezhi>> [переглянуто: 22.11.2023]

російськомовним населенням Молдови, проливаючи світло на їхні особливі страхи та переконання.

Спільні наративи

- **Питання мовних прав:** кампанії FIMI свідчать про те, що уряд Молдови планує обмежити використання російської та гагаузької мов, що викликає занепокоєння серед цих громад щодо потенційної мовної дискримінації¹⁸³.
- **Інтеграція до західних інституцій:** побоювання щодо інтеграції Молдови до західних інституцій, таких як Європейський Союз і НАТО, є спільною проблемою для російськомовного і гагаузькомовного населення. Кампанії FIMI поширюють ідею, що вступ до цих організацій поставить під загрозу автономію та культурну ідентичність гагаузького та російськомовного населення.
- **Теорії змови та генетична зброя:** необґрунтовані заяви, пов'язані з теоріями змови про генетичну зброю, яка нібито націлена на росіян і гагаузів у Молдові, експлуатують глибоко вкорінені страхи. Ці наративи припускають, що зовнішні сили планують завдати шкоди цим громадам за допомогою зловісних генетичних інструментів.

Специфічні для росіян наративи

- **Вимоги щодо членства в НАТО:** FIMI-кампанії припускають, що Молдова має вступити до НАТО, щоб стати членом ЄС, створюючи страх перед військовими альянсами і потенційними конфліктами.
- **Недовіра до намірів Заходу:** наративи грають на історичній недовірі до намірів Заходу, представляючи ЄС і НАТО як загрозу безпеці та культурним цінностям російськомовних громад.

Специфічні для гагаузів наративи

- **Автономія під загрозою:** кампанії FIMI націлені на автономію Гагаузії, поширюючи побоювання, що інтеграція в західні інституції підірве політичну і культурну незалежність регіону.
- **Економічна залежність від Росії:** наратив підкреслює економічну залежність Гагаузії від Росії, припускаючи, що західна інтеграція може порушити торговельні зв'язки та економічну стабільність.

Українські біженці

З кінця лютого 2022 року Молдова прийняла значну кількість українських біженців, яка станом на січень 2023 року налічувала близько 102 000 осіб. Це стало присутнім тягарем для країни, враховуючи її відносно невелике населення, яке становить приблизно 2,5 мільйона осіб.

Незважаючи на виклики, пов'язані з таким напливом людей, Молдова продемонструвала неабияку стійкість у прийнятті українських біженців і прийняла більше біженців на душу населення, ніж будь-яка інша країна. Міжнародні організації та гуманітарні агентства надають підтримку цим біженцям, приділяючи особливу увагу людям з інвалідністю. Прихильність Молдови до допомоги біженцям залишається сильною, навіть коли вона стикається зі все більшими викликами і загрозами гібридної війни з боку Росії.

Основні наративи FIMI, спрямовані на біженців, пов'язані з:

- **обмеженням свободи пересування:** цей наратив FIMI припускає, що пошук притулку в Молдові обмежить право біженців на виїзд із країни. Він поширює неправдиву інформацію про обмеження на пересування, створюючи невпевненість і вагання серед біженців, які бояться опинитися в пастці;
- **страхом примусового повернення:** ще однією поширеною тактикою FIMI є

¹⁸³ «Детектор медіа», ««Успішна операція»: ЗМІ поширюють «коментар Буданова» про вибухи у Криму з фейкового телеграм-каналу», «Детектор медіа», 19.07.2023, <<https://detector.media/infospace/article/214408/2023-07-19-uspishna-operatsiya-zmi-poshiuyuyut-komentar-budanova-pro-vybukhy-u-krimu-z-feykovogo-telegram-kanalu/>> [переглянуто 22.11.2023]

неправдиві заяви про те, що українські біженці в Молдові будуть примусово відправлені назад у зону конфлікту в Україні. Цей нарратив має на меті посіяти страх і тривогу серед біженців, утримуючи їх від пошуку допомоги та безпеки в Молдові;

- **психологічним впливом:** кампанії FIMI, націлені на біженців, можуть мати серйозні психологічні наслідки. Невизначеність і страх, породжені неправдивими нарративами, можуть призвести до стресу і проблем із психічним здоров'ям серед і без того вразливих людей. Цей нарратив завдає шкоди психологічному здоров'ю біженців;
- **інтеграційними викликами:** недостовірна інформація може перешкоджати інтеграції біженців. Коли біженців дезінформують про їхні права та можливості в Молдові, вони можуть мати труднощі з доступом до основних послуг і ресурсів, що ще більше погіршує їхнє становище. Такий нарратив ускладнює зусилля біженців, спрямовані на побудову нового життя в Молдові.

Серед конкретних прикладів кампаній FIMI, спрямованих на біженців, можна виділити кілька помітних прикладів:

- **твердження про порушення:** у березні 2022 року були поширені фейкові новини, в яких стверджувалося, що українські біженці спричиняють заворушення в Молдові. Ці фейкові повідомлення також припускали, що Київ хоче втягнути Кишинів у війну¹⁸⁴;
- **звинувачення в поганому поведженні:** у лютому 2023 року в матеріалах FIMI стверджувалося, що українські біженці зазнають жорстокого поведження в Молдові і що їх нібито покинув власний уряд. Це мало на меті створити негативне сприйняття ситуації з біженцями в Молдові.

Як Молдова протидіяла зусиллям FIMI

Національна стратегія інформаційної безпеки Молдови є надзвичайно важливим документом, спрямованим на забезпечення інформаційного простору країни. Однак важливо зазначити, що деякі елементи стратегії, можливо, не були повністю задіяні або реалізовані. Частково це пов'язано з мінливим характером інформаційних загроз та необхідністю постійної адаптації до нових викликів.

Міжнародне співробітництво залишається вирішальним у контексті інформаційної безпеки. Молдова повинна продовжувати співпрацювати із сусідніми країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та передовим досвідом. Крім того, в рамках стратегій протидії FIMI пріоритетними мають стати інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення медіаграмотності та критичного мислення громадян, що дозволить їм відрізнити достовірні джерела інформації від FIMI-контенту. Таким чином, оновлена Національна стратегія інформаційної безпеки, яка активно реагує на мінливий ландшафт загроз і враховує уроки сусідніх конфліктів, має важливе значення для захисту інформаційного простору та національної безпеки Молдови.

Війна Росії в Україні, що триває, підкреслила нагальність оновлення та посилення Стратегії інформаційної безпеки Молдови. Конфлікт продемонстрував, як FIMI та гібридні загрози можуть стати інструментами ведення війни, що робить необхідним посилення захисту Молдови. Оновлена стратегія має враховувати уроки, винесені з українського конфлікту, і включати ефективніші заходи для виявлення, оцінки та боротьби з FIMI.

Центр стратегічних комунікацій та протидії дезінформації (CCSCD)

Парламент Республіки Молдова 55 голосами схвалив створення Центру стратегічних комунікацій та протидії дезінформації (CCSCD) — пропозицію, висунуту президенткою Майєю Санду. Мета цього закону — посилити співпрацю між установами в боротьбі з FIMI,

¹⁸⁴ Перелік сайтів: pravda-en.com, pravda-fr.com, pravda-es.com, pravda-pl.com, news-kiev.ru, news-kharkov.ru, news-odessa.ru, dnepr-news.ru, donetsk-news.ru, gorlovka-news.ru, lvov-news.ru, rovno-news.ru, vin-news.ru, poltava-news.ru, sumy-news.ru, nikopol-news.ru, sumy-news.ru, zp-news.ru

які можуть поставити під загрозу національну безпеку.

До обов'язків CCSCD входить здійснення заходів із захисту інформаційного простору та зміцнення стійкості суспільства до загроз. Він співпрацюватиме з іншими органами влади та приватним сектором для розробки ефективних стратегій боротьби з дезінформацією і може пропонувати поправки до законодавчої бази. Керівництву Центру на чолі з директором, призначеним парламентом за результатами відкритого конкурсу, допомагатиме заступник. Крім того, діяльність Центру оцінюватиме Рада з 11 членів, до складу якої увійдуть представники органів державної влади та громадянського суспільства. Низка неурядових організацій розкритикували створення CCSCD і закликали до більшої підзвітності та прозорості в його діяльності.

Watchdog.md

Серед акторів громадянського суспільства, які працюють у цій сфері, Watchdog.md є помітним гравцем у боротьбі з дезінформацією в Молдові, застосовуючи багатогранний підхід до вирішення цієї критично важливої проблеми. Його ініціативи виходять за рамки простого виявлення та протистояння контенту FIMI; вони також зосереджені на розробці позитивних наративів та розвитку співпраці з різними зацікавленими сторонами.

Основні стратегії, які застосовує Watchdog.md, включають:

- 1) дослідження сприйняття:** однією з ключових стратегій Watchdog.md є проведення опитувань громадської думки серед населення. Ці опитування дають цінну інформацію про те, як контент FIMI впливає на громадську думку. Розуміючи ступінь впливу цього контенту, вони можуть адаптувати свої зусилля для ефективнішого вирішення конкретних проблем;
- 2) політичний аналіз та медіапідтримка:** Watchdog.md займається ретельним політичним аналізом, щоби зрозуміти роль дезінформації у формуванні політичних уподобань та дискурсу. Водночас організація надає важливу підтримку засобам масової інформації. Ця підтримка є життєво важливою для просування відповідальної та достовірної журналістики, протидії впливу дезінформації та захисту цілісності інформації;
- 3) кампанії та навчальні ініціативи:** Watchdog.md активно проводить кампанії проти дезінформації, одночасно виступаючи за вільні та чесні вибори. Ці кампанії спрямовані на підвищення обізнаності, навчання громадськості та надання громадянам навичок, необхідних для ефективного розпізнавання та протидії дезінформації. Їхні навчальні ініціативи надають людям інструменти, які допомагають відрізнити достовірну інформацію від оманливого контенту;
- 4) міжнародна співпраця:** усвідомлюючи глобальний характер FIMI, Watchdog.md активно співпрацює з регіональними та міжнародними партнерами. Цей спільний підхід посилює їхню здатність боротися з дезінформацією шляхом обміну найкращими практиками, ресурсами та досвідом. Це дозволяє більш комплексно і скоординовано реагувати на виклики дезінформації, виходячи за межі національних кордонів.

Незалежний центр протидії дезінформації (ICDC)

Незалежний центр протидії дезінформації (ICDC) нещодавно був створений у Кишиневі, столиці Молдови, для вирішення проблем, пов'язаних із FIMI в країні. Цей центр відіграватиме вирішальну роль у протидії поширенню фейкових новин та FIMI-контенту, особливо в контексті війни в Україні та інших інформаційних загроз. Очікується, що ICDC слугуватиме ключовим ресурсом у зусиллях Молдови в боротьбі з дезінформацією та просуванні медіаграмотності.

Проект Stop Fals Moldova

Ще однією важливою ініціативою є проект Stop Fals Moldova, спрямований на боротьбу з FIMI та неправдивою інформацією. Він зосереджений на підвищенні обізнаності про небезпеку фейкових новин та FIMI, особливо в контексті медіаграмотності та фактчекінгу.

Проект включає різні види діяльності, такі як організація освітніх програм, розвінчання неправдивої інформації та перевірка достовірності новинних повідомлень. Він функціонує як онлайн-платформа для надання інформації про явище фейкових новин та активно працює над протидією неправдивій та упередженій інформації.

Крім того, Stop Fals Moldova співпрацює із зацікавленими сторонами, в тому числі з організаціями громадянського суспільства та засобами масової інформації, з метою сприяння співпраці у боротьбі з FIMI. Організація відіграє вирішальну роль у вирішенні проблем, пов'язаних із FIMI, та просуванні медіаграмотності в Молдові.

Правові заходи та політика

Молдова вжила низку правових заходів для ефективної боротьби з FIMI, особливо під час надзвичайного стану. Ці заходи включають поправки до Аудіовізуального кодексу, який надає юридичне визначення дезінформації як «навмисного поширення неправдивої інформації з метою заподіяння шкоди окремим особам або соціальним групам». Ці поправки слугують для регулювання та запобігання FIMI.

Крім того, Молдова визнала важливість чіткої та відповідної до законодавства політики у сфері протидії FIMI-контенту. Ця політика включає механізми накладення санкцій, які різняться залежно від характеру контенту. Особлива увага приділяється протидії поширенню неправдивої інформації в інтернеті.

Блокування FIMI-медіа

Під час надзвичайного стану Служба безпеки і розвідки (SIS) Молдови вжила оперативних заходів, заблокувавши понад 100 вебсайтів, які поширювали контент FIMI, зокрема пов'язаний із критичними ситуаціями. Такий проактивний підхід має на меті запобігти подальшому поширенню контенту FIMI під час національних криз.

У відповідь на FIMI Комісія з надзвичайних ситуацій Молдови на прохання SIS призупинила ліцензії шести телевізійних станцій. Серед цих каналів — Orizont TV, ITV, Prime TV, Publika TV, Canal 2 і Canal 3. Цей крок слугує фактором стримування й запобігання поширенню контенту FIMI через телевізійні засоби масової інформації.

Крім того, Аудіовізуальна рада (Consiliul Audiovizualului) в Молдові відіграє важливу роль, послідовно застосовуючи санкції проти ЗМІ, які упереджено висвітлюють події та поширюють контент FIMI. Це допомагає підтримувати об'єктивність медіаконтенту та сприяє поширенню достовірної інформації в країні.

Підвищення медіаграмотності

У Молдові медіаграмотність перебуває в центрі уваги низки ініціатив, спрямованих на розширення можливостей громадян критично взаємодіяти з медіа. Незалежний центр журналістики очолює проект з інтеграції медіаграмотності у формальну освіту в мережі шкіл. Цей проект буде впроваджуватися в пілотному режимі протягом трьох років. У співпраці з Балтійським центром розвитку медіа (Baltic Center for Media Excellence) Центр також провів дослідження з метою просування та кращої координації ініціатив із медіаграмотності по всій країні.

Проект SIMML III, який розпочався у 2018 році, спрямований на підвищення стійкості до FIMI шляхом навчання бібліотекарів медіаграмотності, посилення громадянської активності та покращення місцевих репортажів. Вчителі по всій Молдові також проходять навчання з медіаінформації та медіаграмотності в рамках спільної програми з DW Akademie, яка має на меті прищепити учням критичне мислення та цінності медіаграмотності.

Партнерство з міжнародними організаціями для підтримки медіаосвіти

Проекти, що фінансуються міжнародними організаціями, такими як Internews, сприяють розвитку різноманітних і незалежних ЗМІ в Молдові, з особливим акцентом на молодь. Це включає перегляд підручників із медіаосвіти для початкових шкіл.

Академія інновацій та змін через освіту (Academy for Innovation and Change through Education) запустила проєкт «Англійська мова для медіаграмотності» (English for Media Literacy Project) з використанням методу MOOC (Massive Open Online Course, масовий відкритий онлайн-курс), щоб покращити розуміння впливу медіа та вдосконалити навички англійської мови.

Документальні фільми та набори медіаматеріалів використовуються такими ініціативами, як «Сприяння медіаграмотності — люди в біді» (Promoting Media Literacy — People in Need), для розвитку навичок критичного мислення. Крім того, проєкт за підтримки Deutsche Welle Akademie та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини інтегрує медіаосвіту у шкільні предмети та сприяє розвитку критичного мислення серед вчителів та учнів.

Новий Кодекс про освіту дозволяє учням обирати медіаосвіту як факультативний предмет, що доступне освіту з медіаграмотності. Ці різноманітні зусилля відображають комплексний підхід до формування поінформованого та критично свідомого суспільства в Молдові.